

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE TELLÂLLIK

112903

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

112903

Özge İNCİ

Danışman
Prof. Dr. Huriye KUBİLAY

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Navlun Sözleşmelerinde Tellâllık” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

10.12.2002

Özge İNÇİ

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nün/...../..... tarih vesayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'ninmaddesine göreAnabilim/ Anasanat Dalı yüksek lisans/doktora öğrencisi' ninkonulu tezi incelenmiş ve aday/...../..... tarihinde, saat ' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezinolduğuna oy.....ile karar verildi.

BAŞKAN

Prof. Dr. Huriye Kubilay
H. Kubilay

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Vural İsvan
V. İsvan

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. M. Kutlu Güneş
M. Güneş

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No: Konu Kodu: Üniv. Kodu

- Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez Yazarının

Soyadı: *İnci*

Adı: *Özge*

Tezin Türkçe Adı: *Navlun Sözleşmelerinde Tellellik*

Tezin Yabancı Dildeki Adı: *The Brokerage in the Contract of Affreightments*

Tezin Yapıldığı

Üniversitesi: *Dokuz Eylül Üniv.* Enstitü: *Sosyal Bilimler* Yıl: *2002*

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

Yüksek Lisans:

Dili: *Türkçe*

Doktora:

Sayfa Sayısı: *152*

Tıpta Uzmanlık:

Referans Sayısı: *84*

Sanatta Yeterlilik:

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: *Prof. Dr.*

Adı: *Huriye*

Soyadı: *Kubilay*

Ünvanı:

Adı:

Soyadı:

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- *Tellellik*
- 2- *Navlun Sözleşmeleri*
- 3- *Çarter parti*
- 4- *Tellellik ücreti*
- 5- *Ticaret İşleri Tellelligi*

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- *Broker*
- 2- *Contract of Affreightments*
- 3- *Charter party*
- 4- *Brokerage*
- 5- *Trade Brokerage*

Tarih: *10.7.2002*

İmza: *[Signature]*

ÖZET

Deniz yolu ile taşınacak yükler ile bu yükleri taşıyacak gemileri buluşturmak için çeşitli araçlar faaliyet göstermektedir. Bu araçlardan biri de tellâldır.

Navlun sözleşmesinin konusu, yükün deniz yolu ile bir yerden başka bir yere taşınmasıdır. Navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâllar, navlun sözleşmesi taraflarını bir araya getirerek bu sözleşmenin yapılmasına aracılık ederler. Navlun sözleşmesi tarafları, genellikle farklı yerlerde bulunmaları, birbirlerini tanımamaları, yabancı dil ve ülke mevzuatlarını bilmemeleri, zamanlarının yetersiz olması ve devamlı büyüyen navlun piyasasından sürekli olarak haberdar olmak istemeleri gibi nedenlerle bu sözleşmelerin yapılmasına aracılık etmeyi meslek edinen tellâlların aracılığına önemli ölçüde gereksinim duymaktadırlar.

Bu çalışmanın amacı, navlun sözleşmeleri alanındaki tellâlların faaliyetlerini, çalıştıkları navlun piyasalarını, haklarında uygulanan kanun hükümlerini, hukuki hak, yükümlülük ve sorumluluklarını incelenmektir. Bu incelemede konunun, İngiliz Hukuku'ndaki konumu da açıklanmıştır. Navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâllar hakkında esasen Türk Ticaret Kanunu'nun ticaret işleri tellâllığına ilişkin hükümleri uygulandığından, ticaret işleri tellâllığının tanımı ve unsurları da açıklanmıştır. Tellâlların ücret alacakları ile ilgili olarak, charter parti örneklerinde yer alan şartlar incelenmiştir. Bununla birlikte, söz konusu charter parti örneklerinin çokluğu karşısında hepsinin tek tek incelenmesi mümkün olmadığından belli başlı bir kaç tanesinin şartları belirtilerek, tellâlların ücret alacakları incelenmiştir.

ABSTRACT

The diverse intermediaries act to engage cargoes to be carried by maritime line to ships that will transport these cargoes. One of these intermediaries is broker.

The matter of the contract of affreightment is transporting of the cargo from one place to another place by maritime line. The brokers acting for the contract of affreightments join the parties of this contract of affreightment and they act as an intermediary. The parties of contract of affreightment need considerably to brokers that skilled about making of these agreements by causes of they generally stay in different places, not to know each other, not to know foreign language and laws of the country, not to have enough time and want to know continuously developing freight market.

The aim of this working is to investigate the activities of the brokers who are acting on contract of affreightment, their activities on affreightment markets, applied rules about them, obligations and responsibilities. In this investigation, the situation of this matter in English Law has also been explained. Essentially, because of application of Turkish Trade Law about broker who acting for the contract of affreightment, the identification and elements of the trade brokerage has also been explained. Related with the brokerage, the conditions in the examples of charter-party has been investigated. However, because of abundance of types of charter-party examples, only a few examples has been stated and investigated about brokerage.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK.....	iii
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

TELLÂLLIK ve NAVLUN SÖZLEŞMELERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I.TELLÂLLIK HAKKINDA GENEL BİLGİLER	1
A.TELLÂLLIĞIN TANIMI	1
B.TELLÂLLIĞIN GELİŞİMİ	3
1.Genel Gelişimi.....	3
2.Türkiye'deki Gelişimi	4
C.TELLÂLLIK ÇEŞİTLERİ.....	10
1.Yapılan İşin Türüne Göre Tellâllık Çeşitleri	10
a. Adi İşler Tellâllığı.....	10
b. Ticaret İşleri Tellâllığı	11
c. Borsa Tellâllığı	11
d. Sigorta Prodüktörü ve Brokeri	12
aa. Sigorta Prodüktörü	12
bb. Sigorta Brokeri	15
2.Sözleşmenin Konusuna Göre Tellâllık Çeşitleri	20
a. Gayrimenkul Tellâllığı.....	20
b. Evlenme Tellâllığı.....	21
D.TELLÂLLIĞIN BENZER MÜESSESELER İLE KARŞILAŞTIRILMASI	22
1.Komisyonculuk İle Karşılaştırılması	22
2. Acentalık İle Karşılaştırılması	25
II.NAVLUN SÖZLEŞMELERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	31
A. NAVLUN SÖZLEŞMESİNİN TANIMI	31
B. NAVLUN SÖZLEŞMESİNİN UNSURLARI.....	32

1. Eşya Taşıma Taahhüdü	32
2. Taşımanın Deniz Yolu İle Yapılması	33
3.Taşıma İşinin Gemi İle Yapılması.....	33
4. Taşıyanın Eşyanın Zilyetliğine Sahip Olması.....	34
5.Taşıma İşinin Karşılığında Navlun Ödenmesi.....	34
C.NAVLUN SÖZLEŞMESİNİN TARAFLARI.....	35
1. Taşıyan.....	35
2.Taşıtan.....	36
D.NAVLUN SÖZLEŞMESİ İLE İLGİLİ DİĞER KİŞİLER.....	37
1.Yükleten.....	37
2.Gönderilen	38
E. NAVLUN SÖZLEŞMESİ ÇEŞİTLERİ	40
1. Çarter- Kırkambar Sözleşmeleri	40
a. Çarter Sözleşmeleri.....	40
aa.Yolculuk Çarteri Sözleşmesi.....	41
bb.Zaman Çarteri Sözleşmesi	42
cc. Miktar Sözleşmesi	44
b. Kırkambar Sözleşmeleri	45
2.Asıl-Alt Navlun Sözleşmeleri	46
F. NAVLUN SÖZLEŞMELERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ	48
G. NAVLUN SÖZLEŞMELERİNİN KURULMASI.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE TELLÂLLİK

I.DENİZ TİCARETİNDE TELLÂLLİK KAVRAMI ve TELLÂLLARIN BAŞLICA FAALİYET ALANLARI	51
II.TELLÂLLIĞIN NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDEKİ YERİ	54
A.GENEL OLARAK.....	54
B.TELLÂLLARIN FAALİYET GÖSTERDİĞİ NAVLUN PİYASALARI	56
1. Kuru Yük Piyasası.....	56
a. Dökme Yük Piyasası	56
b. Konteyner Piyasası	57
c. Ro/ro (Roll on/Roll of) Piyasası.....	57
2. Reefer (Soğuk Odalı Gemiler) Piyasası.....	57

3. Tanker Piyasası	58
4.Araç Taşıma Piyasası	58
C.TELLÂLLARIN NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE GÖSTERDİKLERİ	
FAALİYETLER.....	59
1. Genel Olarak.....	59
2.Çarter Sözleşmeleri Alanındaki Faaliyetleri	59
3.Kirkambar Sözleşmeleri Alanındaki Faaliyetleri.....	60
III.NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİ	62
A.TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNİN TARAFLARI	62
B.TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNİN KURULMASI	64
C.TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ	66
D.TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNDE ŞEKİL.....	68
IV. NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN TELLÂLLARIN TABİ	
OLDUKLARI HÜKÜMLER.....	69
A.GENEL OLARAK.....	69
B.TİCARET İŞLERİ TELLÂLLIĞI	69
1.Tanımı.....	69
2.Unsurları	70
a.Ticari İşlere Aracılık.....	70
b.Bağımsızlık	71
c.Meslek Edinme.....	71
d.Tellâl ile Taraflar Arasındaki İlişkinin Geçici Nitelikte Olması.....	72
e.Ücret Alma	72
3.Tellâlin Tacir Sıfatı	73
C.NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN TELLÂLLARIN	
TİCARET İŞLERİ TELLÂLLIĞINI DÜZENLEYEN HÜKÜMLERDEN DOĞAN	
YÜKÜMLÜLÜK ve HAKLARI.....	75
1. Tellâlin Yükümlülükleri	75
a.Dürüst Davranma ve Tarafsız Hareket Etme Yükümlülüğü.....	75
b. Bordro Verme Zorunluluğu	83
c.Yevmiye Defteri Tutma Yükümlülüğü.....	84
d. Tahsil ve Teslim Almadan Sakınma Yükümlülüğü	85
2.Tellâlin Hakları	85
a.Ücret Alacağı	85
aa.Ücretin Miktarı	85

bb. Ücretin Hak Ediliş Zamanı	87
cc. Ücrete Hak Kazanma Şartları	91
aaa. Hukuken Geçerli Bir Sözleşmenin Yapılmış Olması.....	91
bbb.Tellâlin Faaliyetleri İle Yapılan Sözleşme Arasında Nedensellik	
Bağı Olması	101
ccc.Müvekkilin İradesine Uygun Bir Sözleşme.....	102
dd. Ücretin Borçlusu.....	103
aaa.Genel Olarak.....	103
bbb.Çarterpartilerde Bulunan Şartların Tellâllık Ücretine Etkileri.....	105
ee. Birden Fazla Tellâlin Aracılığı.....	109
ff. Ücret İsteme Hakkının Düşmesi	111
b.Masrafları İsteme	112
V.NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN TELLÂLLARIN	
HUKUKİ SORUMLULUĞU.....	112
VI.NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE TELLÂLIN TEMSİLEN SÖZLEŞME	
YAPMASI.....	117
A.GENEL OLARAK.....	117
B.TEMSİLİN ÇEŞİTLERİ.....	119
1.Doğrudan Doğruya Temsil	119
2.Dolaylı Temsil	119
3. Aktif Temsil- Pasif Temsil.....	120
4. İradi Temsil- Kanuni Temsil.....	120
C. İRADİN TEMSİLİN ŞARTLARI	120
1. Temsil Yetkisi.....	120
a. Genel Olarak.....	120
b. İç Temsil Yetkisi	121
c. Dış Temsil Yetkisi.....	122
d. Temsil Yetkisinin Bağlı Olduğu Şekil	124
e. Temsil Yetkisinin Kapsamı	124
2. Başkası Adına Hareket	125
a. Tanım ve Unsurları.....	125
b. İlgili İçin İşlem.....	128
D. YETKİSİZ TEMSİL	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TELLÂLLİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ ve TELLÂLLİK SÖZLEŞMESİNDEN DOĞAN DAVALARDA ZAMANAŞIMI

I. TELLÂLLİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ	133
A.GENEL OLARAK.....	133
B.TELLÂLLİK SÖZLEŞMESİNİ SONA ERDİREN NEDENLER.....	133
1. Sözleşmenin Kurulması İle Sona Erme	133
2. Sözleşme Konusunun İmkansız Hale Gelmesi İle Sona Erme.....	133
3. Sürenin Sona Ermesi İle Sona Erme.....	134
4. Azil ve İstifa İle Sona Erme	134
5.Ölüm İle Sona Erme.....	135
6.Ehliyetsizlik İle Sona Erme	136
7.İflas İle Sona Erme.....	137
II. TELLÂLLİK SÖZLEŞMESİNDEN DOĞAN DAVALARDA ZAMANAŞIMI	137
SONUÇ.....	139
KAYNAKÇA	146

KISALTMALAR

ABD	Ankara Barosu Dergisi
AD	Adalet Dergisi
Batider	Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BIMCO	The Baltic and International Maritime Conference
BK	Borçlar Kanunu
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
c.	cümle
dn.	dipnot
E.	Esas
f.	fıkra
HD	Hukuk Dairesi
HGK	Hukuk Genel Kurulu
INTERTANKO	International Association of Independent Tanker Owners
İBD	İstanbul Barosu Dergisi
K.	Karar
KHK	Kanun Hükmünde Karamame
LLR	Lloyd's Law Reports
m.	madde
MK	Medeni Kanun
RG	Resmi Gazete
RKD	Resmi Kararlar Dergisi
TD	Ticaret Dairesi
TST	Ticaret Sicili Tüzüğü
TTK	Türk Ticaret Kanunu
S.	Sayı
SMK	Sigorta Murakebe Kanunu
s.	sayfa
vd.	ve devamı
Vol.	Volume
vs.	ve saire
VUK	Vergi Usul Kanunu
YKD	Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Bir tacir ticari işletmesini işletirken genellikle iş yükünün çokluğu nedeniyle bazı yardımcılarının faaliyetlerine gereksinim duyar. Bu yardımcılardan bir kısmı tacire bağlı olarak çalışırken, bir kısmı tacirden bağımsız olarak faaliyet gösterir. Tellâl tacire bağlı olmayan yardımcılardandır. Bununla birlikte, tellâli acenta ve komisyoncu gibi tacire bağlı olmayan diğer yardımcılardan ayıran özellik tellâlin temsil yetkisine sahip olmamasıdır. Tellâllar sadece sözleşmelerin kurulmasına aracılık ederler.

Ticaret Kanunu'nun 1016. maddesine göre, navlun sözleşmesi, taşıyanın navlun karşılığında geminin tamamını veya bir cüz'ünü veya belirli bir yerini, taşıtana "çarter sözleşmesi" ile tahsis ederek eşyayı taşımayı taahhüt ettiği veya parça mal olan belirli eşyayı "kırkambar sözleşmesi" ile denizde taşımayı taahhüt ettiği bir sözleşmedir. Navlun sözleşmelerinin kurulmasında acenta, komisyoncu gibi çeşitli aracılardan faaliyette bulunduğu görülür. Bu araçlardan biri de tellâldır. Navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâllar navlun sözleşmesi tarafları olan taşıyan ve taşıtanı bir araya getirerek, navlun sözleşmelerinin kurulmasına aracılık ederler.

Genel olarak navlun sözleşmeleri alanında faaliyet gösteren tellâlların hukuki sorumluluklarını, hak ve yükümlülüklerini, tabi oldukları kanun hükümlerini inceleyerek hukuki durumlarını belirlemeyi amaçlayan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Tellâlların hukuki durumu belirlenirken İngiliz Hukuku'ndaki durumları da özellikle mahkeme kararları ışığında incelenmiş ve İngiltere'de görülen tellâllık uygulamaları anlatılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde tellâllığın tanımı, tarihi gelişimi, çeşitleri belirtilmiş ve benzer kurumlarla karşılaştırılması yapılmıştır. Yine, navlun sözleşmelerinin tanımı, unsurları, tarafları, çeşitleri, hukuki niteliği ve kuruluşu açıklanarak genel olarak navlun sözleşmeleri hakkında bilgi verilmiştir.

Deniz ticaretinde navlun sözleşmeleri dışında özellikle gemi alım satımı gibi alanlarda tellâlların faaliyet gösterdikleri sıkça görülmektedir. İkinci bölümde genel olarak deniz ticaretinde tellâllık kavramı ve tellâlların deniz ticaretindeki başlıca faaliyet alanları incelenmiştir. Bunun yanı sıra, tellâlların faaliyet gösterdikleri navlun

piyasaları incelenmiştir. Navlun sözleşmelerinde tellâlların gösterdikleri faaliyetler bu sözleşmelerin kurulmasına aracılık etmektir. Bu aracılık charter sözleşmelerine veya kirkambar sözleşmelerine aracılık şeklinde olabilir. Bununla birlikte, uygulamada tellâlların aracılık faaliyetleri daha çok charter sözleşmelerinde olmaktadır. "Tellâlların Navlun Sözleşmelerinde Gösterdikleri Faaliyetler" başlığı altında, tellâlların charter ve kirkambar sözleşmeleri alanlarındaki faaliyetleri incelenmiştir. Tellâlların gösterdikleri faaliyetler incelenirken İngiliz Hukuku'nda ve uygulamasında görülen yükleme tellâlları (loading brokers) incelenmiş, yükleme tellâllarının tanımı ve faaliyetleri açıklanmıştır. Navlun sözleşmeleri yönünden tellâllık, taraflar arasında yapılacak bir tellâllık sözleşmesi ile ortaya çıkar. "Navlun Sözleşmelerinde Tellâllık Sözleşmesi" başlığı altında bu tellâllık sözleşmesinin tarafları, kurulması, hukuki niteliği ve şekli incelenmiştir. Navlun sözleşmeleri alanında faaliyet gösteren tellâllar, Türk Ticaret Kanunu'nun ticaret işleri tellâllığını düzenleyen hükümlerine tabi oldukları için, genel olarak ticaret işleri tellâllığının tanımı verilmiş ve unsurları ele alınmıştır. Bununla birlikte, ticaret işleri tellâllığına ilişkin hükümlerin yetersiz kalması halinde navlun sözleşmeleri alanında faaliyet gösteren tellâllar hakkında Borçlar Kanunu'nun adi işler tellâllığına ilişkin hükümleri, orada da hüküm bulunmaması durumunda vekâlete ilişkin hükümlerinin uygulanması gerekmektedir. Bu bölümde navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâlların ticaret işleri tellâllığını düzenleyen hükümlerden doğan yükümlülük ve hakları tetkik edilmiş ve hukuki sorumlulukları incelenmiştir. Yine tellâlların İngiliz Hukuku'ndaki hak ve yükümlülükleri de incelenmiştir. Tellâlların temsil yetkisine sahip olmamaları ve görevlerinin kural olarak aracılıkla sınırlı olmasına rağmen uygulamada çoğunlukla navlun sözleşmesi taraflarından aldıkları temsil yetkisi ile navlun sözleşmelerini taraflar adına yaptıkları görülmektedir. Bu bölümde, uygulamada sıkça karşılaşılmış ve dolaylı faaliyetleri kural olarak aracılıkla sınırlı olan tellâlların navlun sözleşmelerini yapmaları durumunda doğabilecek hukuki sorunlar İngiliz Hukuku ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Son bölümde ise, tellâllık sözleşmesinin sona erme nedenleri ve tellâllık sözleşmesinden doğan davalarda zamanaşımı üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TELLÂLLIK ve NAVLUN SÖZLEŞMELERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I.TELLÂLLIK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A.TELLÂLLIĞIN TANIMI

Tellâllık ana hatları ile BK'da ve TTK'da düzenlenmiştir. Tellâllık BK'da alelîtlak vekâlet adlı on üçüncü babın üçüncü faslında m. 404-409 arasında düzenlenmiştir. BK m. 404/f.1'e göre: "Tellâllık, bir akiddir ki onunla tellâl, ücret mukabilinde bir akdin yapılması imkânını hazırlamağa veya akdin icrasına tavassut etmeğe memur edilir".

BK m. 404/f.1'de, tellâllık tanımlanırken "akdin yapılması imkânını hazırlamak" ve "akdin icrasına tavassut etmek" tabirleri kullanılmıştır. BİLGE, bu tabirlerin kullanılmasının karışıklığa yol açabilecek nitelikte olduğunu belirterek, Türkçe metine hazırlamak şeklinde geçmiş olan kelimenin aslının Almanca (Nachweisen) ve Fransızca (Indiquer) olduğunu, bunların da göstermek veya işaret etmek şeklinde tercüme edilmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir. Akdin icrasına tavassutun ise, akdin hükümlerini yerine getirmeye vasıta olmak gibi bir anlama geldiğini bununla birlikte buradaki amacın sözleşmenin icrasına değil, yapılmasına aracılık etmek olduğunu belirtmiştir¹.

TTK'da Ticari İşletme isimli Birinci Kitabın yedinci faslında m. 100-115 arasında düzenlenen tellâllık ise "ticaret işleri tellâllığı"dır.

TTK m. 100/f.1'de ticaret işleri tellâllığının tarifi şu şekilde yapılmıştır: "Taraflardan hiçbirine ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem yahut acenta gibi bir sıfatla daimi bir surette bağlı olmaksızın, ücret karşılığında, ticari işlere müteallik mukavelelerin akdi hususunda taraflar arasında aracılık yapmayı meslek edinen kimseye tellâl denir".

Ticaret işleri tellâlı, taraflardan hiçbirine ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem veya acenta gibi bir sıfatla sürekli bir şekilde bağlı olmadan, ücret

¹ BİLGE, Necip, Borçlar Hukuku, Özel Borç Münasebetleri, Ankara, 1971, s. 313, dn. 4.

karşılığında ticari işlere ilişkin sözleşmelerin yapılması için aracılık yapmayı meslek edinmektedir.

Tellâlin başlıca görevi, aracılık yapmayı üstlendiği sözleşmenin kurulması için gerekli zemini hazırlamaktır². Tellâl, kural olarak, sözleşmeyi bizzat yapamaz. Bununla birlikte kendisine sözleşme yapmak için temsil yetkisi verilebilir³. Tellâl tarafları temsil yetkisine sahip değildir ve taraflar arasındaki sözleşmeden doğacak alacak ve borçlara sahip olamaz⁴.

Tellâl görevini ifa ederken taraflardan hiç birine sürekli olarak bağlı değildir⁵. Tellâl bu işi meslek edinmiş olabileceği gibi, tesadüfi olarak da bu işi yapabilir. Bununla birlikte tellâlin bu faaliyeti meslek edinmiş olması durumunda tellâl hakkında diğer unsurları da varsa TTK'nın ticaret işleri tellâllığına ilişkin hükümleri uygulanır.

Tellâl genelde sözleşmeye konu olacak mallar üzerinde uzmandır ve bu mallar hakkında geniş bir bilgiye sahiptir. Bu nedenle sözleşme ilişkisine girmek isteyen taraflar, konusunda uzman olan tellâlin yardımına gereksinim duyarlar⁶.

2007 sayılı Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun⁷ uyarınca, tellâllık ancak Türk vatandaşları tarafından yapılabilir (m. 1).

²DOĞANAY, İsmail, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Birinci Cilt, Tümden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Üçüncü Baskı, Ankara, 1990, s. 467.

³GÖKTÜRK, Hüseyin Avni, Borçlar Hukuku, İkinci Kısım, Akdin Muhtelif Nevileri, Ankara, 1951, s. 531; BİLGE, s. 313; YAVUZ, Cevdet, Borçlar Hukuku Dersleri, Özel Hükümler, 1. Bası, İstanbul, 2000, s. 428.

⁴EDGÜ, Ekrem, Ticaret Hukuku I, Umumi Hükümler, Ankara, 1964, s. 183.

⁵AKYAZAN, Sıtkı, Tellâllık, Batider, C. VI, S. 3, Haziran-1972, s. 447.

⁶EREM, Turgut S., Ticaret Hukuku Prensipleri, C. 1, Ticari İşletme, Onuncu Baskı, İstanbul, 1983, s. 251.

⁷RG, 16.6.1932, S. 2126 (Düstur, C. 13, Üçüncü Tertip, s. 519).

B.TELLÂLLİĞİN GELİŞİMİ

1.Genel Gelişimi

Bir sözleşmeye taraf olacak kimselerin farklı yerlerde bulunmaları, birbirlerini tanımamaları, karşı tarafın lisanını bilememeleri veya zaman azlığı gibi nedenlerle, sözleşmeye taraf olacak kişileri bir araya getirmek için aracılığı meslek edinen bir sınıf ortaya çıkmıştır⁸.

İlk çağlarda, şarkta, Romalılarda ve Yunanlılarda aracı olarak faaliyet gösteren kişilere rastlanmaktadır. Ticaret yapmak amacıyla yabancı yerlere giden kişilerin, oradaki tacirlerle yapacakları işlere belirli kişiler özellikle tercümanlık yapmak amacıyla katılmaktaydı. Sonradan, bu kişilerin faaliyet alanı genişlemiş ve yerli tacirler arasında da faaliyette bulunmaya başlamışlardır⁹.

Ortaçağda ticaretin hızla gelişmekte olmasına karşın, ulaşım ve haberleşme imkanlarının yeterli derecede gelişmemiş olması nedeniyle tellâllara duyulan gereksinim artmıştır¹⁰.

Ortaçağda İtalyan ticaret şehirlerinde tellâlların resmi memur sıfatı bulunmaktaydı ve özel loncalara mensuptular. Bu dönemlerde tellâllar, yabancılarla yerli tacirler arasındaki ilişkilere aracılık etmekte tekel hakkına sahiptiler. Özellikle yabancı tacirlerin yerli olanlarla ilişki kurabilmesi tellâlların aracılığı olmadan mümkün olamamaktaydı¹¹. Tellâllar, yabancı tacirlere tercümanlık yapar, aynı zamanda onları aldatılma ihtimallerine karşı da korurlardı¹². Bununla birlikte,

⁸KARAYALÇIN, Yaşar, Ticaret Hukuku I, Giriş-Ticari İşletme, Üçüncü Baskı, Ankara, 1968, s. 498; BİLGE, s. 311; YAVUZ, s. 428; ARKAN, Sabih, Ticari İşletme Hukuku, Gözden Geçirilmiş Altıncı Baskı, Ankara, 2001, s. 171.

⁹ARSLANLI, Halil, Kara Ticaret Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler, Üçüncü Bası, İstanbul, 1960, s.207- 208.

¹⁰BİLGİŞİN, Şevket Memedali, Ticaret Hukuku Prensipleri, 1. Cilt, Üçüncü Bası, İstanbul, 1950, s. 359; MİMAROĞLU, Sait Kemal, Ticaret Hukuku, Birinci Cilt, İşletme Hukuku, Genişletilmiş Üçüncü Baskı, Ankara, 1978, s. 495; EREM, s. 250, dn. 1.

¹¹ BİLGİŞİN, s. 359; ARSLANLI, s. 208; MİMAROĞLU, s. 495; EREM, s. 250 dn.1.

¹² MİMAROĞLU, s. 495; EREM, s. 250, dn. 1.

İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerde tellâllık serbest bir meslek olarak kabul görmekteydi¹³.

19. yüzyılda ticaretin serbestleşmesine paralel olarak tellâllık önemini yitirmeye başlamıştır ve tellâllar, aracılık konusundaki tekel haklarını yitirmişlerdir. 1897 tarihli Alman Ticaret Kanunu, resmi tellâllığı yürürlükten kaldırmış, tellâllığı serbest faaliyet saymıştır¹⁴.

Günümüzde, tellâllık müessesesi, taşıma ve haberleşme araçlarının gelişmesiyle eski önemini yitirmiştir¹⁵. Ancak, ticari ilişkilerin karmaşıklığı ve iş bölümü zorunluluğu nedeniyle tellâllara halâ gereksinim duyulmaktadır¹⁶. Yani, tellâllığın eskiden gelişmesinin nedeni yeterli haberleşme ve ulaşım imkanlarının olmaması iken günümüzde tellâlların var olmasının nedeni özellikle ileri düzeyde iş bölümünün olmasıdır.

2. Türkiye'deki Gelişimi

Tellâllık müessesesi genel olarak BK'da m. 404-409 arasında alelittak vekâlet adlı on üçüncü babın üçüncü faslında düzenlenmiştir. 26.5.1926 tarihli ve 865 sayılı Eski Ticaret Kanunu¹⁷ ticaret tellâllığını m. 101-118 arasında düzenlemiştir. 6762 sayılı TTK'da ise "ticaret işleri tellâllığı" Ticari İşletme isimli Birinci Kitabın yedinci faslında m. 100-115 arasında düzenlenmiştir.

Tellâllarla ilgili en eski düzenleme, borsa tellâllarını düzenleyen 3 Nisan 1302 (15 Nisan 1886) tarihli "Umumi Borsalar Nizamnamesi" dir¹⁸. Nizamnamenin birinci maddesinde borsanın tanımı yapılmış, tellâl da borsada faaliyet gösterebilecek kişiler arasında sayılmıştır. Nizamname m. 15'de tellâllık faaliyetinde bulunmak isteyenlerin isimlerini kendileri için tutulan deftere yazdırmak zorunda oldukları belirtilmiştir. Yine hangi işlemlere aracılık yaptıklarını beyan etmeleri ve kendi

¹³BİLGİŞİN, s. 360; ARSLANLI, s. 208.

¹⁴MİMAROĞLU, s. 495; ÖZDEMİR, Necdet/KINACIOĞLU, Naci, Türk Ticaret Hukuku, Başlangıç Hükümleri, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara, 1984, s. 194.

¹⁵MİMAROĞLU, s. 496; KARAYALÇIN, s. 499.

¹⁶BİLGE, s. 311.

¹⁷RG, 28.6.1926, S. 406 .

¹⁸Düstur Birinci Tertip, C. 5, s. 96 vd.

hesaplarına işlem yapamayacaklarına ilişkin taahhütte bulunmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu taahhüde aykırı davranan tellâların isimlerinin defterden silineceği, tekrar faaliyette bulunabilmelerinin de ancak üç yıl sonra, aynı işte çalışanların rızası ile mümkün olabileceği düzenlenmiştir.

26 Eylül 1304 (8 Ekim 1888) tarihli Tellâl ve Simsar Nizamnamesi'nin birinci maddesinde tellâl ve simsar¹⁹: "Eşya ve emtiai ticariye ve kambiyo ve zahair ve esham ve akar ve emlak ve arazi ve sefain navlun ve sigorta simsarlığı eden eşhasa tellâl ve simsar tabir olunur. Tellâl ve simsarlar bayi ile müşteri meyanında icra olunacak ahzû itayı ticariye için vasıtaadır. Ancak bayi ve müşteri muameleyi bey' ve şeryi tellâl vasıtası ile icra edip etmemekte muhtardır" şeklinde tanımlanmıştır.

Bu maddede navlun tellâllığı da tellâların gösterdiği faaliyetlerden biri olarak sayılmıştır. Nizamname m. 2'de, tellâllık ve simsarlık yapabilmek için gereken şartlar düzenlenmiştir. Nizamname m. 3'de, tellâl ve simsarların m. 2'de belirtilen şartlara uygun oldukları belirlendikten sonra Ticaret Odasının defterine kayıt olacakları ve derecelerine göre birinci, ikinci ve üçüncü sınıfa ayrılıp hangi sınıfta faaliyet göstereceklerse o sınıf için ruhsat ve belge alacakları belirtilmiştir. Nizamname m. 4'e göre, ruhsatsız tellâl ve simsarlık edenlerin aracı oldukları satıcı ve müşteri arasında çekişme olduğu takdirde mahkemece bu husustaki tanıklıkları kabul olunmayacaktır. Bu maddeye sonradan eklenen fıkra ile, belgesiz olarak tellâllık ve simsarlık edenlerin tellâllık ücretinden dolayı tüccar ve diğer kişiler ile aralarında meydana gelecek davaların mahkemede dinlenilmeyeceği esası getirilmiştir²⁰. Nizamname m. 5'e göre ise, iflasını ilan eden fakat sonradan kanunen itibarı iade olunanlar tellâllık ve simsarlık edebileceklerdir. Nizamname m. 6'da, bütün tellâl ve simsarların bu nizamname hükümlerine uyacağı ve borsa simsarlarının da bu nizamname ile beraber borsa nizamnamesi hükümlerine de tabi olacakları düzenlenmiştir.

Nizamname m. 7'de, kendilerine müracaat eden satıcı ile müşteri arasındaki alışverişleri kaydetmek üzere tellâl ve simsarların ellerinde Ticaret Odası tarafından her sayfasına sıra numarası konulmuş, tasdik olunmuş özel bir defter bulunacağı ve

¹⁹ Düstur Birinci Tertip, C. 6, s. 212 vd.

²⁰ Düstur Birinci Tertip, C. 6, s. 784 vd.

bu defterlerin kazıntısız ve silintisiz olacağı belirtilmiştir. Kazaen defterini kaybeden tellâlların diğer defterin alınması için derhal ticaret odasına başvuracakları ve haber vermeyenlerden ise on üçüncü maddeye göre ödemeye mecbur oldukları ruhsatname bedelinin bir misli para cezası alınacağı belirtilmiştir. Tellâl ve simsarlar bu defterleri on sene saklamak zorundadırlar.

Nizamname m. 8'de ise, münhasıran mensup oldukları tacirin işlerinde kullanılan hususi tüccar tellâl ve simsarlarının da bu Nizamnameye tabi olacağı belirtilmiştir. Madde 9'a göre, hususi tacir tellâl ve simsarlarının ticaret odasına verecekleri belgelerde mensup oldukları tacirin isim ve unvanı da bulunacaktır.

22 Nisan 1925 tarihli 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'nun²¹ yürütülmesine dair 27 Eylül 1925 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi'nde²² tellâllarla ilgili düzenlemeler yer almaktaydı. 26 Eylül 1304 tarihli Tellâl ve Simsar Nizamnamesi ve ekleri 27 Eylül 1925 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi m. 131 ile kaldırılmıştır.

Nizamnamenin "Simsarlar ve Tellâllar" başlıklı 79. maddesinde tellâl: "Her nevi eşya ve emtiayı ticariye ve kambiyo ve esham ve akar ve emlak ve arazinin alım ve satımında ve taahhüdâtında ve sefain navlunları ve her nevi sigorta muameleatında ve alım satıma ve mukavelat ve taahhüdata tavassut ederek muameleat ve ukudatı mezkurede tarafeyni akideynden addolunmayan ve ancak mutavassıt vaziyet ve sıfatında bulunan kimselere (simsar ve tellâl) denilir" şeklinde tanımlanmıştır. Maddenin devamında simsar ve tellâlların kendi adlarına ticaret ile uğraşamayacakları da düzenlenmiştir.

Nizamname m. 80'de, simsar ve tellâllar resmi ve özel olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Örneğin, her çeşit borsa simsarı, hükümet daireleri ile belediyeler nezdinde müstahdem simsarlar resmi simsar ve tellâl olarak düzenlenmiştir.

Tellâllık ve simsarlık işlerini yapanlar veya bir tacirin işletmesine ait alım ve satımlarda bu amaçla istihdam olunan kimseler özel (hususî) tellâl sayılmıştır.

²¹ Resmi Ceride ile ilanı 2 Mayıs 1925, S. 99 (Düstur Tertip 3, C. 6, s. 274 vd.).

²² RG, 21.11.1925, S. 216-224 (Sicilli Kavanin, C.12, s. 227 vd.).

Nizamname m. 81'de, gerek resmi gerekse özel tellâl ve simsarların odalara kayıtlarının zorunlu olduğu belirtilmiştir. 84. maddede, odalara kayıt olmaksızın tellâllık ve simsarlık yapmanın yasak olduğu ve bu suretle ellerinde odalarca verilmiş hüviyet belgesi olmadan tellâllık ve simsarlık yapanların tellâllık ve simsarlık ücretinden dolayı tüccar ve diğer kimselerle aralarında meydana gelebilecek davaların mahkemelerde dinlenemeyeceği belirtilmiştir.

Odalara kayıt olan özel tellâl ve simsarlar odalarca sayfa numaraları tasdik edilmiş bir defter tutmak, günlük işlemleri bu deftere kaydetmek, bu defterleri 15 sene saklamak ve defterin kaybolması halinde durumu odaya haber vermek zorundadırlar. Defter tutmayan ve defterin kaybolduğunu odalara haber vermeyen simsar ve tellâlların belgesi oda kararı ile geri alınır (m. 86).

Görevini yaparken taraflardan birine zarar veren tellâlların belgeleri oda kararı ile ellerinden alınır ve isimleri ilan edilir (m. 87).

Resmi simsar ve tellâllar işlem yaptıkları daire ve müessesesece konulmuş olan miktarda tellâllık ücreti alırlar. Özel tellâlların ise, Nizamnamede belirlenen miktarlarda tellâllık ücreti alacakları belirtilmiştir (m. 88).

4355 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu²³ m. 37 ile bu kanunun uygulandığı yerde gerek 655 sayılı Kanun ile bu Kanun'un 8. maddesinin 5. fıkrasını değiştiren 916 sayılı Kanun'un ve 3 Nisan 1302 tarihli Umumi Borsalar Nizamnamesi'nin ticaret ve zahire borsalarına ait hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir. Resmi ve özel tellâl ayrımı da bu kanun ile kalkmıştır. 4355 sayılı Kanun m. 16/f.1'de borsa tellâlları düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, borsa tellâlları kendi ad ve hesaplarına işlem yapmadan sadece alım ve satımda aracılığı meslek edinen ve başka bir işle uğraşmayan borsa aracılardır. 16/f.2'de, borsaya dahil maddeler üzerinde tellâllardan başka kimsenin aracılık edemeyeceği düzenlenmiştir. Kanun'un 16/f.3 maddesinde ise tellâlların Türk olmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. 4355 sayılı Kanun'a ilişkin Nizamname'ye²⁴ göre kendi ad ve hesabına işlem yapmayarak yalnız alım ve satımda aracılığı meslek edinen ve başka bir işle uğraşmayan borsa aracılarına

²³RG, 18.1.1943, S. 5307 (Düstur 3. Tertip, C. 24, s. 237 vd.).

²⁴RG, 21.5. 1943, S. 5409 (Düstur 3. Tertip, C. 24; s. 562vd.).

borsa tellâlı denileceği belirtilmiştir (m. 27/f.1). Nizamname m. 27/f.2'ye göre ise, borsaya dahil maddeler üzerinde tellâllardan başka kimse aracılık edemez.

5590 sayılı Kanun²⁵ 90. maddesi ile 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu ile eki ve Tüzüğünü ve 1302 tarihli Umumi Borsalar Nizamnamesi'nin ticaret borsalarına ilişkin hükümlerini ve 4355 sayılı Kanun ve bu kanuna ait Tüzüğün ticaret ve sanayi odaları ile borsalara ilişkin hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır. 5590 sayılı Kanun'a ilişkin Tüzükte²⁶ borsa simsarlarına ilişkin düzenlemeler yer almakla beraber, bu tüzük 11 Şubat 1988 tarihli Tüzük²⁷ ile ortadan kaldırılmıştır.

80. maddesi ile 3 Nisan 1302 tarihli Nizamname'nin tahvilat borsasına ilişkin hükümlerini kaldıran 24 Temmuz 1322 (6 Ağustos 1906) tarihli Esham ve Tahvilat Borsası Nizamnamesi²⁸ 15. maddesinde simsarlar borsa azalarından biri olarak düzenlenmiştir. Bu Nizamname de 16.5.1929 tarihli ve 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu'nun²⁹ 57. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

1447 sayılı Kanun'da borsa azaları kayıtlı aza ve asli aza olmak üzere ikiye ayrılmıştı. 4. maddeye göre, asli azalar acentalardan ibaretti. Acentalar, ticari sığata haiz olmayıp yalnız esham ve tahviller ile kambiyo ve nukudun alım ve satımına vasıtalardırlar (m.5/f.2). Borsa alışverişleri sadece acentalarla müstahdemleri ve coberler (kendi hesabına menkul alıp satanlar) tarafından borsa salonunda arz ve talebi anlatan yüksek sesle yapılır. Bu suretle biri tarafından teklif edilip diğeri tarafından derhal kabul edilen alışveriş her iki tarafı bağlar ve dönülemeyen bir sözleşme olur. Bu sözleşmeler acentalar tarafından defterlerine yazılır ve borsa memurlarınca da kayıt edilir (m. 36). Acentalar alım satımı bir kurtaj (dellâliye) karşılığında yaparlar. Kurtaj tarifesi Borsa Meclisi tarafından düzenlenir ve Maliye

²⁵RG, 15.3.1950, S. 7457 (Düstur Tertip 3, C. 31 vd., s. 1707 vd.). Bu kanunun adı "Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları ve Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu" iken 26.12.1981 tarihli ve 2567 Sayılı Kanunla (RG, 26.12.1981, S. 17556) "Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu" olarak değişikliğe uğramıştır.

²⁶RG, 21.6. 1951, S. 7840 (Düstur, Tertip 3, C. 32, s. 1410vd.) .

²⁷ RG, 11.2.1988, S. 19722 .

²⁸ Düstur Birinci Tertip, C. 8, s. 575 vd.

²⁹ RG, 30.5.1929, S. 1203 (Düstur, Tertip 3, C. 10 vd., s. 1029 vd.).

Bakanlığı tarafından onanır (m. 43). Kanunda acenta olarak ifade edilmesine rağmen bu kişilerin yaptığı iş müvekkille devamlı bir ilişki olmadığı için hukuken tellâllık sayılmaktadır³⁰. 1447 sayılı Kanun da 91 sayılı Menkul Kıymetler Borsaları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname³¹ ile yürürlükten kaldırılmıştır.

2297 sayılı Ödünç Para Verme İşlerine Tavassut Edenler Hakkındaki Kanun'un³² 13/f.1 maddesine göre, para verme işlerine tavassut edenler, ödünç para verenler gibi valilikten izin almak zorunda idi. İkinci fıkrada ise, aracı kişilerin ödünç para alanlardan herhangi bir nam ile tavassut ücretini almaları yasaklanmıştı.

2297 sayılı Kanun, 90 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin³³ 16. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Devamlı ve mutad meslek halinde, faiz veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığı veya ipotek almak suretiyle, ödünç para verme işleri ile uğraşan veya ödünç para verme işlerinde aracılık eden ve kendilerine faaliyet izni verilen gerçek kişilerin (ikrazatçı) faaliyetleri ise, 545 sayılı KHK³⁴ ile değişen Ödünç Para Verme İşleri Hakkındaki 90 sayılı KHK hükümlerine tabidir (m. 3/a ve 1).

Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliği'ne³⁵ göre, sermaye piyasasında aracılık sermaye piyasası araçlarının 15.12.1999 tarihli ve 4487 sayılı Kanun'la değişik 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanun'unun 30 ve 31. maddeleri çerçevesinde yetkili kuruluşlar tarafından kendi nam ve hesabına, başkası nam ve hesabına, kendi namına başkası hesabına ticari amaçla alım satımıdır (m. 3/f.1). Bu faaliyet isim benzerliğine rağmen tellâllık şeklinde değerlendirilemez³⁶.

³⁰ KARAYALÇIN, s. 500.

³¹ RG, 6.10.1983, S. 18183/Mükerrer .

³² RG, 18.6.1933, S. 2430.

³³ RG, 6.10.1983, S. 18183/Mükerrer .

³⁴ RG, 27.6.1994, S. 21973/Mükerrer .

³⁵ RG, 7.9.2000, S. 24163.

³⁶ ARKAN, s. 174, dn.1.

C. TELLÂLLIK ÇEŞİTLERİ

1. Yapılan İşin Türüne Göre Tellâllık Çeşitleri

a. Adi İşler Tellâllığı

BK'nın on üçüncü babının alelîtlak vekâlet başlığı altında birinci faslında vekâlet, ikinci faslında itibar mektubu ve itibar emri, üçüncü faslında ise tellâllık (simsarlık) düzenlenmiştir. Bu düzenlemeden de anlaşılacağı üzere tellâllık sözleşmeleri vekâlet sınıfına girmektedir³⁷. BK m. 404/f.1'de tellâllık: "Tellâllık bir akiddir ki onunla tellâl, ücret karşılığında bir akdin yapılması imkanını hazırlamağa veya akdin icrasına tavassut etmeğe memur edilir" şeklinde tanımlanmıştır³⁸.

Tellâl, sözleşmenin kurulmasına aracılık eder veya sözleşmenin kurulması için fırsat gösterir³⁹. Sözleşmenin kurulmasına ilişkin fırsat göstermede tellâlin görevi tarafları buluşturmadır. Buna karşılık tellâlin sözleşmenin kurulmasına aracılık yapması durumunda, daha ileri giderek sözleşme görüşmelerine ve pazarlığa katılması söz konusudur⁴⁰. Tellâlin bu durumda taraflar arasında meydana gelebilecek uyuşmazlıkları gidermek için çaba göstermesi gerekir⁴¹. Taraflar arasında tellâlin aracılık mı yapacağı yoksa sadece fırsat gösterme şeklinde mi faaliyette bulunacağı konusunda anlaşmazlık olması durumunda, tellâllığın aracılığı gerektirdiğini işi veren ispat edecektir⁴². İleride görüleceği üzere TTK m. 100'e göre, ticaret işleri tellâllığında aracılık esastır. Daha önce de belirtildiği üzere, adi işler tellâlinin tellâllık faaliyetini meslek olarak sürdürmesi gerekli değildir. Tellâllığı meslek olarak sürdürmek ticaret işleri tellâllığının bir unsurudur.

Ticari olmayan sözleşmelerin yapılmasına aracılık eden veya ticari bir aracılık işini geçici olarak yapanlar hakkında BK'nın 404-409 maddeleri uygulanacaktır (TTK

³⁷ AKYAZAN, s. 447.

³⁸ Simsar kelimesi de tellâl ile aynı anlama gelmektedir. Maddenin başlığında da tellâllık yanında parantez içinde simsarlık yazılmıştır.

³⁹ BİLGE, s. 312; BECKER, H., Çeviren: Suat Dura, Tellâllık Sözleşmesi, Yargıtay Dergisi, C. 9, S. 1-2, Ocak- Nisan 1983, s. 77.

⁴⁰ BİLGE, s. 312.

⁴¹ BİLGE, 315; BECKER, s. 77.

⁴² BECKER, s. 77.

m. 100/f.3). Adi işler tellâllığına ilişkin hükümlerin yetersiz kalması durumunda BK'nın vekâlete ilişkin hükümleri uygulanır (BK m. 404/f.2).

b. Ticaret İşleri Tellâllığı

TTK m. 100/f.1'de ticaret işleri tellâlinin tanımı: "Taraflardan hiçbirine ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem veya acenta gibi bir sıfatla daimi bir surette bağlı olmaksızın, ücret karşılığında, ticari işlere müteallik mukavelelerin akdi hususunda taraflar arasında aracılık yapmayı meslek edinen kimseye tellâl denir" şeklinde yapılmıştır.

Ticaret işleri tellâli tacire bağlı olmayan bir tacir yardımcısıdır. Ticaret işleri tellâli, sözleşme ilişkisine girmek isteyen tarafları bir araya getirir ve görüşmelerin yürütülmesine aracılık eder; kural olarak tarafları temsil edemez. Ticaret işleri tellâline, TTK hükümlerinin yeterli çözümü getiremediği durumlarda BK'nın adi işler tellâllığına ve vekâlete ilişkin hükümleri uygulanır.

c. Borsa Tellâllığı

5590 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu'na⁴³ göre ticaret borsasındaki alım satımlarda yalnız aracılık yapanlara borsa simsarı denir (5590 sayılı Kanun m. 53/ c). TTK m. 100/f.4 son cümlesinde borsa tellâllarına ait hükümler saklı tutulmuştur.

Simsarlar maktu aylık veya yaptıkları işlemler üzerinden nisbi bir ücret alırlar. Nisbi ücret Borsa Meclisi tarafından saptanır; bu ücret Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından onaylanır (5590 sayılı Kanun m. 53/f.5). Aylık ücrete bağlanmaları halinde, ücretin miktarı Borsa Meclisi tarafından saptanır. Bu durumda işlemlerden alınacak nisbi ücret borsaya aittir (5590 sayılı Kanun m. 53/son).

⁴³ RG, 15.3.1950, S. 7457 (Bu kanunun adı "Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları ve Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu" iken 26.12.1981 tarihli ve 2567 Sayılı Kanunla (RG, 26.12.1981, S. 17556)) "Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu" olarak değişikliğe uğramıştır.

Borsa simsarlarının, borsaya dahil olmayan maddeler üzerinde iş yapmalarına bir engel olmasa da bu aracılıklarını ancak borsa dışında yapabilirler (5590 sayılı Kanun m. 53/f.2).

Bu Kanun ile ilgili Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Tüzüğü'nün⁴⁴ 21. maddesinde borsa simsarı olabilmek için gereken şartlar:

- Türk vatandaşı olmak,
- Okur-yazar olmak,
- Kötü şöhret sahibi olmamak,
- Ağır hapis cezasıyla veya hırsızlık, sahtecilik, dolandırıcılık, yalan yere yemin etmek, inancı kötüye kullanmak, yalan yere tanıklık ve hileli iflas suçlarından hüküm giymemiş olmak,
- En az bir yıl süre ile tüccar veya ajan yanında çalışmış olduğunu belgelemek olarak düzenlenmiştir.

Simsarların aracılık yaptıkları alım satımlar, ajanlar veya alıcı ya da satıcı tarafından tescil ettirilir. Beyannamede, simsarın da imzası bulunur (Tüzük m. 21/son).

d. Sigorta Prodüktörü ve Brokeri

aa. Sigorta Prodüktörü

Kişileri sigorta yaptırmaya yararına inandırmak, sigorta yaptırmaya karar verenleri sigorta şartları konusunda bilgilendirmek ve sigorta sözleşmesinin yapılmasından sonra da kanuni ihbarların yapılması, primlerin tahsili ve diğer işlemler için, sigorta şirketinin kendi teşkilatı dışında bir takım aracılara gereksinimi vardır⁴⁵. Türkiye'de bu aracılık faaliyetleri sigorta acentaları ve prodüktörleri tarafından yerine getirilir. Yine Sigorta Murakabe Kanununda değişiklik yapan 539 sayılı KHK⁴⁶ ile "broker" adı ile ayrı bir sigorta aracı düzenlenmiştir.

⁴⁴ RG, 11.2.1988, S. 19722.

⁴⁵ KENDER, Reyegân, Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku 1, Gözden Geçirilmiş 7. Bası, İstanbul, 2001.

⁴⁶ RG, 22.6.1994, S. 21968.

539 sayılı KHK ile değişik Sigorta Murakebe Kanunu⁴⁷ m. 37/f.3'de sigorta prodüktörü şu şekilde tanımlanmıştır: "Sigorta ettiren ve sigortacıya bağlı olmaksızın çeşitli sigorta dallarında sigorta olmak isteyenlere bilgi vererek sigorta sözleşmesinin şartlarını müzakere ve tehlikenin konusu ve özelliklerine göre sigorta teklifnamesini hazırlamada yardımcı olan ve çalışmalarının karşılığı olarak komisyon alan gerçek veya tüzel kişilerdir".

Prodüktörlerin faaliyette bulunabilmek için Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliğinden prodüktörlük belgesi almaları zorunludur (SMK m. 37/f.3). Prodüktörler acentalık yapamazlar (SMK m. 37/f.4).

Sigorta Prodüktörleri Yönetmelięi⁴⁸ m. 3/e'ye göre sigorta prodüktörü: "Sigorta ettiren ve sigortacıya bağlı olmaksızın, çeşitli sigorta dallarında sigorta sözleşmesi yapmak isteyenlere bilgi vererek sözleşmenin şartlarını müzakere ve tehlikenin konusuna ve özelliklerine göre sigorta teklifnamesini hazırlamada yardımcı olan ve ayrıca rizikonun takdirine etkili, kendisince bilinen hususları da sigorta şirketine bildirmek suretiyle aracılık hizmeti ifa eden gerçek ve tüzel kişileri" ifade eder.

Sigorta prodüktörü sigorta ettirenin ve sigortacının temsilcisi değildir. Sigorta prodüktörünün her iki tarafla da sürekli bir ilişkisi yoktur⁴⁹. Prodüktör tarafsız bir aracı olması nedeniyle, sigorta olmak isteyenlere bilgi vermek, sigorta sözleşmesinin şartlarını görüşmek ve sigorta teklifnamesi hazırlamak görevlerini yerine getirir⁵⁰. Prodüktör, hukuki niteliği tellâlık veya simsarlık olan bir aracıdır⁵¹. Bununla birlikte Türk Hukuku'nda sigorta prodüktörünün bir sigorta şirketine sürekli olarak aracılık ettiği gerekçe gösterilerek sigorta şirketi ile arasındaki ilişkinin aracı acenta hakkındaki hükümlere tabi olacağı ve Türk sigortacılığında prodüktör adı verilen aracının, ticaret hukuku bakımından tellâl değil aracılık yapan acenta sayılacağı belirtilmiştir⁵². KENDER ise bu fikre katılmamakta, aracı acenta ile prodüktörün nitelik olarak farklı olduğunu belirtmektedir. Acenta ile prodüktörü birbirinden ayırırken sadece aracılık hizmetinin sürekli olup olmadığına bakılmaması

⁴⁷RG, 30.12.1959, S. 10394.

⁴⁸RG, 2.5.1995, S. 22362.

⁴⁹KUBILAY, Huriye, Uygulamalı Özel Sigorta Hukuku, İzmir, 1999, s. 156.

⁵⁰ARKAN, s. 211.

⁵¹KENDER, s. 99.

⁵²KARAYALÇIN, s. 502 ve 520.

gerektiğini, bu konudaki esas ölçünün acentanın tekel hakkına sahip olması, prodüktörün ise tekel hakkına sahip olmaması olduğunu belirtmiştir⁵³.

TTK m. 117/2'ye göre, sigorta sözleşmesinin yapılması hususunda aracılık edenlere özel kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere TTK'nın acentalığa ilişkin hükümleri uygulanır. Aracı acentanın TTK m. 116/f.1 kapsamına girmesi nedeniyle, TTK m. 117/2'deki düzenlemenin aracı acenta olamayacağı, bu maddenin sadece sigorta prodüktörlerini kapsadığı sonucuna varmanın daha uygun olacağı, bundan dolayı sigorta prodüktörlerine TTK m. 117/2 hükmünün uygulanacağı belirtilmiştir⁵⁴. Bununla birlikte prodüktör ile aracılık talebinde bulunan arasında bir defalık ilişki kurulduğu ve sürekli bir ilişki kurulmadığı için, sigorta prodüktörüne, müvekkili ile sürekli bir ilişki içinde bulunan acentalara ilişkin bazı hükümlerin uygulanamayacağı belirtilmiştir. Örneğin, prodüktörlerin taraflardan hiç birisine sürekli olarak bağlı olmaması sebebiyle acentaların tekel hakkına (TTK m. 118) ve tazminat talep hakkına (TTK m. 134) ilişkin hükümlerin prodüktörlere uygulanamayacağı belirtilmiştir⁵⁵. KENDER ise, TTK 116. maddede genel olarak acentalığın tanımı yapıldıktan sonra, m. 117/2'de sigortacılık işlerinde aracılık eden acentaların TTK'nın acentalığa ilişkin hükümlerine tabi olacağını belirtildiğini ifade etmiştir⁵⁶.

Sigorta Prodüktörleri Yönetmeliği'nin 4. maddesinde prodüktörlük yapacaklarda aranacak şartlar düzenlenmiştir. Buna göre, prodüktörlük yapacak kişilerin:

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaları,
- Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmaları,
- En az lise veya dengi okul mezunu olmaları,
- Sigortacılık mevzuatına aykırı hareketlerinden dolayı hapis veya birden fazla ağır para cezası ile cezalandırılmış; emniyeti suistimal, dolandırıcılık, hırsızlık, basit ve nitelikli zimmet, devlet alım satımlarında menfaat sağlamak, rüşvet, irtikap, sahtekarlık gibi yüz kızartıcı suçlardan dolayı mahkum olmamaları,

⁵³KENDER, s. 100.

⁵⁴KALPSÜZ, Turgut, Sigorta Prodüktörlerinin Hukuki Durumu, Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Semineri, Ankara, 1968, s.171; TEKİNALP, Gülören, Acenta Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı, İstanbul, 1972, s. 161; ARKAN, s. 211.

⁵⁵KALPSÜZ, s. 194-195.

⁵⁶KENDER, s. 101.

- İflas etmiş veya konkordato ilan etmiş olmamaları gereklidir.

Yönetmeliğin 5. maddesinde meslek eğitimi, 6. maddesinde yapılacak meslek sınavının esasları, 7. maddesinde meslek eğitimi ve meslek sınavından muafiyet şartları düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 8. maddesinde meslek sınavını kazananlara veya Yönetmeliğin 7. maddesi uyarınca muaf olanlardan 4. maddede belirtilen niteliklere sahip olanlara gerekli belgeler ile başvurdıklarında Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği tarafından prodüktörlük belgesi verilir. Yönetmeliğin 9. maddesine göre ise, prodüktörlük belgesi alanlar, meslek tablosuna kaydolmak için Birliğe başvururlar. Meslek tablosuna kayıtlı olmayanlar prodüktörlük yapamazlar. Yönetmeliğin 10. maddesinde meslek tablosuna kayıtlı bulunan prodüktörlerin tüzel kişiliğe haiz ortaklıklar kurmak sureti ile prodüktörlük faaliyetinde bulunabilecekleri belirtilmiştir.

Yönetmelikte aranan niteliklerin herhangi birini kaybeden veya aranan niteliklere sahip olmadığı sonradan tespit edilen gerçek kişi prodüktörler ile tüzel kişi prodüktörlerinin ortağı veya yetkili yöneticisi olan prodüktörlerin meslek tablosundaki kaydı Birlikçe resen silinir (m. 11/f.1). Prodüktörler, hizmetlerine karşılık olarak, aracılığını yaptıkları sigorta sözleşmeleri nedeniyle alınan primler üzerinden komisyona hak kazanırlar (m. 12).

Yönetmeliğin 13. maddesinde prodüktörlerin sigortalıya doğru bilgi verme yükümlülüğü, m. 14'de yapamayacakları işler, m. 15'de meslek sırlarını saklama yükümlülükleri, m. 16'da denetimleri, m. 17'de tutmaları gereken defterlerle ilgili düzenlemeler getirilmiştir.

bb. Sigorta Brokeri

Broker kavramı İngilizce'den gelmektedir ve İngilizce karşılığı tellâldır. Sigorta tellâlinin karşılığı da "insurance broker" dır.

539 sayılı KHK ile değişik Sigorta Murakebe Kanunu m. 37/f.1'de sigorta brokeri ve reasürans brokeri: "Sigorta sözleşmelerinde sigortalıyı temsil ederek ve sigorta şirketinin seçiminde tamamen tarafsız ve bağımsız davranarak, tehlikelerin sigorta edilmesi için sigorta sözleşmesi yapmak isteyenlerle sigorta şirketlerini bir araya

getiren, sigorta sözleşmesinin akdinden önceki gerekli hazırlık çalışmalarını yapan ve gerektiğinde bu anlaşmaların uygulanmasında, özellikle tazminatın ödenmesinde yardımcı olan gerçek veya tüzel kişiye sigorta brokeri, bu işleri sigorta şirketleri ile reasürans şirketleri arasında yapanlara da reasürans brokeri denir” şeklinde tanımlanmıştır.

Sigorta ve reasürans brokerlerinin Hazine Müsteşarlığı’ndan ruhsat almaları zorunludur (SMK m. 37/f.2). Prodüktörler gibi brokerler de acentalık yapamazlar (SMK m. 37/f.4).

Brokerler belli bir sigortacı ile sürekli bir ilişki içinde değildirler⁵⁷. KENDER’e göre, broker ve prodüktör arasında hukuki nitelik olarak bir fark yoktur. İki kurumunun da hukuki niteliği tellâllıktır. Bu nedenle kanunun mezkur maddelerinde yapılan bu yapay ayrımın ne gibi bir hukuki sonucu ve faydası olacağı belli değildir⁵⁸.

TTK m. 117/2’deki düzenlemenin sigorta prodüktörleri gibi sigorta brokerleri hakkında da uygulanacağı belirtilmiştir⁵⁹. Bununla birlikte TTK m. 117/2 hükmünün sigorta prodüktörleri gibi brokerlerine de uygulanması acentalık hükümlerinin acentalığın sürekli bir ilişkiyi içermesi esas alınarak düzenlendiğinden sakıncalı sonuçlar doğurabilir. Örneğin, prodüktör ve brokerlere müvekkil adına ihtar ve ihbarları kabul ve hatta davada temsil yetkisinin tanınması yine acentalara ilişkin tekel hakkının uygulanması uygun değildir. Bu sebeplerle 117/2 hükmünün m. 116’daki genel acenta tanımını tekrar eden gereksiz ve ortadan kaldırılması gereken bir hüküm olduğu ileri sürülmüştür⁶⁰.

Brokerlerle ilgili düzenlemeler Sigorta Murakebe Kanunu’nda ve Sigorta ve Reasürans Brokerliği Yönetmeliği’nde⁶¹ yer almaktadır. Yönetmelik 13.9.2001 tarihli “Sigorta ve Reasürans Brokerleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Yönetmelikle”⁶² bazı değişikliklere uğramış sonrasında 19.3.2002 tarihli Sigorta ve

⁵⁷ ARKAN, s. 211.

⁵⁸ KENDER, s. 99.

⁵⁹ ARKAN, s. 211.

⁶⁰ OKUTAN, Gül, Acenta, 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayın no: 714, İstanbul, 1997, s. 33.

⁶¹ RG, 1.11. 2000, S. 24217.

⁶² RG, 13.9. 2001, S. 24522 .

Reasürans Brokerleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Yönetmelikle⁶³ tekrar değişikliğe uğramıştır. Yönetmeliğin 19.3.2002 tarihli yönetmelikle değişik 5. maddesinde gerçek kişi brokerlerde aranacak nitelikler düzenlenmiştir. Bu nitelikler:

- Ticari işletme şeklinde kurulmak (m. 5/a),
- Türkiye’de ikamet etmek (m. 5/b),
- Sigortacılık mevzuatına aykırı hareketlerinden dolayı hapis veya birden fazla ağır para cezası ile cezalandırılmamış olmak, müflis veya konkordato ilan etmemiş olmak, taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar bile ağır hapis veya beş yıldan fazla hapis veya basit ve nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanmak, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, kara para aklama veya Devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı hüküm giymemiş olmak (m. 5/c),
- Dört yıllık yüksek okul mezunu olmak (m. 5/d),
- Sigortacılık alanında en az sekiz yıllık mesleki deneyime sahip olmak (m. 5/e) olarak düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin 13.9.2001 tarihli Yönetmelik ile değişik 6. maddesinde ise tüzel kişi brokerlerde aranacak nitelikler düzenlenmiştir. Buna göre, tüzel kişi brokerler:

- Anonim veya limited ortaklık şeklinde kurulmuş olmak (m. 6/a),
- Asgari ödenmiş sermayesinin 20 milyar TL. olması ve faaliyette bulunacak her bir alan için ilave 10 milyar TL. sermaye konulması (m. 6/b)⁶⁴ -Bu miktarlar Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayımlanan Toptan Eşya Fiyatları Endeksi artış oranını aşmamak koşuluyla Hazine Müsteşarlığınca arttırılabilir. (m. 6/f.2)-,
- Hisse senetlerinin tamamının nama yazılı olması (m. 6/c),

⁶³ RG, 19.3. 2002, S. 24700.

⁶⁴ 22.12.2001 tarihli ve 2001/3500 Sayılı Kararnamenin Eki ile (RG, 19.01.2002, S. 24645) TTK m. 272’de yapılan değişiklikle Anonim Şirketlerde asgari sermaye miktarı 50 milyar TL. olarak değiştirildiğinden bu maddenin Anonim Şirketler açısından uygulanması imkanı kalmamıştır.

- Gerçek kişi kurucuların yönetmeliğin 5. maddesinde belirtilen suçlardan hüküm giymemiş olmaları ve tüzel kişi kurucularının iflas veya konkordato ilan etmemiş olmaları (m. 6/d) gerekmektedir.

Yönetmeliğin 19.3.2002 tarihli Yönetmelik ile değişik 7. maddesinde Türkiye’de faaliyet gösterecek gerçek kişi yabancı brokerlerin 5. maddede sayılan nitelikleri taşımaları gerektiği ve Hazine Müsteşarlığı’na başvurdıkları tarih itibarı ile kendi ülkelerinde veya diğer yabancı ülkelerde son beş yıl kesintisiz olarak brokerlik yapmış olmaları ve bu faaliyetlerinin yasaklanmamış olması gerekmektedir (m.7/f.1). Yabancı ülkelerde kurulmuş tüzel kişi brokerler, Türkiye’de ancak şube açmak yolu ile faaliyette bulunabilirler (m.7/f.2). Türkiye’de şube açacak brokerlerin, Türkiye’ye ayrılan ödenmiş sermayelerinin bu yönetmeliğin 6. maddesinin birinci fıkrasının b bendinde belirlenen miktardan az olmaması gerekmektedir (m.7/f.3-a). Yine, Türkiye’de şube açacak brokerlerin Müsteşarlığa başvurdıkları tarih itibarı ile, kuruldukları veya faaliyette bulundukları ülkelerde kesintisiz olarak son beş yıl brokerlik faaliyetinde bulunuyor olmaları ve bu faaliyetlerinin yasaklanmamış olması gereklidir (m.7/f.3-b).

Yönetmelik m. 9’da, bir kişinin, tüzel kişi brokerin sermayesinin %10 veya daha fazlasını temsil eden payları edinmesi ile bir ortağa ait payların sermayenin %10’unu aşması veya azalması sonucunu veren hisse edinimlerinin, edinme tarihinden itibaren bir ay içinde Müsteşarlığa bildirileceği ve sermayenin % 10 veya daha fazlasına sahip ortaklarda, kurucu ortaklarda aranan şartların aranacağı belirtilmiştir.

Yönetmeliğin 19.3.2002 tarihli yönetmelikle değişik 10. maddesinde Türkiye’de brokerlik yapmak amacıyla ticari işletme veya şirket kurulmasının Müsteşarlığın iznine bağlı olduğu belirtilmiştir (m. 10/f.1). 2.fıkra, gerçek kişi broker olarak kurulacak ticari işletmelerin kuruluşu için gerekli olan belgeler; f.3’de ise, tüzel kişi broker olarak kurulacak şirketlerin kuruluş izni için gerekli olan belgeler belirtilmiştir 11. maddede şube açmak yolu ile Türkiye’de faaliyette bulunacak brokerlerin Müsteşarlığa başvururken vermeleri gereken belgeler belirtilmiştir.

12. maddede, kuruluş izni alanların, iznin verildiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde kuruluş ve tescil işlemlerini tamamlayıp ruhsat almak üzere Müsteşarlığa

başvuruda bulunacakları yer alır. Bu süre içinde başvuruda bulunmayanlara ruhsat verilmeyeceği ve durumun Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bildirileceği düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin 13. maddesinde tüzel kişi brokerlerin yöneticilerinde aranacak nitelikler belirtilmiştir; 14. maddede brokerler yanında çalışacak personelde aranacak nitelikler düzenlenmiştir. 19.3.2002 tarihli yönetmelikle değişik 15. maddede kuruluş ve tescil işlemlerini tamamlayan gerçek ve tüzel kişi brokerlerin faaliyetlerine başlamadan önce hayat veya hayat dışı ya da reasürans alanlarından birinde veya birkaçında faaliyet gösterebilmek için her bir alanda ayrı ayrı Müsteşarlıktan izin almak zorunda oldukları belirtilmiştir. Maddenin devamında ise, gerçek ve tüzel kişi brokerlerin ruhsat almaları için gereken belgeler belirtilmiştir. Son fıkrada ise: "Ruhsat, Ticaret Siciline tescil ve Ticaret Sicil Gazetesi ile yurt düzeyinde tirajı en yüksek on gazeteden ikisinde ilan edilir ve ilanların yapıldığı gazetelerin birer nüshası ile mesleki sorumluluk sigortalarının poliçeyi düzenleyen sigorta şirketince onaylı bir örneği onbeş gün içinde Müsteşarlığa gönderilir. Ruhsatın tescil ve ilanı ile Yönetmeliğin 26. maddesinde yer alan mesleki sorumluluk sigortası yaptırılmadan önce brokerlik faaliyetine başlanamaz" hükmü getirilmiştir.

16. maddede, brokerlerin temsil ettiği kişilerin hak ve menfaatlerine aykırı işlemler yapmaları veya sigortacılık mevzuatına aykırı hareket etmeleri durumunda Müsteşarlıkça uyarılacakları açıklanmıştır. Söz konusu fiili iki yıl içinde tekrarlamaları durumunda faaliyetlerinin iki ay süre ile Müsteşarlık tarafından geçici olarak durdurulabileceği düzenlenmiş yine brokerlerin ruhsatlarının Müsteşarlıkça iptal edilebileceği haller düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin 17. maddesinde brokerlerin tutacakları defterler belirtilmiştir. 20. maddede brokerlerin sigorta veya reasürans şirketlerinden brokerlik komisyonu dışında hiçbir şekilde menfaat sağlayamayacakları, yine brokerlerin alacakları komisyon tutarını sözleşmenin yapılmasından önce temsil ettikleri kişilere açıklamak zorunda oldukları, temsil edilen kişinin talebi halinde de bu miktarı yazılı olarak bildirmeleri gerektiği düzenlenmiştir.

21. maddede brokerlerin ortak olarak kabul edemeyecekleri ve yanlarında çalıştıramayacakları kişiler belirtilmiştir. 22. maddede, brokerlerin temsil ettiği

kişilerin, aksine bir talebi olmadığı takdirde en az üç sigorta veya reasürans şirketinden teklif almak, bu teklifleri ve karşılaştırmalı fiyatları temsil ettikleri kişilere bildirmek zorunda oldukları düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin 25. maddesine göre, brokerler, mevzuata ve temsil ettiği kişiler tarafından kendilerine verilen talimatlara uygun hareket etmek, bu kişilerin hak ve menfaatlerini korumak, sigortacılık gereklerine uymak ve görevlerini iyi niyet ve dürüstlükle yürütmek, doğru bilgi vermek ve tazminat ödemelerinde taraflara yardımcı olmakla yükümlüdürler. 25/f.2'ye göre, brokerlerin ticaret unvanlarında "sigorta brokeri" veya "reasürans brokeri" ibaresinin bulundurulması zorunludur. Brokerlik ruhsatı olmayanlar unvanlarında "sigorta brokeri" veya "reasürans brokeri" ibaresine yer veremezler.

Yönetmeliğin 26. maddesinde brokerlerin mesleki sorumluluk sigortası yaptırma zorunluluğu; 27. maddesinde brokerlerin sigorta tazminatı veya tazminata ilişkin avans ödeyemeyecekleri; 28. maddede ise, brokerlerin, brokerlik dışında başka bir ticari faaliyetle uğraşamayacakları düzenlenmiştir.

2.Sözleşmenin Konusuna Göre Tellâllık Çeşitleri

a. Gayrimenkul Tellâllığı

Borçlar Kanunu'nda gayrimenkul tellâllığı ile ilgili olarak iki hüküm düzenlenmiştir. Bunlardan ilki, Ticaret Kanunu'nun Meriyet ve Tatbik Şekli Hakkındaki 6763 sayılı Kanun'un 41. maddesinin g bendi ile BK m. 404'e eklenen 3. fıkradır. Bu maddeye göre, gayrimenkul tellâllığı sözleşmesi yazılı şekilde yapılmadıkça geçerli olmaz. Buradaki yazılılık şartı ispat şartı değil, geçerlik (sıhhat) şartıdır.

BK m. 409'a göre, hizmet sözleşmesi ve gayrimenkul satışı imkanını hazırlamak veya bunlardan birinin icrasına aracılık etmek için fahiş bir ücret kararlaştırılmışsa borçlunun talebi üzerine bu ücret hakim tarafından hakkaniyete uygun olarak azaltılabilir.

Gayrimenkul satışlarının ve gayrimenkul üzerinden yapılan işlemlerin artan bir hızda çoğalması üzerine, gayrimenkul tellâllığının hukuki statüsü hakkında hükümlere gereksinim duyulmuştur. İsviçre'de, gayrimenkul tellâllığı 19 Ocak 1940

tarihinde hükümetçe çıkartılan bir karamame ile düzenlenmiştir. İsviçre'de tellâllara yetkili kanton makamlarınca, gayrimenkul işlerinde tellâllık yapabileceklerine ilişkin bir imtiyaz belgesi ile yetki belgesi verilir ve tellâllar bu belgenin gösterdiği sınırlar dışında faaliyette bulunamazlar⁶⁵.

İpotek işlemlerine aracılık edilmesi de gayrimenkul tellâllığı kapsamına girmektedir⁶⁶. Gayrimenkullerin kiralanması veya kiranın devri işlemleri de gayrimenkul tellâllığı faaliyeti kapsamına girer⁶⁷. Bununla birlikte 11. HD'nin 4.10.1974 tarihli bir kararında⁶⁸, gayrimenkul kiralanmasına ilişkin aracılık sözleşmesinin, kira sözleşmesinin kişisel bir hak doğurması nedeniyle yazılı yapılmasına gerek olmadığına karar verilmiştir. ARKAN'a göre, gayrimenkul kira sözleşmeleriyle ilgili tellâllık sözleşmelerinin de yazılı şekilde yapılması kiralık konut bulmanın zor olduğu ülkemizde tellâl olarak faaliyet gösterdiğini iddia eden kişilerin haksız taleplerini önlemek bakımından yararlı olacaktır⁶⁹.

b. Evlenme Tellâllığı

BK m. 408'de "Evlenme tellâllığı ücrete hak bahşetmez" şeklinde bir hüküm sevk edilmiştir. Bu maddede evlenme tellâllığının tanımı yapılmamıştır.

BK m. 404'deki tellâllık tarifinden hareketle evlenme tellâllığı, tellâlin ücret karşılığında, bir evlenmenin yapılması imkanını hazırlamak veya bir evlenmenin yapılmasına aracılık etmekle görevlendirildiği bir sözleşme olarak tanımlanmıştır⁷⁰.

BK m. 408'deki düzenleme ile kastedilen İsviçre BK m. 416'ya uygun olarak evlenme tellâllığının ücret için dava hakkı vermeyeceğidir⁷¹. Evlenme tellâllığından doğan borç eksik borç niteliğindedir. Burada taraflar arasında bir borç ilişkisi

⁶⁵ GÖKTÜRK, s. 532.

⁶⁶ 3. HD, 20.10.1958 tarihli, E. 6315, K. 5337 sayılı kararı (Türk İçtihatlar Külliyyatı, 1958, C. 1-2, s. 288).

⁶⁷ MİMAROĞLU, s. 499.

⁶⁸ 11. HD, 4.10.1974 tarihli, E. 2591, K. 2559 sayılı kararı (ERİŞ, Gönen, Açıklamalı İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler, Ankara, 1987, s. 520).

⁶⁹ ARKAN, s. 172-173.

⁷⁰ AKEV, Sahir Talât, "Evlenme Tellâllığı", Adalet Dergisi, Yıl 54, S. 3-4, Mart-Nisan 1963, s. 367.

⁷¹ EREN, Fikret, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Tıpkı 7. Bası, İstanbul, Ekim-2001, s. 87-88.

bulunduğu için ücret ödenebilir. Ancak, rıza ile ödememe durumunda evlenme tellâllığından doğan borçların dava veya icra yolu ile takip edilmesi mümkün değildir.

D.TELLÂLLİĞİN BENZER MÜESSESELER İLE KARŞILAŞTIRILMASI

1.Komisyonculuk İle Karşılaştırılması

Deniz ticaretinde komisyonculara genelde deniz aşırı satışlarda ve denizde taşıma işlerinde rastlanmaktadır⁷². Deniz aşırı satışlarda komisyonculuğa BK m. 416vd. hükümleri uygulanır. Taşıma işleri komisyonculuğu ise TK m. 808 vd.'nda düzenlenmiştir.

BK m. 416/f.1'de komisyoncu şu şekilde tanımlanmıştır: "Alım ve satım işlerinde komisyoncu, ücret mukabilinde kendi namına ve müvekkili hesabına kıymetli evrak ve menkul eşya alım satımını deruhte eden kimsedir".

Deniz ticaretinde komisyoncu, deniz aşırı satışlarda kendi adına ve müvekkili hesabına mal alım satım işini ücret karşılığı ticari işletmeler hesabına bir meslek olarak yürüten kimsedir⁷³. Komisyon sözleşmeleri de tellâllık gibi vekâletin bir türüdür. BK m. 416/f.2'ye göre, komisyon sözleşmelerine BK m. 416vd.'nda düzenlenen özel hükümlerin yanında vekâlet hükümleri de uygulanacaktır.

BK m. 417/f.1'e göre, komisyoncu yaptığı işlemin gidişatı hakkında müvekkilini haberdar etmeli ve müvekkilinin talimatının icrası hakkında ona derhal bilgi vermelidir. Yine m. 418/f.1'e göre, satılmak üzere komisyoncuya gönderilen eşyanın bozukluğu göze çarpıyorsa, komisyoncu nakliyeciyeye rücu hakkını muhafaza etmeye ve hasarı tespit ettirmeye, söz konusu malları korumaya ve gerekli özeni göstermeye mecburdur. Aksi takdirde m. 418/f.2'ye göre, ihmalinden doğan zararlardan sorumlu olur. 418/f.3. maddeye göre de, satılmak üzere komisyoncuya gönderilen eşyanın hemen bozulacak olmasından korkuluyorsa, komisyoncu müvekkiline derhal bilgi vererek o eşyayı satmak zorundadır.

⁷² İZVEREN, Adil, Deniz Ticaret Hukuku, Ankara, 1966, s. 206; İZVEREN, Adil/FRANKO, Nisim/ÇALIK, Ahmet, Deniz Ticaret Hukuku, Ankara, 1994, s. 339.

⁷³ İZVEREN, s. 206; İZVEREN/FRANKO/ÇALIK, s. 339.

Komisyongcu malın satımını müvekkilinin belirlediği asgari bedelden daha az miktara yaparsa, malı satmasaydı müvekkilinin daha fazla zarara uğrayacağını ve şartların müvekkilinden bu konuda yeni bir talimat almak için uygun olmadığını ispat etmedikçe bedelin eksik kalan kısmını tazmin etmek borcu altındadır (m. 419/f.1). Müvekkilinin tayin ettiği bedelden daha azına mal alan veya fazlasına satan komisyongcu, aradaki farkı müvekkiline vermelidir (m. 419/f.3). Komisyongcu, müvekkilinin izni olmaksızın veresiye mal satar veya malı almadan para verirse, zarar komisyongcuya ait olur (m. 420/f.1). Bununla birlikte, müvekkil aksini emretmedikçe satış yerindeki örf'e göre, veresiye satabilir (m. 420/f.2).

Komisyongcu, müvekkilinin yararına yaptığı masrafları ve verdiği paraları faiziyle beraber talep edebilir (m. 422/f.1). Komisyongcu kendisine verilen işi yaptıktan sonra, ücrete hak kazanır. Verilen işi yapmamasına müvekkil sebebiyet vermişse, yine de ücrete hak kazanır (m. 423/f.1).

TTK m. 808/f.1'de taşıma işleri komisyongcu şu şekilde tanımlanmıştır: "Ücret mukabilinde kendi namına ve bir müvekkil hesabına eşya taşıtmayı sanat ittihaz etmiş kimseye taşıma işleri komisyongcusu denir". Taşıma işleri komisyongcusu, komisyongculuk sözleşmesi ile kendi adına ve müvekkilinin hesabına eşya taşıtan ve bu işi meslek olarak yürüten kişidir.

Taşıma işleri komisyongcusunun faaliyeti kendi nam ve müvekkili hesabına eşya taşıtmak olduğu için, eşya taşıma işlerinde üçüncü kişilerle olan ilişkilerinde taşıma komisyongcusu taşıtan durumundadır. Bu nedenle komisyon sözleşmesi ile eşyanın taşınmasına ilişkin hususlarda özel hükümler olarak navlun sözleşmesi hükümlerinin, denizde taşıma işleri komisyongculuğuna da uygulanması gerekmektedir (TTK m. 808/f.2)⁷⁴.

Taşıma işleri komisyongcusu kendi adına ve müvekkili hesabına iş gördüğünden, aralarındaki hukuki ilişki vekâletin özel bir türüdür. Bu nedenle tarafların hak ve yükümlülükleri hakkında TTK m. 808vd. düzenlenen özel hükümlerin yanında vekâlete ilişkin hükümlerin de uygulanması gerekir.

⁷⁴ İZVEREN, s. 207; İZVEREN/FRANKO/ÇALIK, s. 340.

Komisyoncu, taşıma sözleşmesi hükümlerini yerine getirmekte ve özellikle taşıyıcıları ve ara komisyoncuları seçmekte, tedbirli bir tacir gibi hareket etmek, müvekkilinin menfaatlerini korumak ve talimatına uymakla yükümlüdür (TTK m. 809/f.1). Komisyoncu, taşıyıcı ile anlaştığı miktardan fazla bir taşıma ücretini müvekkili hesabına geçiremez (TTK m. 809/f.2). Komisyoncu, taşıyıcılara karşı olan rücu hakkını kendi kusuru yüzünden kaybetmişse, rücu hakkı olmadığından bahsederek müvekkiline karşı sorumluluktan kurtulamaz (TTK m. 809/f.3).

Komisyoncu, deruhte ettiği işin kendi namına bir taşıyıcı seçerek taşıma sözleşmesi yapmak olduğunun taraflar arasındaki sözleşmeden açıkça anlaşılması durumunda eşyayı taşıyıcıya teslim ettikten sonra ücretini istemeye hak kazanır. Diğer durumlarda ücretin ne zaman muaccel olacağı konusunda taşıma sözleşmesi hükümleri esas alınır (TTK m. 810).

Komisyoncu sözleşmeyi kendi adına ve müvekkili hesabına yapar⁷⁵ ve bu hukuki işlemde doğan hak ve borçlar kendisine ait olur. Müvekkilin hak ve borçlara sahip olabilmesi, komisyoncunun yapılan işlemde doğan hak ve borçları müvekkiline devretmesi ile mümkün olur. Bu devirde BK m. 32/f.3 gereğince BK'da düzenlenen alacağın temliki (BK m. 162 vd.) ve borcun nakli (BK m. 173 vd.) hükümlerine göre yapılır. Bununla birlikte, komisyonculuğa uygulanacak vekâlet sözleşmesine ilişkin BK m. 393/f.1 uyarınca, müvekkil komisyoncuya karşı tüm borçlarını ifa ettiğinde komisyoncunun kendi adına ve müvekkili hesabına yaptığı işlemlerden doğan alacak, müvekkile ait olur ve bu nedenle alacağın temliki için ayrıca BK m. 162vd. maddelerine göre işlem yapılmasına gerek kalmayabilir⁷⁶.

Tellâl sözleşmede taraf sıfatına sahip değildir. BK m. 404 anlamında, sadece sözleşmenin yapılmasına aracılık eder veya sözleşmenin yapılmasına imkan hazırlar. TTK m. 100 vd. hükümlerine göre de tellâlin faaliyeti aracılıktan ibarettir. Tellâlin kural olarak sözleşme yapma yetkisi yoktur. Taşıma işleri komisyoncusu ise müvekkili hesabına taşıma sözleşmesi yapar.

⁷⁵ 1- Tellâllik akdinde, akit, tellâl namına değil, kendisine tavassut edilen kimse (müvekkil) namına yapılır. 2- Komisyoncuyu tellâldan ayıran niteliklerden biri, akdi kendi namına yapmasıdır.... 4- Davacı kendi namına, müvekkil alıcı hesabına hareket etmediği takdirde, komisyon hükümlerinin uygulanması söz konusu olmaz..." HGK, 17.4.1968 tarihli, E. 67/T-235, K. 257 sayılı karar özeti, RKD, 1968, S.9-10, s. 245.

⁷⁶ ARSLANLI, s. 207; ARKAN, s. 213.

Taşıma işleri komisyoncusu dışındaki komisyoncular yalnız kıymetli evrak ve menkul eşya üzerine çalıştığı halde (BK m. 416/f.1), tellâl bunların dışında da aracılık faaliyetinde bulunabilir (örneğin gayrimenkullerin alım-satımı).

Komisyoncu da tellâl gibi müvekkile tabi değildir⁷⁷. Komisyoncu ile tellâl arasındaki bir benzerlikte ikisinin de özel hükümler dışında vekâlet hükümlerine tabi olmasıdır. TTK'nın 404/f.2. maddesinde, tellâllıkla ilgili özel hükümler dışında genel olarak vekâlet hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. BK m. 416/f.2 hükmüne göre de özel hükümler hariç komisyon sözleşmelerine vekâlete ilişkin hükümler uygulanır.

Yargıtay'ın bir kararında, taraflar arasındaki ilişkide kullanılan terimlerin hukuki ilişkisinin tellâllık veya komisyonculuk olarak nitelendirilmesini etkilemeyeceği belirtilmiştir⁷⁸.

2. Acentalık İle Karşılaştırılması

Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tabi bir sıfatı olmaksızın bir mukaveleye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimi bir surette ticari bir işletmeyi ilgilendiren akitlerde aracılık etmeyi veya bunları işletme adına yapmayı meslek edinen kimseye acenta denir (TTK m. 116/f.1). TTK m. 116/f.1'e göre acentanın görevi esas olarak sözleşmelere aracılık etmek veya temsil ettiği işletme adına sözleşme yapmaktır.

Acentalıkta taraflar arasındaki ilişkide süreklilik vardır. Acenta, ticari işletmeye sürekli olarak bağlıdır. Tellâl ise taraflardan birine sürekli olarak bağlı değildir.

⁷⁷ AKYAZAN, s. 459.

⁷⁸ "... Her ne kadar davalı tarafından davacıya gönderilmiş olan bu mektuplarda (komisyon) verileceği bildirilmiş ise de, satış akdinin Polonya'daki firmaları davalı arasında yapılmış ve satış bedelinin de davalı tarafından doğrudan doğruya Polonya'daki satıcı firmaya akreditif yoluyla ödenmiş bulunduğu anlaşılmasına göre olayda davacının kendi namına ve müvekkili hesabına bir satış akdi yapmış olduğunun kabulüne ve olay zamanında yürürlükte bulunan Ticaret Kanunun 845 nci maddesinin uygulanmasına imkan yoktur... Davacının dayandığı ve davalıya ait 18/7/1955 ve 30/4/1956 tarihli mektuplarda komisyon kelimesinin kullanılması taraflar arasındaki sözleşmenin hukuki niteliğini değiştiremez" HGK 4.11.1964 tarihli, E. T7876, K. 635 sayılı kararı (AD, Yıl 56, Mayıs-Haziran 1965, S. 5-6, s. 711 vd.).

Sadece bir sözleşmeye aracılık eder⁷⁹. Acenta acentalık sözleşmesi devam ettiği müddetçe belirsiz sayıda bir çok işte aracılık edebilir. Acentalık sözleşmesinin içeriğine göre acenta önceden belirtilmemiş veya bildirilmemiş sözleşmelere aracılık etmeli veya bunları müvekkili adına yapmalıdır⁸⁰. Tek bir veya önceden belirlenmiş sayıda sözleşmeye aracılık etmek için görevlendirilen kişi acenta değil tellâl niteliğine sahip olur⁸¹. Bununla birlikte acenta da tellâl gibi ticari işletmeye tabi değildir. Süreklilik unsuru acentanın ticari işletmeye tabi olmasını gerektirmez⁸². Deniz ticaretinde faaliyet gösteren donatanlarla, denizde taşıma işleri ile uğraşan firmaların diğer kişilerle yaptıkları işlemlerde aracı veya temsilci sıfatı ile sürekli olarak faaliyet gösterecek güvenilir kişilere gereksinimleri vardır. Bu gereksinim sözleşmeye dayanan sürekli bir ilişki ile kurulan "deniz acentaları" aracılığı ile giderilir, çünkü tellâlların faaliyetleri birbirinden farklı bir çok kişi ile yapılan aracılık ilişkisinden ibaret olmaktadır ve tellâlla taraflar arasında sürekli nitelikte bir ilişki ortaya çıkmamaktadır⁸³.

Navlun sözleşmeleri alanında faaliyet gösteren acentalar hakkında acentalığa ilişkin TTK m. 116 vd. hükümleri uygulanır. TTK m. 116/f.2 hükmüne göre, acentalıkla ilgili hüküm bulunmayan durumlarda aracılık yapan acentalar için tellâllık hükümleri, sözleşme yapan acentalar için ise komisyon hükümleri ve burada da hüküm bulunmayan hallerde vekâlet hükümleri uygulanır.

TTK m. 117/3'e göre, sözleşmeleri yerli veya yabancı bir işletme hesabına ve kendi adına yapmaya sürekli olarak yetkili bulunanlar hakkında da acentalığa ilişkin hükümler uygulanır. Yine, Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi olmayan yabancı ticari işletmeler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanlar da acentalık hükümlerine tabidirler (m. 117/3). Acenta yerli veya yabancı donatanlar hesabına ve kendi adına sözleşmeler yapabileceği gibi, Türkiye'de merkez ve şubeleri bulunmayan yabancı donatanlar adına ve hesabına da ülke içinde hukuki işlemler yapabilir⁸⁴.

⁷⁹ ARSLANLI, s. 197.

⁸⁰ KINACIOĞLU, Naci, Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara, 1963, s. 17.

⁸¹ ARKAN, s. 188.

⁸² AKYAZAN, s. 459.

⁸³ İZVEREN/FRANKO/ÇALIK, s. 337.

⁸⁴ İZVEREN/FRANKO/ÇALIK, s. 337.

Acentalar, müvekkilleri adına sözleşme de yapabilirler. Ancak, sözleşme yapabilmeleri için TTK m. 121'e göre, bu konuda müvekkillerinden özel ve yazılı bir izin almaları ve kendilerine sözleşme yapma yetkisi veren belgeleri tescil ve ilan ettirmeleri gerekir. Tellâllar kural olarak aracılık faaliyeti gösterirler; ancak temsil yetkisi almaları durumunda temsil edilen adına ve hesabına sözleşme de yapabilirler. Tellâlların böyle bir yetkiyi veren belgeleri tescil ve ilan ettirmeleri gibi bir zorunlulukları yoktur.

Acenta, yetkisi olmaksızın veya yetki sınırlarını aşarak müvekkili adına bir sözleşme yaparsa, müvekkil sözleşmeden haber olur olmaz, üçüncü şahsa, sözleşmeye icazet vermediğini derhal bildirmelidir. Bu bildirimi yapmazsa, sözleşmeye icazet vermiş sayılır. İcazet verilmediği zaman acenta sözleşmeden bizzat sorumlu olur (TTK m. 122). Tellâla sözleşme yapması için yetki verilmesi durumunda BK'nın temsile ilişkin hükümleri uygulanacaktır. Tellâlin yetkisi olmadan veya sınırlarını aşarak sözleşme yapması durumunda, müvekkil acentalıkta olduğu gibi, sözleşmeye icazet verip vermediğini derhal bildirmek zorunda değildir. Acentalıkta olduğu gibi icazetinin olup olmadığını derhal bildirmemesi halinde sözleşmeden sorumlu olmak gibi bir durumla da karşılaşmaz.

Aracı acenta tellâldan devamlı olarak faaliyet göstermesi ve faaliyetinin tek bir ticari işletmeyi hedef alması noktasında ayrılır. Tellâl hukuken hiç birisine devamlı olarak faaliyetlerini sunmadığı bir çok ve belirsiz ticari işletmeler için aracılık yaparken, acenta belirli bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracı olarak çalışmaktadır⁸⁵.

TTK madde 118'e göre, aksi yazılı olarak kararlaştırılmadıkça müvekkil aynı zamanda aynı yer ve bölge içinde aynı ticaret dalı içinde birden fazla acenta tayin edemez. Acenta da aynı yer veya bölge içinde birbirleriyle rekabette bulunan başka ticari işletmeler hesabına aracılık yapamaz. Bununla birlikte tellâllıkta müvekkilin aynı zamanda aynı yer ve bölge içinde birden fazla tellâlı görevlendirmesine bir engel yoktur.

TTK madde 119'a göre, acenta aracılıkta bulunduğu veya imzaladığı sözleşmelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar, protesto gibi beyanları müvekkili adına

⁸⁵ TEKİNALP, s. 178.

yapmaya ve bunları kabule yetkilidir. Hatta acenta aracılık ettiği veya akdettiği sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda müvekkili adına davacı veya davalı sıfatıyla hareket edebilir. Bir navlun sözleşmesinin yapılmasına aracılıkta bulunduğu veya yaptığı navlun sözleşmesinden çıkacak uyuşmazlıklarda aktif ve pasif dava ehliyetine sahip olup müvekkili adına dava açabileceği gibi kendisine karşı da aynı sıfatla dava açılabilir⁸⁶. Tellâlin ise bu tür bir yetkisi yoktur.

Navlun sözleşmelerinde taşınan malları taşıyan adına yük sahiplerine teslim etmek için muhafaza altına alan veya malları yük sahipleri adına teslim alan kişiler de faaliyet göstermektedir. Taşınan malları taşıyan adına yük sahiplerine teslim etmek üzere muhafaza altına alanlara “gemi teslim alıcısı” veya gemi acentası, yük sahipleri adına teslim alanlara da “yük teslim alıcısı” denmektedir. Bunlara “gemi ve yük emanetçileri” adı da verilmektedir. Donatanın acentalıklarının bulunduğu limanlarda gemi acentalığı işini de onlar görmektedir⁸⁷. Gemi teslim alıcıları, yükle ilgililere karşı armatör ve kaptanı temsil ve toptan aldığı yükü teker teker sahiplerine teslim görevini üstlenmektedirler⁸⁸. Gemi ve yük emanetçileri ile taşıyan veya yükle ilgililer arasındaki sözleşmenin vekâlet sözleşmesi niteliğinde olduğu belirtilmiştir⁸⁹. Somut olayda gemi teslim alıcı acentanın ticari işletme ile arasındaki hukuki ilişkinin bir sözleşme ile tespit edilmiş olduğu hallerde bu sözleşmenin acentalık sözleşmesi şeklinde nitelendirilmesi mümkündür. Somut olayın gösterdiği özellikler ve tabi olduğu şartlar böyle bir nitelendirmeyi bir çok halde haklı gösterebilir ve kaçınılmaz hale sokabilir. Bununla birlikte yük teslim alıcı acentaların yükü teslim alıp gönderilen adına sahipleri tarafından alıncaya kadar saklayıp koruması faaliyeti sözleşme yapma veya sözleşmenin yapılmasına aracılık etmeden oluşan acentalık kavramı ile güç bağdaşır niteliktedir. Bu nedenle yük teslim alıcı acentanın, acenta

⁸⁶ “... Dava konusu istem ... acentelikle ilgili akitten doğmamış olup... çatma gibi haksız fiile dayandırıldığından, şahsi sorumluluk hükümlerinin uygulanmasını ve dolayısıyla acentenin değil, doğrudan doğruya donatanın davalı gösterilmesi gerekmektedir...” 11. HD, 17.10.1983 tarihli, E. 83/3997, K. 83/4487 sayılı kararı (YKD C. 10, S. 1, s. 83).

⁸⁷ OKAY, M. Sami, Deniz Ticareti Hukuku II, Navlun Mukaveleleri-Denizde Yolcu Taşıma ve Deniz Ödücü Mukaveleleri, Gözden Geçirilmiş İlaveli İkinci Bası, İstanbul, 1971, s. 24.

⁸⁸ GÖKNİL, Mazhar Nedim, Deniz İşleri Acentelerinin Garp ve Türk Hukuklarındaki Durumları Konusunda Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, S. 3-4, 1951, s. 629.

⁸⁹ OKAY, s. 24.

olarak nitelendirilmesi gemi teslim alıcı acentalara nazaran çok güç hatta imkansızdır⁹⁰.

20.05.2001 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 24407 sayılı Gemi Acenteleri Hakkındaki Yönetmeliği'nin 4. maddesinin b bendinde: "Gemi acentesi yaptıkları anlaşmalar ile, gemi sahibi, donatanı, kaptanı, işleteni ve gemi kiralayanı veya yükün sahibi adına yük toplayan ve gönderen, bilgi veren, bir geminin alım/satımı veya kira akdinin hazırlığını yürüten ve gerçekleştiren, sahasına giren tüm hizmetleri gören ve temsil ettiği gerçek ve tüzel kişilerin üçüncü kişi ve kuruluşlara karşı haklarını koruyan ve bu kişiler ve kuruluşlar nezdindeki yükümlülüklerini yerine getiren ve kazanç amacıyla hareket eden ticari işletmeler olarak tanımlanmıştır.

Yönetmeliğin 4. maddesinin c bendine göre, Acente anlaşmaları:

- 1) Tarifeli sefer yapılan hatlar için, gemi donatanı, işleticisi ve kiralayanı tarafında akdedilmiş sözleşmeleri,
- 2) Tarifesiz sefer yapan gemiler için, gemi donatanı, kaptanı, işleticisi ve kiralayanı tarafından yapılmış mukaveleleri, teleks, faks, e-mail gibi iletişim araçları ile doğrudan verilmiş vekâletnameleri, ifade eder.

Yine 4. maddenin d bendine göre: "Koruyucu acentelik geminin kiralınması halinde, gemi sahibi veya işleticisinin kendi adına yapılacak hizmetler için görevlendirdiği acentenin yapacağı ek iş ve hizmetleri" ifade eder. Yönetmeliğin 4. maddesinin e bendine göre ise: "Tali acentelik, gemi sahibi, kaptanı, taşıyanı veya kiralayanı tarafından geminin acentesi olarak tayin edilen merkez acentesi nam ve hesabına verilen acentelik hizmetlerini" ifade eder.

"Gemi Acenteleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik"⁹¹le değişik m. 9/f.1'e göre de acentelik anlaşmalarında, 29/6/1956 tarihli ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 118 inci maddesi hükümlerine göre, tekel alanının yer ve bölge kapsamının kesin olarak belirlenmesi gereklidir. Bu tekel

⁹⁰ TEKİNALP, s. 179.

⁹¹ RG, 28.11.2001, S. 24597.

alanlarında; aynı işlem için gemi sahibi, donatan veya işleten her bir gemisi için birden fazla acente tayin edemezler.

“Gemi Acenteleri Hakkındaki Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik”le değişik m. 6’ya göre, Gemi Acenteleri Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığından alacakları “Gemi Acenteliği Yetki Belgesi” ile faaliyet gösterebilirler. Bu belgeyi alabilmek için m. 7’de belirtilen niteliklere sahip olmaları gerekir. Müsteşarlık yetki belgesi almak için yapılan başvuruları on beş gün içinde sonuçlandırır ve başvuruları uygun görülenlere yetki belgesi verir. “Gemi Acenteleri Hakkındaki Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik”le değişik madde 15 a/4’e göre, gemi acenteleri temsil ettikleri gemilere yönelik liman hizmeti veremezler. 15. maddenin a/1 bendine göre ise gemi acenteleri yetki belgesi almadan veya belgedeki koşullara aykırı olarak acentelik yapamazlar.

Gemi Acenteleri Hakkındaki Yönetmelik 618 sayılı Limanlar Kanunu, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve 491 sayılı Denizcilik Müsteşarlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin 2. maddesinin 1. fıkrasının (f) ve (g)⁹² bentleri uyarınca düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin 13.11.2001 tarihli E. 2001/413, K. 2001/351 sayılı kararı⁹³ ile 491 sayılı Denizcilik Müsteşarlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin (f) ve (g) bentleri hakkında iptaline ve bu iptal hükmünün kararın Resmi Gazetede yayınlanmasından itibaren 1 yıl sonra yürürlüğe girmesine karar verilmiştir.

⁹² 491 sayılı KHK’nin Denizcilik Müsteşarlığı’nın görevlerini düzenleyen 2. maddesinin 1. fıkrasının f ve g bendi şöyledir: “Deniz konuları ile ilgili hizmet gören kurum ve kuruluşları, devletin deniz politikası ve stratejisi doğrultusunda yönlendirmek ve koordine etmek (f); Deniz ulaştırmasında acenta ve komisyonculuk yapan ve yapacak olan gerçek ve tüzel kişilerin yeterlik şartlarını ve hizmet esaslarını belirlemek, bunları denetlemek ve tarifesine göre alınacak ücret karşılığında izin belgelerini vermek (g)”.

⁹³ RG, 27.12.2001, S. 24623.

II.NAVLUN SÖZLEŞMELERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. NAVLUN SÖZLEŞMESİNİN TANIMI

Navlun sözleşmesi, taşıyanın, bir ücret karşılığında deniz yolu ile eşya taşıma taahhüdünde bulunduğu sözleşmeye denir⁹⁴. Navlun sözleşmesi ile taşıyan bir ücret karşılığında, gemiyi kısmen veya tamamen taşıtana tahsis ederek veya bir tahsis söz konusu olmaksızın, yükün bir yerden diğer bir yere deniz yolu ile taşınmasını taahhüt eder⁹⁵. Navlun sözleşmeleri TTK'nın dördüncü kitabının dördüncü faslının birinci kısmında "Eşya Taşıma (Navlun) Mukaveleleri" başlığı altında (m. 1016-1118) düzenlenmiştir. TTK m. 1016/f.1'e göre: "Navlun mukavelesiyle taşıyan, navlun karşılığında:

1. Geminin tamamını veya bir cüz'ünü yahut muayyen bir yerini taşıtana tahsis ederek eşyayı denizde taşımayı taahhüt eder ki, buna "Çarter mukavelesi";
2. Parça mal olan muayyen eşyayı denizde taşımayı taahhüt eder ki, buna da "Kırkambar mukavelesi" denir⁹⁶.

⁹⁴İZVEREN, s. 114; İZVEREN /FRANKO/ÇALIK, s. 162; KENDER, Rayegân/ÇETİNGİL, Ergon, Deniz Ticareti Hukuku, Temel Bilgiler, Genişletilmiş 6. Baskı, İstanbul, 1998, s. 81; ÇAĞA/KENDER, Deniz Ticareti Hukuku II, Navlun Sözleşmesi, 6. Baskı, İstanbul, 2001, s. 1.

⁹⁵ AKINCI, Sami, Deniz Hukuku, Navlun Mukaveleleri, İstanbul, 1968, s. 1.

⁹⁶ TEKİL, navlun sözleşmelerinin (contract of affreightment) neyi ifade ettiği konusunda üç değişik anlayışın olduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisinin, Eski Ticaret Kanunu'nda düzenlendiği üzere navlun sözleşmesinin, hem geminin başkasına tahsisini ve hem de deniz yolu ile eşya taşımayı kapsayan bir üst kavram olduğu; ikincisinin, TTK m. 1016'daki düzenlemeden dolayı, navlun sözleşmesi ile eşya taşıma sözleşmesinin eş anlamlı olduğu yolundaki anlayış olduğunu belirtmiştir (TEKİL, Fahiman, Deniz Hukuku, 6. Bası, İstanbul, 2001, s. 207). TEKİL, üçüncü anlayışın da düzgün hat seferlerinin başlamasından ortaya çıkan ve modern kanunlara egemen olan affrètement transport ayrımının ürünü olduğunu belirtmiştir. 18 Haziran 1966 tarihli Fransız Kanunu'na göre: "Navlun sözleşmesi (contrat d' affrètement) ile tahsis eden (fréteur) ücret karşılığında bir gemiyi tahsis edilen'in (affréteur) kullanımına tahsis eder (m. 1). Tahsis edilen (affréteur) gemiyi alt tahsise (sous-affrètement) konu yapabilir veya konişmento altında taşıma suretiyle ondan yararlanabilir (m. 12). Deniz yolu ile eşya taşıma sözleşmesi (contrat de transport maritime) ile yükleten (chargeur) belirli bir navlunu ödemeyi üstlenir ve karşılığında taşıyan (transporteur) belirli bir yükü bir limandan diğerine taşımayı taahhüt eder (m. 15) TEKİL, s. 208, naklen. TEKİL, söz konusu hükümler doğrultusunda, navlun sözleşmesi anlamına gelen contrat d' affrètement deyiminin taşıma ilişkisinin dışında kaldığını belirtmiş; deniz yolu ile eşya taşıma sözleşmesinin burada navlun sözleşmesi (contrat d' affrètement) ile değil "contrat de transport de marchandises par mer" deymi ile ifade edildiğini açıklamıştır. Yine burada her iki sözleşmenin taraflarının da farklılık gösterdiğini, birincisinde tarafların tahsis eden (fréteur) ve tahsis edilen

İngiliz Hukuku'nda, gemi sahibinin (shipowner) veya gemi sahibi adına böyle bir sözleşme yapmaya yetkili bir kişinin, bir ücret karşılığında deniz yolu ile eşya taşınması veya deniz yolu ile eşya taşınması amacıyla bir gemi tahsis konusunda yaptığı sözleşmeye navlun sözleşmesi (contract of affreightment), ödenecek ücrete de navlun (freight) denir⁹⁷.

B. NAVLUN SÖZLEŞMESİNİN UNSURLARI

1. Eşya Taşıma Taahhüdü

Buradaki eşya ile kastedilen taşınması mümkün olan bütün maddi şeylerdir (örneğin, canlı hayvan ve cenazeler)⁹⁸. İnsan eşya kavramına dahil olmamasından ötürü, navlun sözleşmelerinin kapsamına girmez. İnsan taşınması, TTK m. 1119-1132'de düzenlenen "yolcu taşıma sözleşmelerinin" konusudur. Yolcuların bagajları da navlun sözleşmesi kapsamına girmez. Yolcuların yanlarında getirdikleri bagajları hakkında TTK m. 1127 vd. maddeleri uygulanır. Bununla birlikte bu bagajlar için yolcu taşıma sözleşmesinden başka bir anlaşma yapılması durumunda bu sözleşme navlun sözleşmesi olacaktır⁹⁹. Taşımaya konu olan eşyanın ticari eşya olması da gerekli değildir. Örneğin bir müzedeki eşyaların bir yerden başka bir yere deniz yolu ile taşınması halinde de navlun sözleşmesi var olabilir¹⁰⁰.

(affréteur), diğerinde taşıyan (transporteur) ve yükleten (chargeur) olduğunu belirtmiştir. Birleşmiş Milletler Deniz Yolu ile Eşya Taşıma Konvansiyonu'nun (1978 Hamburg Kuralları'nın), "Deniz yolu ile taşıma sözleşmesi taşıyanın bir limandan diğerine navlun karşılığında deniz yolu ile eşya taşımayı taahhüt ettiği her sözleşmeyi ifade eder (m. 1); 2. maddede de "Bu konvansiyon hükümleri charter partilere uygulanmaz" hükümleri doğrultusunda Hamburg Kuralları'nın gemi tahsis eden ve gemi tahsis edilen taşıma sözleşmesinin tarafı olarak görmekten kaçındığını, taşıma sözleşmesinin konusunun gemi değil yük olduğu şeklindeki çağdaş düşüncenin dikkate alınarak taşıma sözleşmesinin kurulmasında navlun karşılığında taşıyanın yükletene karşı olan taşıma taahhüdünün esas alındığını; Türk Hukuku'nda ise, gemi tahsis ve deniz yolu ile eşya taşıma kavramlarının TTK m. 1016'da karışmış durumda olduğunu, belirtmiştir. TEKİL, s. 208-209.

⁹⁷ BOYD, Stewart C./BURROWS, Andrew S./FOXTON, David, Scrutton on Charterparties and Bills of Lading, Twentieth Edition, London, 1996, s. 1.

⁹⁸ ÇAĞA /KENDER, s. 2.

⁹⁹ KENDER /ÇETİNGİL, s. 81.

¹⁰⁰ AKINCI, s. 3.

Taşınacak eşyanın taşıtana ait olması da gerekli değildir¹⁰¹. Eşyanın maliki taşıyan da olabilir. Örneğin, taşıyan kendisine ait, fakat başka bir kişiye kiraladığı bir malı kiracının arzu ettiği deniz aşırı bir yere taşımak için onunla bir navlun sözleşmesi yapabilir. Bununla birlikte taşıma taahhüdünün başka bir kişiye yapılması gerekir. Örneğin, taşıyanın kendi malını satmak için taşıması halinde navlun sözleşmesi söz konusu olmaz¹⁰². Taşınacak eşyanın navlun sözleşmesinin yapıldığı anda bulunması şart değildir¹⁰³. TTK m. 1016'ya göre, posta idaresince yapılan denizde eşya taşımalarına navlun sözleşmelerine ilişkin hükümler uygulanamaz.

2. Taşımanın Deniz Yolu İle Yapılması

Navlun sözleşmesinin tanımına göre, eşya taşımasının deniz yolu ile yapılması gereklidir. Bu nedenle kara ve hava yolu ile yapılan taşımalar navlun sözleşmesi kapsamına girmez.

Yine, nehir, göl gibi iç sularda yapılan taşımalar da navlun sözleşmeleri kapsamında değerlendirilemez¹⁰⁴. Taşımanın bir kısmı deniz yolu dışında yapılmış olabilir. Böyle bir durumda yolculuğun egemen kısmının denizde geçmiş olması durumunda yolculuk deniz yolculuğu olarak değerlendirilir¹⁰⁵.

3. Taşıma İşinin Gemi İle Yapılması

Taşımanın gemi niteliğini taşıyan bir araç ile yapılması gerekir. Bu nedenle örneğin salla yapılan taşımalar navlun sözleşmesi kapsamına girmez¹⁰⁶.

Deniz yolu ile yapılan bir taşımada kullanılan bir gemi, iç su gemisi olsa bile, böyle bir taşımayı konu edinen sözleşme navlun sözleşmesi niteliğindedir. Bununla birlikte taşıma işinin hakim niteliği olan deniz yolu ile taşıma konusunda bir tereddüt

¹⁰¹ AKINCI, s. 2.

¹⁰² ÇAĞA /KENDER, s. 2 dn.3.

¹⁰³ AKINCI, s. 2; KENDER/ÇETİNGİL, s. 82; TEKİL, s. 271.

¹⁰⁴ KENDER/ÇETİNGİL, s. 82; ÇAĞA/KENDER, s. 1.

¹⁰⁵ TEKİL, s. 271.

¹⁰⁶ İZVEREN /FRANKO /ÇALIK, s. 163; KENDER /ÇETİNGİL, s. 82.

varsa, bu halde kullanılan geminin deniz gemisi veya iç su gemisi olması önem kazanır¹⁰⁷.

Navlun sözleşmelerinde taşımayı yapacak geminin gösterilmesi şart olmamakla birlikte, taşıtanın malını taşıyacak gemiyi önceden bilmekte bir çok açıdan yararı olduğu için, tam charterlerde daima, kısmi charterlerde ise kural olarak gemi navlun sözleşmesinde belirtilmektedir¹⁰⁸.

4. Taşıyanın Eşyanın Zilyetliğine Sahip Olması

Navlun sözleşmesinin varlığından bahsedebilmek için eşyanın taşıyanın zilyetliğine girmiş olması gerekmektedir.

Taşıyan eşyanın zilyetliğini elde etmekle, bakım ve muhafazası yükümlülüğünü de alacaktır¹⁰⁹. Bakım ve muhafaza yükümlülüğü navlun sözleşmesini diğer taşıma sözleşmelerinden ayırır. Zilyetlik taşıtında kalırsa, bir navlun sözleşmesinin varlığından söz edilemez, ancak bir taşıma sözleşmesinden söz edilir¹¹⁰. Bununla birlikte, eşyanın niteliğinden ötürü, taşıyan bakım ve muhafaza yükümlülüğü altında olmayabilir. Örneğin, artık maddelerin veya çöplerin açık denize dökmek için taşınması¹¹¹.

5. Taşıma İşinin Karşılığında Navlun Ödenmesi

TTK m. 1016'da navlun sözleşmesinin bir ücret karşılığında yapılması gerektiği açıkça hükme bağlanmıştır. Taşıma ücretsiz yapılırsa navlun sözleşmesi kapsamına girmez.

Navlun sözleşmesi ivazlı ve iki tarafa da borç yükleyen bir sözleşmedir¹¹². Navlun borçlusu, sözleşmenin tarafı olan taşıtandır. Bununla birlikte gönderilen yükü teslim

¹⁰⁷ AKINCI, s. 4.

¹⁰⁸ ÇAĞA /KENDER, s. 2.

¹⁰⁹ KENDER /ÇETİNGİL, s. 82; ÇAĞA /KENDER, s. 3.

¹¹⁰ ÇAĞA / KENDER, s. 3.

¹¹¹ KENDER /ÇETİNGİL, s. 82.

¹¹² ÇAĞA /KENDER, s. 3.

almakla teslim almanın dayandığı sözleşme ve konişmento hükümlerine göre navlunu ödemek zorunda kalır (TTK m. 1069).

C.NAVLUN SÖZLEŞMESİNİN TARAFLARI

1. Taşıyan

Navlun sözleşmelerinin taraflarından biri olan taşıyan, deniz yolu ile eşya taşımayı taahhüt eden kimsedir¹¹³. Taşıyan genellikle geminin donatanı olmaktadır. Bununla birlikte taşıyanın donatan olması zorunlu değildir¹¹⁴. TTK m. 946/f.1'de donatan, gemisini deniz ticaretinde kullanan gemi sahibi olarak tanımlanmıştır. Birden çok kimse, tüzel kişiler, ticaret şirketleri ve hatta devlet donatan olabilir¹¹⁵. Kendisinin olmayan bir gemiyi kendi adına deniz ticaretinde bizzat veya kaptan marifetiyle kullanan kimse de üçüncü kişilerle olan ilişkilerinde donatan sayılır (TTK m. 946/f.2). Bu fıkra tanımlanan kişi gemi işletme müteahhididir. Gemi işletme müteahhidi de gerçek veya tüzel kişi olabilir¹¹⁶. Taşıyanın donatan olması zorunlu olmadığı gibi gemi işletme müteahhidi de olması da şart değildir¹¹⁷.

TTK m. 946 vd. maddeleri anlamında gemisini veya kendisine ait olmayan bir gemiyi deniz ticaretine tahsis eden kimse ya da bir donatma iştiraki, uygulamada genellikle yaptığı navlun sözleşmesi hükümlerine göre taşıyan unvanı alır¹¹⁸. Fakat

¹¹³ OKAY, s. 14; KENDER/ÇETİNGİL, s. 83; TEKİL, 1978 Hamburg Kuralları'nda taşıyanın, bir yükleten (shipper, chargeur) ile deniz yolu ile eşya taşıma sözleşmesi, tarafından veya adına akdedilen her kişiyi ifade ettiğini (m. 1/1), konişmento ile ilgili 1924 Brüksel Konvansiyonu'nda ise: "Taşıyan, bir yükletene taşıma taahhüdünde bulunan gemi maliki veya kiracısıdır (m.1/a)" şeklindeki tanımlamaları belirtmiş ve "Taşıyanın Mesuliyeti" başlığı altındaki TTK m. 1061 vd. maddelerinin de konişmento ile ilgili 1924 Brüksel Konvansiyonun'dan geldiğini belirterek taşıyanın anlamının bu maddelerde belirtildiği şekilde anlaşılması gerektiğini söylemiştir. Türk hukukunda ise, navlun sözleşmesinin eşya taşıma sözleşmesi ile eş anlamlı olmasından ötürü taşıyanın "eşyayı denizde taşımayı taahhüt eden kişi" olarak tanıtıldığını belirtmiştir (TEKİL, s. 559).

¹¹⁴ AKINCI, s. 34; OKAY, s. 15; KENDER /ÇETİNGİL, s. 83; ÇAĞA /KENDER, s. 3.

¹¹⁵ KENDER/ÇETİNGİL, s. 57.

¹¹⁶ KENDER/ÇETİNGİL, s. 57.

¹¹⁷ ÇAĞA /KENDER, s. 3.

¹¹⁸ İZVEREN/ FRANKO/ ÇALIK, s. 163.

bunların dışında denizde yük taşımayı taahhüt eden herhangi bir kimse de taşıyan olabilir¹¹⁹.

Taşıyanın faaliyeti mutlaka bir ticari işletme içinde yapması gerekli değildir. Bir kimse, ticari bir işletme içinde olmadan eşya taşımışsa bile taşıyandır. Fakat, bu faaliyeti ticari işletme içinde yapmaktaysa tacir sıfatına da sahip olur¹²⁰.

2.Taşıtan

Taşıtan, navlun sözleşmelerinde taşıyanın karşı tarafında bulunan kişidir¹²¹. Taşıtanın taşınacak yükün sahibi olması şart değildir. Taşıtan navlun sözleşmesi ile kendisine ait yükleri taşıtabileceği gibi, başkasına ait yükleri de taşıtabilir¹²².

İngiliz Hukuku'nda anlaşma, gemiyi belirli bir veya bir kaç yolculuk veya belirli bir zaman periyodu için kullanma hususunda ise, navlun sözleşmesi hemen hemen daima çarter parti (charterparty) olarak adlandırılan belgede yer alacak ve gemiyi kullanma hakkı kazanan kişiye de çarterer (charterer) denilecektir¹²³.

Çarter sözleşmesi ile kendisine gemi tahsis edilen taşıtana çarterer denilmektedir¹²⁴. Çartererin gemi kirasında kiracı, çarter sözleşmelerinde (zaman ve yolculuk çarterlerinde) daima taşıtan olduğu belirtilmiştir¹²⁵.

¹¹⁹İZVEREN/ FRANKO/ ÇALIK, s. 163; KENDER/ ÇETİNGİL, s. 83.

¹²⁰AKINCI, s. 34.

¹²¹AKINCI, s. 37; OKAY, s. 14; İZVEREN/FRANKO/ÇALIK, s. 164; KENDER/ÇETİNGİL, s. 83.

¹²²AKINCI, s. 37.

¹²³BOYD /BURROWS /FOXTON, s. 3.

¹²⁴ KENDER /ÇETİNGİL, s. 85.

¹²⁵ÇAĞA /KENDER, s. 215; TEKİL'e göre ise "charterer" taşıtan olarak çevrilemez. Çünkü deniz yolu ile eşya taşıma alanındaki Hamburg Kuralları, çarter partileri kapsamı dışında bırakmaktadır. "Charterer" ise çarter parti ile belgelenen sözleşmenin tarafıdır. O bakımdan Hamburg Kuralları, Anglo-sakson hukuku ve diğer modern hukuklara göre taşıma sözleşmesinde taşıyan karşısındaki diğer sözleşen charterer değil shipper (yükleyen) dir. Taşıtan ise, TTK m. 1016'da taşıma sözleşmesinin tarafı olarak görüldüğünden, taşıtan "charterer" deyiminin karşılığı değildir (TEKİL, s. 236, dn. 35).

D. NAVLUN SÖZLEŞMESİ İLE İLGİLİ DİĞER KİŞİLER

1.Yükleten

Yükleten, bir navlun sözleşmesine dayanarak yükü taşıyana, teslim eden kimsedir. Yükleten ile taşıtan aynı kişi olabileceği gibi üçüncü bir kişi de olabilir ki böyle bir durumda yükleten taşıyana karşı taşıtanın bir çeşit temsilcisi durumundadır¹²⁶.

Türk-Alman ve Yunanistan hukuk sistemleri dışındaki yabancı hukuk düzenlerinde taşıtan ve yükleten kavramları kesin bir şekilde ayırt edilmemiş, “shipper” ve “chargeur” tabirleri her ikisi içinde kullanılmıştır. Nitekim Hamburg Kuralları’nın 1. maddesinin 3. bendinde “shipper” sözü, taşıyanla denizde eşya taşıma sözleşmesi akdeden yahut adına veya hesabına böyle bir sözleşme akdolunan her şahıs, keza denizde eşya taşıma sözleşmesine ilişkin olarak taşıyana eşyayı fiilen teslim eden yahut adına veya hesabına teslim olunan her kişiyi ifade eder. Birbirinden tamamen farklı kavramların birleştirilerek aynı tabirle ifade olunması bir takım tereddüt ve karışıklıklara yol açmaktadır¹²⁷. TEKİL’e göre ise, batı hukukunda hem yükleten hem taşıtan yok, sadece yükleten vardır¹²⁸.

¹²⁶ KENDER /ÇETİNGİL, s. 83; ÇAĞA /KENDER, s. 4.

¹²⁷ ÇAĞA /KENDER, s. 4, dn. 1 (naklen).

¹²⁸ TEKİL, s. 225, dn. 20; TEKİL’e göre Batı hukukunda yükleten (shipper, chargeur, caricotore) konişmento ile belgelenen deniz yolu ile eşya taşıma sözleşmesi ile eşya taşıtan kimsedir. TTK’da ise deniz yolu ile eşya taşıma sözleşmesinin karşı tarafı “taşıtan” olarak gösterilmiştir. Fakat “taşıtan” deyimi TTK’da 1956 değişikliğinden bu yana aynı zamanda “charterer” karşılığı olarak da kullanılmaktadır. Çünkü 1956 rejimi tahsis/ taşıma ayrımını tanımamaktadır. Bununla birlikte tahsis ile taşıma birbirine benzemeyen sözleşmelerdir. Yükletenin yetkileri, yükün taşıyan, taşıyanın temsilcisi veya kaptan tarafından teslim alınması anına kadar kiracı (charterer, affréteur) tarafından geri alınabilir. Bundan sonra yükleten, bağımsız bir kimliğe ve haklara sahiptir. Çünkü bu andan itibaren yeni bir sözleşme, deniz yolu ile eşya taşıma sözleşmesi (contract of carriage of goods by sea, contrat de transport de marchadises par mer) yapılmıştır. Bu nedenle o andan itibaren artık taşıyan sıfatını alacak olan gemi maliki, gemi işletme müteahhidi veya charterer karşısında tek muhatap yükleten olacaktır. Nitekim taşıma şartları (TTK m. 1029) ve konişmento ile ilgili hakları (TTK m. 1097/f. 4, 1100, 1101, 1108, 1109) ve yükümlülükler (TTK m. 1063/5, 1064, 1097/f.3), bakımından taşıyan karşısında kanun, konişmento nüshalarından en az birinin tasarrufu altında bulunmaması halinde yükletenin talep hakkının düşmesi (TTK m. 1108) hariç yetkili kimse olarak yalnız yükleteni almıştır. Emre yazılı konişmentoda gönderilen gösterilmemişse, konişmentodaki emre sözü yükletenin emrine manasını taşır. Konişmentonun emre yazılı olmaması durumunda da

Taşıtan ile üçüncü kişi yükleten arasındaki iç ilişki, alım-satım, vekâlet, komisyon vs. sözleşmesine dayanabilir. Bununla beraber, taşıtan ile üçüncü kişi yükleten arasındaki hukuki ilişki navlun sözleşmesi çerçevesindeki hukuki durumları açısından önemli değildir¹²⁹.

TTK m. 1029 hükmüne göre, yükletenin onayı olmadıkça eşya güverteye konulamayacağı gibi küpeşteye de asılamaz. TTK m. 1097 gereğince, yükleten malı taşıyana veya kaptana teslim ettikten sonra, konişmento düzenlenmesini talep edebilir. Yükleten bu şekilde gönderileni tayin edebilir ve yükü geri alabilir (TTK m. 1108).

Yükletene böyle bir tasarruf yetkisinin ve bağımsız bir yükle ilgili şahıs şeklinde bir hukuki statü verilmesinin sebebi, Türk- Alman deniz hukukunun özelliğidir ve deniz aşırı satışların meydana getirdiği hukuki özelliktir. Çünkü, Fob (free on board) ve Fas (free alonside ship) satışlarda navlun sözleşmesini alıcı yapar. Satıcı ise, malı gemiye teslim etmekle yükümlüdür, yani yükleten durumundadır. Satış bedeli ödeninceye kadar mal üzerinde tasarruf hakkını muhafaza edebilmesi için konişmento düzenlenmesini istemek ve konişmentoda gönderileni tayin etmek hakları sadece ona tanınmıştır¹³⁰.

2.Gönderilen

Gönderilen, varma limanında yükü teslim alma yetkisine sahip olan kişidir. Gönderilenin kim olacağı navlun sözleşmesi veya düzenlenmişse konişmento ile belirlenir. Gönderilen lehine navlun sözleşmesinde belirtilen bu hak BK m. 111 anlamında “üçüncü kişi yararına” sözleşmedir¹³¹. Bu nedenle BK m. 111/f.2 hükmüne göre gönderilen aksi sözleşmeden anlaşılmadıkça taşıyandan malın taşınma ve teslimini istemek hakkına sahip olur. Taşıyan da ona karşı navlun sözleşmesinden doğan talepleri ileri sürebilir¹³².

yükleten ve gönderilenin birlikte onayları, malların teslimini talep hakkının varlığı için yeterlidir (TEKİL, s. 566).

¹²⁹ ÇAĞA/KENDER, s. 4

¹³⁰ ÇAĞA / KENDER, s. 4-5.

¹³¹ OKAY, s. 19; KENDER / ÇETİNGİL, s. 84; ÇAĞA / KENDER, s. 5.

¹³² OKAY, s. 19.

Gönderilenin yükü teslim almadan önce taşıyana karşı bir yükümlülüğü yoktur. Gönderilen yükü teslim almakla konişmento veya navlun sözleşmesi hükümlerine göre navlun ve navlun teferruatından olan bütün masraflarla sürastarya paralarının borçlusu durumuna girer¹³³.

Konişmentonun düzenlenmiş olması durumunda bunun meşru hamili olan gönderilen varma limanında yükün kendisine teslim edilmesini istemek hakkına sahip olur. Konişmento düzenlenmemişse gönderilen navlun sözleşmesine dayanarak bu hakkı kullanır¹³⁴. Konişmentonun düzenlenmiş olması durumunda, konişmento nama yazılı ise, konişmentoda ismi belirtilen kişi zilyet olmak kaydıyla yükün kendisine teslimini istemek hakkına sahip olur. Nama yazılı olarak düzenlenmiş konişmentolar zilyetliğin devri ve yazılı bir devir beyanı ile devredilebilirler (TTK m. 559/f.1-2). Hamiline yazılı konişmentolarda ise konişmentoya zilyet olan kişi yükün kendisine teslimini istemek hakkına sahiptir. Hamiline yazılı konişmentoların devri için senet üzerindeki zilyetliğin devri yeterlidir (TTK m. 559/f.1). Konişmentonun emre yazılı olması durumunda ise, senedin devri için ciro ve senet üzerindeki zilyetliğin devri gereklidir (TTK m. 559/f.1-2). Emre yazılı konişmentolarda meşru hamil, son ciro beyaz ciro olsa dahi kendi hakkı müteselsil ve birbirine bağlı cirolardan anlaşılan konişmento zilyedir (TTK m. 598/f.1).

Gönderilenin taşıtan veya başka bir kimse hesabına hareket etmesi onun gönderilen sayılmasını engellemez¹³⁵. Navlun sözleşmelerinde, gönderilenin bulunması şart değildir. Örneğin, denizin ortasına dökülmek üzere çöp veya atık maddelerin taşınmasında bir gönderilen yoktur¹³⁶.

¹³³ ÇAĞA /KENDER, s. 6 .

¹³⁴ ÇAĞA/KENDER, s. 5.

¹³⁵ OKAY, s. 20.

¹³⁶ KENDER / ÇETİNGİL, s. 84; ÇAĞA / KENDER, s. 5.

E. NAVLUN SÖZLEŞMESİ ÇEŞİTLERİ

1. Çarter- Kırkambar Sözleşmeleri

TTK m. 1016'daki tanım çerçevesinde navlun sözleşmeleri çarter sözleşmeleri (1016/f.1) ve kırkambar sözleşmeleri (1016/f.2) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Taşıyan, çarter sözleşmeleri ile geminin tamamını veya bir kısmını taşıtana tahsis ederek denizde eşya taşımayı taahhüt etmekte (TTK m. 1016/f.1 bent 1); kırkambar sözleşmeleri ile ise parça mal olan muayyen eşyayı denizde taşımayı taahhüt etmektedir (TTK m. 1016/f.1 bent 2). Kırkambar sözleşmelerinde konu taşıtana gemi tahsis etmeden deniz yolu ile eşya taşımaktır. Çarter sözleşmelerinde taşıma işinde kullanılan gemi önemli olduğu halde kırkambar sözleşmelerinde önemli olan muayyen bir yükün taşınmasıdır¹³⁷. Kırkambar sözleşmesinde taşıyana çarter sözleşmelerinde olduğu gibi bir gemi tahsisi söz konusu olmamaktadır¹³⁸.

a. Çarter Sözleşmeleri

TTK m. 1016/f.1'e göre, çarter sözleşmesi ile geminin tamamı veya bir kısmı veya belirli bir yeri taşıtana tahsis edilerek denizde eşya taşıma taahhüt edilir. Bu hükümden, çarter sözleşmelerinin eşya taşıma taahhüdü unsurunun da bulunduğu görülmektedir.

Bir geminin tamamının veya bir kısmının tahsisi ile yük taşınmasının taahhüt edildiği sözleşmeye "çarter sözleşmesi" denmektedir¹³⁹. Çarter sözleşmeleri genellikle "tramp" adı verilen ve değişik limanlar arasında kullanılan gemilerle yapılan taşımalar için yapılmaktadır¹⁴⁰. Çarter sözleşmeleri genellikle, buğday, kömür, şarap gibi dökme hallerde taşınması gereken mallar için yapılır¹⁴¹.

Çarter sözleşmeleri taşıtana tahsis edilen yerin hacmine göre tam ve kısmi çarter olarak ikiye ayrılmaktadır. Çarter sözleşmelerinde taşıtana geminin tamamının tahsis edilmesi durumunda, "tam çarter sözleşmesi", geminin kısmen tahsisi

¹³⁷ OKAY, s. 27.

¹³⁸ AKINCI, s. 14; OKAY, s. 27; ÇAĞA/KENDER, s. 9.

¹³⁹ AKINCI, s. 15; OKAY, s. 25; KENDER /ÇETİNGİL, s. 85; ÇAĞA / KENDER, s.7.

¹⁴⁰ OKAY, s. 28.

(örneğin, geminin yarısının, üçte biri gibi oranı veya üçüncü ambarı) durumunda ise “kısmi charter” sözleşmesi söz konusu olur¹⁴². TTK’nın navlun sözleşmelerine ilişkin hükümleri esas olarak tam charter sözleşmesi göz önüne alınarak konulmuştur. TTK m. 1016-1118. maddesi arasındaki hükümler aksine bir kayıt yoksa bu sözleşme çeşidinde uygulanma alanı bulacaktır¹⁴³. Günümüzde yaygın olan tam charter sözleşmeleridir. Kısmi charter sözleşmelerine az rastlanır¹⁴⁴. Bununla birlikte bazı tacir ve komisyoncuların kırkambar sözleşmelerindeki navlun tarifelerinin yüksek olmasından dolayı gemilerin boş kısımlarını “kısmi charter” yolu ile tuttukları da görülmektedir¹⁴⁵. Charter sözleşmeleri geminin kullanılma şekline göre de yolculuk-sefer charteri ve zaman charteri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bununla birlikte uygulamadaki ihtiyaçlara cevap vermek için ortaya çıkan COA (Contract of Affreightment–Volume Contract/Quantity Contract) sözleşmeleri de bulunmaktadır. COA (Contract of Affreightment–Volume Contract/Quantity Contract) tipi navlun sözleşmeleri uzun zaman önce şekillenmiş charter sözleşmesi çeşitlerinin günümüz denizcilik alanında yeterli kalmaması sonucu oluşmuş bir navlun sözleşmesi tipidir. Aslında bu sözleşmenin ismi gerçek özelliğini yansıtmamaktadır. Contract of Affreightment navlun sözleşmesi anlamına gelmektedir. Uluslararası uygulamada bu sözleşme miktar sözleşmesi (Quantity contract, volume contract) olarak adlandırılmaktadır¹⁴⁶. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de bu sözleşme miktar sözleşmesi olarak isimlendirilecektir.

aa.Yolculuk Charteri Sözleşmesi

Yolculuk -sefer charteri (voyage charter) sözleşmesi, bir geminin belli bir veya bir kaç yolculuk için tutulmasıdır¹⁴⁷. Yolculuk charter sözleşmesinde geminin teknik ve

¹⁴¹ OKAY, s. 27.

¹⁴² AKINCI, s. 16-17; OKAY, s. 25; İZVEREN / FRANKO / ÇALIK, s. 167; KENDER / ÇETİNGİL, s. 85; ÇAĞA / KENDER, s. 7.

¹⁴³ AKINCI, s. 16.

¹⁴⁴ AYBAY, Atilla/AYBAY, Aydın/AYBAY, Gündüz/AYBAY, Rona, Denizciler, İşletmeciler ve Yöneticiler İçin Deniz Hukuku, İstanbul, 1998, s. 583.

¹⁴⁵ ÇAĞA / KENDER, s. 7.

¹⁴⁶ ÜLGENER, Mehmet Fehmi, COA Tipi Navlun Mukaveleleri (Volume contract/ quantity contract), İBD, C. 64, S. 7-8-9, 1990, s. 576.

¹⁴⁷ ÇAĞA/KENDER, s. 8.

ticari yönetimi taşıyanın elinde bulunmaktadır¹⁴⁸. Yolculuk charterinde gemi tek bir yolculuk için tutulabileceği gibi, gidiş-dönüşü kapsayacak şekilde veya birden çok yolculuk için de tutulabilir¹⁴⁹. Gidiş ve dönüş yolculuğunu kapsayan bir charter sözleşmesi veya yük almak için başka bir limandan hareket etmek yoluyla yapılacak yolculuk charter sözleşmesi veya bir kaç yolculuğu kapsayan bir charter sözleşmesi söz konusu olduğunda mürekkep yolculuk için yapılan charter sözleşmesinin varlığından bahsedilir¹⁵⁰. Yolculuk charterinin tam veya kısmi charter şeklinde olması mümkündür¹⁵¹.

bb.Zaman Charteri Sözleşmesi

Zaman charteri sözleşmesinde (time charter) gemi belirli bir zaman için tahsis edilir¹⁵². Örneğin geminin sekiz ay süre ile taşıtana yük taşımak üzere tahsis edilmesi. Zaman charteri sözleşmesinde gemi üzerindeki teknik yönetim taşıyanda kalmakta, ticari yönetim ise taşıtana geçmektedir¹⁵³.

TTK'da esas olarak yolculuk charteri düzenlenmiştir. Zaman charteri örnek charter parti hükümlerine tabidir. Örneğin, Balttime (Baltic Uniform Time Charter) 1939¹⁵⁴, Balttime 1974¹⁵⁵, NYPE (Government Form Approved by the New York Produce Exchange) 46¹⁵⁶, NYPE 1993¹⁵⁷. TTK m. 1076'da zaman üzerine navlun şeklinde bir düzenleme yer almaktadır. Fakat, bu düzenlemenin zaman üzerine charter sözleşmesi düzenlemesi olmadığı, belirli bir zamana yayılan bir yolculuk charteri sözleşmesine ait olduğu kabul edilmektedir¹⁵⁸.

¹⁴⁸ÜLGENER, M. Fehmi, Charter Sözleşmeleri I, Genel Hükümler-Sefer Charteri Sözleşmesi, İstanbul, 2000, s. 57.

¹⁴⁹OKAY, s. 26; İZVEREN / FRANKO / ÇALIK, s. 167.

¹⁵⁰AKINCI, s. 18.

¹⁵¹ÇAĞA/KENDER, s. 8.

¹⁵²AKINCI, s. 18; KENDER / ÇETİNGİL, s. 85; ÇAĞA / KENDER, s. 8;

¹⁵³ÜLGENER, s. 57.

¹⁵⁴BIMCO tarafından yayınlanan zaman charter partisi

¹⁵⁵BIMCO tarafından yayınlanan zaman charter partisi.

¹⁵⁶Association of Ship Brokers and Agents tarafından yayınlanan zaman charter partisi.

¹⁵⁷Association of Ship Brokers and Agents tarafından yayınlanan zaman charter partisi.

¹⁵⁸ÇAĞA / KENDER, s. 8.

Zaman charterine ilişkin bir çok örnek charter partide kira (hire)¹⁵⁹ ifadesine rastlanmaktadır. Bu da zaman charteri sözleşmesinin hukuki niteliği hakkında tartışmalara yol açmakta ve zaman charteri sözleşmesinin bir gemi kirası olup olmadığı şeklinde tartışmalara neden olmaktadır.

Bir geminin çıplak olarak kiralanmasında (Bare Boat Charter) personel olmaksızın yalnız gemi kiralanır. Bununla birlikte, geminin teçhizatı ile kiralanması da mümkün olabileceğinden buradaki çıplak kiralamadan personelsiz kiralamanın anlaşılması gerekmektedir. Bu tür kiralamada kiraya veren, geminin hem teknik hem de ticari yönetimini kiracıya devreder¹⁶⁰. Zaman charteri sözleşmesinde ise Bare Boat Charter sözleşmelerinden farklı olarak gemi ve teçhizat yanında kaptan ve gemi adamlarının da tahsisi söz konusu olmaktadır¹⁶¹. Yine zaman charteri sözleşmesinde geminin ticari yönetimi taşıtana devredilmekte, teknik yönetim ise taşıyanda kalmaktadır.

Zaman charteri sözleşmesinde geminin zilyetliği ve kontrolü taşıtana devredilmemektedir.¹⁶². "Demise Charter" sözleşmesinde ise geminin zilyetliği ve kontrolü kiracıya devredilmektedir¹⁶³. "Demise Charter" da geminin hem teknik hem de ticari yönetimi kiracıya devredilir. Zaman charter sözleşmesinde ise sadece ticari yönetim devredilmektedir¹⁶⁴.

"Bare Boat Charter" ve "Demise Charter" sözleşmeleri adi kira sözleşmelerinden farklıdır. Her ikisinde de donatanın gemiyi sözleşme süresince kullanmaya elverişli halde bulundurmak yükümlülüğü yoktur. Adi kira sözleşmesinde ise, kiralayan kiralananı bütün kira sözleşmesi süresince kullanmaya elverişli bir şekilde bulundurmakla yükümlüdür (BK m. 249/f.1)¹⁶⁵.

¹⁵⁹ Örneğin, NYPE 46, Baltimore 74

¹⁶⁰ TEKİL, s. 233.

¹⁶¹ TEKİL, s. 236.

¹⁶² IVAMY, ER Hardy, Payne & Ivamy's Carriage of Goods By Sea, Thirteenth Edition, London and Edinburg, 1989, s. 9.

¹⁶³ IVAMY, s. 10.

¹⁶⁴ TEKİL, s. 234.

¹⁶⁵ TEKİL, s. 234.

Bir sözleşmenin kiralama veya navlun sözleşmesi olması vergi hukuku açısından da önemlidir. Nitekim, Gelir Vergisi Kanunu m. 70'e göre, gemi ve paylarının kiraya verilmesinden elde edilen kira gayrimenkul sermaye iradidir. Kurumlar Vergisi Kanununun 24. maddesi gereğince yabancı kurumlar Türkiye'de elde ettikleri gayrimenkul sermaye iratlarından dolayı dar mükellefiyete tabi ve onlara bu geliri sağlayan kiracılar da stopaj yapmakla yükümlüdürler.

Yabancı bir kurumdan "Bare Boat Charter" veya "Demise Charter" ile gemi tutulması durumunda, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 24. maddesi uygulama alanı bulacaktır. Navlun sözleşmesinden elde edilen navlun ticari bir kazançtır ve bu nedenle taşıtanın ödediği navlundan stopaj yapmak gibi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır¹⁶⁶.

İngiliz Hukukunda da, zaman çarteri (time charter) gemi kiralama sözleşmesi değildir. Bu çarter sözleşmesinde gerçek anlamda bir kiralama yoktur¹⁶⁷.

cc. Miktar Sözleşmesi

Miktar sözleşmesinin konusu, hacim üzerinden belirlenen navlun karşılığında, belirli bir miktar yükün, belirli bir süre içinde, birden fazla gemi ile taşınmasıdır. Bu sözleşmenin yerine getirilmesi için tahsis edilen gemi, arada başka sözleşmeler için de sefer yapabilir. Miktar sözleşmesinin niteliği gereği uzun süreli olması da bu durumu gerektirir¹⁶⁸. Bu sözleşme tipi mevzuatımızda yer almamaktadır.

Bu sözleşmenin konusu, belirli bir miktarda yükün taşınmasıdır¹⁶⁹. Miktar sözleşmelerinde sözleşmede herhangi bir gemi veya birden fazla gemi ferdileştirilmemekte, gemiler için aranan şartlar genel olarak belirtilmektedir. Buradaki tahsis unsuru genel nitelikte ve soyut bir taşıma kapasitesine ilişkindir. Bu açıdan miktar sözleşmesinin kırkambar sözleşmesine benzediği ileri sürülebilse de söz konusu sözleşmede taşıyan elinde bulundurduğu bir taşıma kapasitesini sözleşme gereğince taşıtana tahsis ettiğinden bu sözleşme kırkambar

¹⁶⁶ ÇAĞA /KENDER, s. 13, dn. 6.

¹⁶⁷ The London Explorer (1971) 1 LLR, s. 523.

¹⁶⁸ ÜLGNER, s. 68.

¹⁶⁹ ÜLGNER, COA, s. 577.

sözleşmesinden ayrılır¹⁷⁰. Hem taşıtan hem de taşıyan için bir sözleşme ile birçok yükün taşınması pratik ve elverişli olabilir. Böylece, her bir yük için görüşülerek zaman kaybetmeye gerek kalmaz ve kişiler ve şirketler yükleme, taşıma ve boşaltma ile ilgili detayları nasıl geliştireceklerini öğrenmek hususunda daha iyi olanaklara sahip olurlar¹⁷¹. Bu sözleşme farklı şekillerde olabilir. Örneğin¹⁷²:

- Taşıyan, X ve Y arasında A yerinden B' ye 1999 yılı süresince tahıl taşımayı yüklenebilir.
- Taşıyan, taşıtan tarafından yüklenen bütün yükleri yükleme limanı olan A'dan gönderilen yer olan B'ye 1999-2003 yılları süresince taşımayı yüklenebilir.
- Taşıyan, 1999-2000 yılları süresince taşıtan tarafından ithal edilecek tüm ham petrolü taşıma hakkına sahip olabilir.
- Taşıyanın, 1999-2003 yılları süresince taşıtan tarafından ihraç edilecek tüm araçları taşıma hakkı ve sorumluluğu olabilir ve taşıtan yılda X-Y arasında en az 5 yükleme olacağını garanti edebilir.

Uygulamada bu sözleşmeyi yapmak için genellikle sözleşme örnekleri kullanılmaktadır. Miktar sözleşmesinin uygulamasına ilişkin charter parti tipine Intercoa 80'i¹⁷³ örnek verebiliriz.

b. Kırkambar Sözleşmeleri

Kırkambar sözleşmesi ile taşıyan, navlun karşılığında parça mal olan belirli eşyayı taşımayı taahhüt eder (TTK m. 1016/f.2). Kırkambar sözleşmesinde charter sözleşmelerinin aksine, geminin tamamı veya bir kısmının tahsisi söz konusu olmadan, belli miktar malın veya mal partisinin taşınması söz konusudur¹⁷⁴.

¹⁷⁰ ÜLGNER, s. 70.

¹⁷¹ GORTON, Lars/IHRE, Rolf/SANDEVÄRN, Arne, Shipbroking and Chartering Practice, Fifth Edition, London, 1999, s. 293.

¹⁷² GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 295.

¹⁷³ Ham petroller için INTERTANKO tarafından düzenlenen miktar charter partisi.

¹⁷⁴ OKAY, s. 27; KENDER /ÇETİNGİL, s. 84; ÇAĞA /KENDER, s.9.

Kırkambar sözleşmelerinde yük genelde sandık, paket, çuval gibi parça mallardan oluşmaktadır¹⁷⁵.

Taşıyan, taşınacak yükü yüke elverişli olması şartıyla geminin istediği ambarına yükleyebilir¹⁷⁶. Ancak, yükletenin onayı olmadıkça malları güverteye koyamaz¹⁷⁷.

Kırkambar sözleşmeleri "liner (layner)" adı verilen ve belli limanlar arasında düzenli seferler yapan gemiler için söz konusu olmaktadır¹⁷⁸. Bu tür taşımalarda gemiler sefer ve hizmetlerini belirli bir tarife göre yürütürler. Gemilerin ne zaman hangi limanlara uğrayacağı bellidir ve bu sefer programlarında belirtilir¹⁷⁹. Günümüzde esas olan taşımacılık şekli düzenli hat taşımacılığı (layner)dır.

İngiliz Hukukunda gemi, bir sefer için mal yükleyecek kişilere ait malları taşımak için kullanılırsa, bu geminin demir almasından (put on the berth), veya genel gemi (general ship) olarak çalıştırılmasından söz edilir¹⁸⁰.

2.Asıl-Alt Navlun Sözleşmeleri

Donatan veya gemi işletme müteahhidi olmasa bile bir kimsenin eşya taşımayı taahhüt etmesi mümkündür. Bu durumda kişinin eşya taşıma taahhüdünü yerine getirebilmesi için taşıtan olarak donatan veya gemi işletme müteahhidi ile ayrıca asıl taşıma sözleşmesi (head-charter) adı verilen navlun sözleşmesi yapması gerekir. Asıl taşıma sözleşmesinin yerine getirilmesine hizmet ettiği diğer navlun sözleşmesi ise alt navlun (sub-charter) sözleşmesi olarak adlandırılır¹⁸¹. Asıl taşıma sözleşmesindeki taşıtan, alt taşıma sözleşmesinde alt taşıyandır. Alt taşıyanla taşıma sözleşmesi yapan karşı taraf da alt taşıtandır¹⁸².

¹⁷⁵ OKAY, s. 27.

¹⁷⁶ OKAY, s. 27; KENDER /ÇETİNGİL, s. 84.

¹⁷⁷ OKAY, s. 27 dn. 96; KENDER /ÇETİNGİL, s. 84.

¹⁷⁸ OKAY, s. 28; İZVEREN / FRANKO/ ÇALIK, s. 169; AYBAY/AYBAY /AYBAY/AYBAY, s. 586.

¹⁷⁹ AKTEN, Necmettin /ALBAYRAK, Mehmet Ali, Deniz Taşımacılığı Klavuzu, İstanbul, 1988, s. 9.

¹⁸⁰ BOYD / BURROWS / FOXTON, s. 1.

¹⁸¹ KENDER/ÇETİNGİL, s. 86; ÜLGNER, s. 87;ÇAĞA/KENDER, s. 10.

¹⁸² KENDER/ÇETİNGİL, s. 86.

Alt navlun sözleşmesi bir charter veya kirkambar sözleşmesi olabilir. Alt navlun sözleşmesinin charter sözleşmesi olması durumunda asıl navlun sözleşmesi de charter sözleşmesi olmalıdır. Alt navlun sözleşmesinin kirkambar sözleşmesi olması durumunda ise asıl navlun sözleşmesi charter veya kirkambar sözleşmesi olabilir¹⁸³.

Asıl navlun sözleşmesi gereğince ödenecek navlun charter navlunu, alt navlun sözleşmesi gereğince ödenecek navlun ise konişmento navlunu olarak adlandırılır¹⁸⁴. Konişmento navlunu diğerinden yüksek olduğu için alt taşıyan bu farktan faydalanır¹⁸⁵. Geminin charter sözleşmesi ile tutulması durumunda alt navlun sözleşmesi genellikle kirkambar sözleşmesi olmaktadır¹⁸⁶.

Asıl ve alt navlun sözleşmeleri birbirinden bağımsızdırlar. Alt taşıtan doğrudan doğruya asıl taşıyana başvuramaz. Alt taşıtan yükleten veya asıl taşıyan adına düzenlenmiş konişmento hamili olması hariç asıl taşıyanla doğrudan doğruya hukuki bir ilişkiye sahip değildir. Asıl taşıyan ve onun adamları alt taşıyanın BK m. 100 gereğince yardımcı şahıslardır. Bununla birlikte asıl taşıyanın gemi adamlarının kusurlarından alt taşıyan alt taşıtana karşı TTK m. 1062 gereğince sorumludur¹⁸⁷. Asıl taşıyan aynı zamanda donatan veya gemi işletme müteahhidi sıfatına sahip ise yükün ziya veya hasara uğramasından veya navlun sözleşmesinin hiç ya da gereği gibi yerine getirilmemesinden dolayı bir alacağın doğması durumunda TTK m. 1235/bent 7 gereği olan gemi alacaklısı hakkında dolayı aynı sorumluluğu, TTK m. 1252, 1255 ve 1256'da belirtilen durumlarda ise sınırlı şahsi sorumluluğu bulunmaktadır¹⁸⁸.

Geminin tamamı veya bir cüz'ü veya belirli bir yeri taşıtana tahsis edilmiş olup da taşıtan üçüncü şahıslarla kirkambar sözleşmeleri yaparsa asıl taşıyanın hak ve borçları TTK 1052-1057. maddeleri hükümlerine tabidir (TTK m. 1060). Buna göre charter sözleşmelerinde taşıtan başkaları ile kirkambar sözleşmesi yaparsa asıl taşıyan ve taşıtanın TTK m. 1052-1057'deki boşaltmaya ilişkin hak ve borçları alt taşıyan ve taşıtanın TTK m. 1059'dan doğan hak ve borçlarından etkilenmez.

¹⁸³ÇAĞA/KENDER, s. 10.

¹⁸⁴ÜLGENER, s. 87; ÇAĞA/KENDER, s. 10.

¹⁸⁵AKINCI, s. 26.

¹⁸⁶AKINCI, s. 26.

¹⁸⁷AKINCI, s. 29; KENDER/ÇETİNGİL, s. 86; ÇAĞA/KENDER, s. 11.

¹⁸⁸ÇAĞA/KENDER, s. 11, dn. 10.

Örneğin, alt taşıyan asıl taşıyana sürastarya ücreti ödemekle yükümlü olmadığı halde, kendi (alt) taşıtanlarından sürastarya isteyebilir. Alt taşıtan, gönderilen sıfatı ile yükü derhal teslim alması talep edildiği zaman konişmentoda çarter partiye atıf yapılmış olsa bile asıl çarter sözleşmesinde bir boşaltma süresinin kabul edilmiş olmasına dayanamaz. Asıl taşıyan da kendi taşıtanına karşı konişmento hükümlerini ileri süremez¹⁸⁹.

F. NAVLUN SÖZLEŞMELERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Eski Ticaret Kanunumuzda, geminin kiralananmasından “kiracı” ve “kiralayan” dan bahsedildiği için, o zamandan kalma alışkanlıklarla, navlun sözleşmeleri konusunda bu tabirlere rastlanabilmektedir. Bununla beraber navlun sözleşmeleri kira sözleşmesi niteliğine sahip değildir. BK m. 248’e göre: “Adi kira bir akiddir ki kiralayan onunla, kiracıya bir ücret karşılığında bir şeyin kullanılmasını terk etmeyi iltizam eder”.

Navlun sözleşmelerinde ise taşıtan, karşı tarafa ücret karşılığında bir geminin kullanılmasını terk etmeyi değil, belirli bir yükü bir yerden belirli bir yere deniz yolu ile nakli ve gönderilene teslim etmeyi yani belirli bir neticeyi gerçekleştirmeyi taahhüt eder¹⁹⁰. Bu niteliği ile navlun sözleşmesi “istisna sözleşmesi” niteliğine sahiptir¹⁹¹. BK m. 355’de istisna sözleşmesi, “İstisna, bir akiddir ki onunla bir taraf (müteahhit), diğer tarafın (iş sahibi) vermeyi taahhüt eylediği semen mukabilinde bir şey imalini iltizam eder” şeklinde tanımlanmıştır. Navlun sözleşmesi ile de taşıyan bir yükün bir yerden başka bir yere naklini sağlamayı taahhüt ettiği için istisna sözleşmesinin unsurlarına sahiptir¹⁹².

G. NAVLUN SÖZLEŞMELERİNİN KURULMASI

Navlun sözleşmelerinin yapılması herhangi bir şekil şartına bağlı değildir. Bununla beraber uygulamada çarter sözleşmelerinde çoğunlukla çarter parti düzenlenmektedir. TTK m. 1017’ye göre, çarter sözleşmesi yapıldığında taraflardan

¹⁸⁹ ÇAĞA/KENDER, s. 11.

¹⁹⁰ ÇAĞA/KENDER, s. 12.

¹⁹¹ AKINCI, s. 49 vd.; OKAY, s. 32; ÇAĞA/KENDER, s. 12.

¹⁹² ÇAĞA /KENDER, s. 12.

her biri, masrafını karşılamak şartı ile, kendisine sözleşme şartlarını içeren bir charter parti verilmesini isteyebilir.

TTK m. 1017'de belirtilen charter parti bir ispat aracıdır. Bunu sözleşmenin iki tarafı imza etmekle beraber, genellikle hazır olmayan taraf yerine ve hatta bazen iki taraf adına tellâllar imzalamaktadırlar¹⁹³. Tellâllar, charter sözleşmelerinde, genellikle charter parti örneklerini kullanarak ve bunlar üzerinde tarafların taleplerine göre değişiklikler yaparak sözleşmeleri meydana getirmektedirler¹⁹⁴.

Navlun sözleşmeleri herhangi bir şekil şartına bağlı olmadığı için taşıyan ile taşıtan taşıma konusunda sözlü olarak anlaşsalar da navlun sözleşmesi yapılmış olur¹⁹⁵. Örneğin, bir charter sözleşmesi taraflarca imzalanmamış, hatta yazıya bile geçirilmemiş olsa (ispat edilebilirse) tarafları bağlar¹⁹⁶. Navlun sözleşmesi rızai sözleşmelerdendir. Navlun sözleşmesi tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları ile kurulur.

BK m. 2'de, iki taraf sözleşmenin esaslı noktaları üzerinde uyuşurlarsa ikinci derecedeki noktaları sükutla geçmiş olsalar bile sözleşmeye kurulmuş gözüyle bakılacağı belirtilmiştir. İkinci derecedeki noktalar hakkında uyuşulmadığı takdirde hakim işin niteliğine bakarak bu noktaları belirler. Bu madde hükmüne göre, taraflar arasında navlun sözleşmesinin kurulabilmesi için esaslı bütün noktalarda (örneğin navlun miktarı) anlaşılmış olması gerekmektedir.

Taraflar, sözleşmenin yan noktaları üzerinde görüşmüşler, ancak olumlu bir sonuca varamayacaklarını anlamaları üzerinde bu noktalara ilişkin anlaşmayı ileriye bırakmışlarsa, esaslı noktalar üzerinde anlaşma varsa sözleşme kurulmuş sayılacaktır¹⁹⁷. Tarafların yan noktaları ileriye bırakırken sözleşmeyi de ileride kurmak niyetinde olduklarını ileri süren taraf bu iddiasını ispatlamak zorundadır¹⁹⁸.

¹⁹³ ÇAĞA/KENDER, s. 14.

¹⁹⁴ ÜLGENER, s. 79.

¹⁹⁵ AYBAY/AYBAY/AYBAY/AYBAY, s. 588-589.

¹⁹⁶ ÜLGENER, s. 79.

¹⁹⁷ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, Tekinay Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Yeniden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Yedinci Baskı, İstanbul, 1993, s. 75; EREN, s. 220.

¹⁹⁸ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 75.

Saklı tutulmuş olan yan noktalar üzerinde anlaşma sağlanamamış ise BK m. 2/f.2 hükmü gereğince hakim işin niteliğine göre bunları tayin edecektir¹⁹⁹.

İngiliz Hukuku'nda, sözleşmenin esaslı noktaları üzerinde anlaşma olmuş olsa bile "fixture"²⁰⁰ belgesine "subject to details" (ayrıntılara bağlı) şeklinde bir kayıt koyularak, yan noktaların belirlenmesinin ileriye bırakılmış olması durumunda sözleşmenin kurulmuş olmadığı kabul edilmektedir²⁰¹.

¹⁹⁹ BK m. 2 /f.1 ve 2 deki düzenlemelerin, sözleşmenin bazı noktalarında anlaşamayan ve görüşmelere devam niyetinde olan tarafları bir oldu bitti ile karşı karşıya getirmek olabileceği, taraflardan herhangi birinin bir açıklama yapmamış olsa bile bu noktaları çok önemli görebileceği ve belirlenmesi ileriye bırakılan böyle bir nokta hakkında anlaşmaya varılmaksızın sözleşmeye kurulmuş gözü ile bakmanın, irade özgürlüğü prensibini hiç bir toplumsal gerek olmadan kısıtladığı gerekçe gösterilerek, isabetli olmadığı belirtilmiştir (TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 77).

²⁰⁰ Fixture: Taşıyan ile taşıtanın kendi aralarında ya da bir tellâlin aracılığı ile sözleşmenin unsurlarını belirlemelerinden sonra ortaya çıkan ve uygulamada genellikle teleks ya da faks ile kağıda dökülen belgeye "fixture" veya "fixing letter" adı verilmektedir. (ÜLGENER, s. 79).

²⁰¹ Star Steamship Society v. Beogradska Plovidba (The Junior K) (1988) 2 LLR, s. 583 vd. "... Taraflar sözleşmenin Gencon charter partisi şeklinde olacağını planlamışlar fakat henüz sözleşmenin ayrıntılarını düşünmemişler. "Subject to details of the Gencon charterparty – Gencon Charter partisinin ayrıntılarına bağlı" ifadesi ile taşıyanların kendilerini, charter partinin ayrıntıları hakkındaki görüşmeler sonuçlanıncaya kadar sözleşmesel olarak bağlamak istemeyi dilemedikleri ortaya çıkmıştır. Böyle görüşmeler bir çok şartı kapsayabilir. Bu taşıyanların standart biçimdeki belgenin bütün ayrıntı teşkil eden şartlarını kabul etmeye istekli olduklarını göstermez. Hatırlanmalıdır ki, Gencon charter partisinin bazı ayrıntı teşkil eden şartlarının görüşmelerin gidişatında değiştirilmesi genel bir olaydır. Standart Gencon charter partisi istenilen alternatifin kesin olarak seçilmesinin gerektiği alternatif şartlar da içerebilir ... Açıklananlar karşısında "Subject to details of the Gencon Charterparty, Gencon charter partisinin ayrıntılarına bağlı" şartı fixture belgesinin halen görüşülmemiş Gencon charter partisinin ayrıntılarında anlaşmaya ulaşılmış olması hususunda, şarta bağlı olduğunu ifade eder. Başka bir deyişle, Gencon charter partisinin ayrıntılarında anlaşmaya ulaşılmıncaya kadar bir sözleşme olmayacağı şart koşulmuştur..."

İKİNCİ BÖLÜM

NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE TELLÂLLIK

I.DENİZ TİCARETİNDE TELLÂLLIK KAVRAMI ve TELLÂLLARIN BAŞLICA FAALİYET ALANLARI

Deniz ticaretinin çeşitli faaliyetlerini içeren bir çok işlemin yapılması ve deniz ticaret sözleşmelerinin meydana gelmesi için faaliyet gösteren çeşitli araçlar vardır. Bu araçlar faaliyetlerinin niteliğine göre “tellâl” , “acenta”, “komisyoncu” gibi değişik şekillerde nitelendirilmektedirler²⁰². Deniz ticaretinde özellikle çarter sözleşmeleri ve gemi satım ve alımlarında tellâlların sıkça faaliyet gösterdikleri görülür. Çarter sözleşmelerinde navlun arayan gemi sahipleri ve deniz aşırı yük taşımak isteyen kimseler tellâllara başvurumaktadırlar. Uygulamada deniz ticaretinde faaliyet gösteren tellâllar için tellâl kelimesinin İngilizce karşılığı olan “broker”ın kullanılması çok yaygındır.

Denizcilik alanında tellâlların genellikle iki taraf için değil, sadece bir taraf için hareket ettiklerine rastlarız. İngiliz Hukuku’nda gemi tellâllarının (shipbroker) bir temsilci (agent) olduğu belirtilmiştir²⁰³. Temsilci, temsil edilen için haklar elde edebilir ve onu borçlara maruz bırakabilir. Temsilci, temsil edilenin yasal durumunu etkileme gücüne sahiptir²⁰⁴. Bununla birlikte tellâlların taşıma zinciri boyunca bilgi verici, aracı ve düzenleyici türden fonksiyonlara sahip oldukları belirtilmiştir²⁰⁵. Bir gemi tellâllarının normal olarak sözleşmeyi, müvekkili adına yapmaya yetkisi yoktur, sadece görüşme yapmaya (negotiations) yetkisi vardır²⁰⁶. Tellâlin sadece bir aracı (intermediary) olarak mı, yoksa bir temsilci (agent) olarak mı hareket ettiğinin belirlenmesi önemlidir. Her temsilci bir aracı olmakla birlikte, her aracı bir temsilci değildir. Tellâlin sadece aracı olarak hareket etmesi durumunda, taraflar arasında sözleşme yapılması için bilgi alıp verebileceği, sözleşmenin yapılacağına inandığı ücret gibi konularda müvekkiline tavsiyelerde bulunabileceği, fakat müvekkilini

²⁰² İZVEREN, s. 204; İZVEREN/FRANKO/ÇALIK, s. 336.

²⁰³ Harper & Co. v. Vigers Brothers, (1909) 2 KB. 549, 562 (ANDERSON, III, H. Edwin, “Shipbrokers’ Authority and Ability to Bind Principals: At the Juncture of Chartering and Agency, Journal of Maritime Law and Commerce, Volume 31, Number 1, January 2000, s. 89, dn. 3.

²⁰⁴ FRIDMAN GHL, The Agency Law, Seventh Edition, London, 1996, s. 23.

²⁰⁵ GORTON/İHRE/SANDEVÄRN, s. 37-38.

²⁰⁶ GORTON/İHRE/SANDEVÄRN, s. 38.

bağlama gücünden yoksun olacağı; temsilci olarak hareket etmesi halinde ise müvekkilini bağlayabileceği belirtilmiştir²⁰⁷. Tellâlin aracı olarak mı yoksa temsilci olarak mı hareket ettiği müvekkilin talimatlarına göre belirlenecektir²⁰⁸.

İngiltere’de gemi tellâllığı charter sözleşmelerinde ve gemi satım ve alımlarına ilişkin sözleşmelerde müvekkilleri adına görüşmelere katılmak yanında diğer bir çok faaliyeti de kapsamaktadır ki bunlar: limanda iken gemi sahibi adına geminin, kaptan ve mürettebatın ihtiyaçlarını karşılayan gemi acentası (ship’s agent); işi müvekkilinin gemisine yük bulmak olan yükleme tellâlı (loading broker); petrol şirketleri ile gemi sahibi arasında yakıt alımı için yapılan görüşmelere aracılık eden tellâl (bunker broker) dır²⁰⁹.

Görüldüğü üzere İngiltere’de gemi tellâlı (shipbroker) tabiri birbirinden farklı bir çok faaliyeti kapsamaktadır. Örneğin, limanda geminin ihtiyaçlarını karşıladığı belirtilen gemi acentaları (ship’s agent) da gemi tellâlı kavramı içinde belirtilmiştir. Hukukumuzda ise, tellâlların faaliyet alanı kesin bir çizgi ile sınırlandırılmıştır. Tellâlların faaliyeti, taraflar arasında sözleşmelerin yapılması için aracılık yapmaktır.

Deniz ticaretinde tellâllık faaliyetlerine navlun sözleşmelerinin dışında özellikle gemi satım ve alımlarında rastlanmaktadır. Gemi satım ve alım sözleşmelerinin yapılmasına aracılık eden tellâllar “sale and purchase brokers” olarak adlandırılmaktadırlar.

Gemi satım ve alımlarında, bir gemi üç farklı işlem ile karşılaşabilir. İlk olarak yeni inşa edilen bir gemi tersaneden ısmarlanabilir. İkinci durum ise, geminin ikinci el gemi olarak satılmasıdır. Üçüncü durum ise, geminin sonuçta, parçalanmak (hurdaya dönüşmek) için satılmasıdır²¹⁰. Gemi satım ve alımlarında tellâllar gemi satmak isteyen satıcılar ile almak isteyen alıcıları bir araya getirir ve taraflar arasında sözleşmenin yapılmasına aracılık ederler. Gemi satım ve alım piyasasındaki tellâllar bu piyasa hakkında oldukça uzmanlaşmışlardır.

²⁰⁷ ANDERSON, s. 90.

²⁰⁸ ANDERSON, s. 91.

²⁰⁹ BRODIE, Peter, Commercial Shipping Handbook, London, 1999, s. 251.

²¹⁰ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 168.

İkinci el gemi satışlarında gemi almaya niyetli alıcılar piyasadaki belirli özelliklere sahip bir geminin alımı için sipariş verirler. Bu siparişi genellikle bir veya seçilmiş birkaç tellâl aracılığı ile verirler ve bu kaynaklardan satış teklifleri almayı beklerler²¹¹. Tellâllar satışa çıkan gemileri, satılan geminin teknik özellikleri, satış fiyatı ve teslim koşulları hakkında sade bilgileri içeren satış listesine alırlar. Gemi satışıyla ilgilenen tellâllar telefon, teleks benzeri haberleşme araçlarından yararlanarak iç ve dış piyasalardaki tellâllarla ilişki kurarlar ve satışıdaki gemiler hakkında bilgi (gemi tonajı, klas durumu, taşıma kapasitesi, fiyat vs.) isterler. Alıcılar da tellâlları aracılığı ile bir karşı teklifte bulunurlar ve pazarlıklar tamamlandıktan sonra, sözleşme imzalanır²¹².

Deniz ticaretinde, haberleşmenin gelişmemiş olduğu zamanlarda tellâllar (brokerler) oldukça önemli bir yere sahip olmakla birlikte, haberleşmenin gelişmesinden sonra da ticari işleğin yoğunluğu, karmaşık yapısı ve mevzuatların ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi gibi bir çok nedenle, bu konuda uzman olan tellâllar deniz ticaretindeki önemli yerlerini korumaya devam etmişlerdir²¹³. Gerçekten önceleri, tellâllığın önemli bir yere sahip olmasının nedeni haberleşmenin gelişmemiş olması iken, günümüzde, teknik ilerlemeler, uluslararası ticaretin gelişmesi buna bağlı olarak ticaret yapılan ülke mevzuatlarının bilinmesinin gerekmesi, oldukça büyüyen navlun piyasalarından devamlı olarak haberdar olunmasının gerekliliği, özellikle önemli sanayi ve gıda maddelerinin hızlı bir şekilde nakledilebilmesinin gerekmesi, zaman yetersizliği ve aşırı derecedeki iş bölümü nedeniyle, tellâllar aynı derecede belki de eskiye oranla daha fazla öneme sahip olmaya devam etmektedirler. Günümüzde teknik olanakların da oldukça gelişmiş olması nedeniyle, deniz ticaretinde faaliyet gösteren tellâllar gemi veya yük bulma faaliyetlerini çok kısa sürede gerçekleştirebilmektedirler.

Ülkemizde, deniz ticaret filomuzun gelişmesi ile birlikte, deniz ticareti alanında ikinci planda kalan tellâllık ön plana çıkmıştır²¹⁴. Türk Deniz Ticaret Filosunun 1960 yıllarından sonra büyümeye başlaması, devletin bu yolda teşvikler vermesi, kredi

²¹¹ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 169.

²¹² AKTEN/ALBAYRAK, s. 87 vd.

²¹³ Deniz Ticaret Odası, II. Ulusal Denizcilik Kongresi Gemi Brokerlik Sektör Raporu, İstanbul, Ekim 1990, s. 211.

²¹⁴ SIDAL, Hakkı Uğur, Türk Deniz Ticaret Sektöründe Taşıma İşletmelerinin Yeri ve Bu Tür İşletmelerin Modern Denizcilik İşletmeleri İle Karşılaştırmalı Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1988, s. 70.

olanakları tanınması ile her yıl bir önceki yıla göre ya yurt dışından alınan gemiler ya da yerli inşa olunan gemiler ile deniz ticaret filosu gelişme göstermiş, denize inen her gemi ve bu ticari faaliyeti yapan kişi ve kuruluşlar dünya deniz ticareti pastasından pay almışlardır. Bunun için gemiye yük, yüke gemi bulmak en önemli unsur olmuştur. Bu durum ise 1970 ve sonraki yıllarda tellâllığa gereksinim duyulmasına neden olmuştur. Her ne kadar bazı deniz ticaret firmaları bunu kendi birimleri ile yapmak ve kazancı da kendilerine ayırmak yoluna gitmişlerse de, bu uygulama ekonomik bakımdan aynı zamanda bilgi yönünden firmaların yararına olmamıştır. Dolayısıyla tellâllık müessesesine ihtiyaç kendiliğinden meydana gelmiştir²¹⁵.

II.TELLÂLLIĞIN NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDEKİ YERİ

A.GENEL OLARAK

Tellâllar navlun sözleşmelerinin ve özellikle de charter sözleşmelerinin yapılmasında önemli bir rol oynarlar. Yük ve gemi sahiplerini birbirine en iyi yaklaştıracak olan aracılar tellâllardır²¹⁶. Tellâllar, genelde ayrı yerlerde bulunan, birbirlerinin lisanlarını bilmeyen ve birbirleri ile görüşüp anlaşmakta zorluk çeken, malını taşımak isteyen kişiler ile donatanlar arasında aracılık yaparlar²¹⁷. Tramp taşımacılıkta taraflar genellikle tellâllar tarafından bir araya getirilir. Düzenli hat taşımacılığında ise daha çok acentaların faaliyetlerine rastlanmaktadır²¹⁸.

Tellâllar, navlun sözleşmelerinin görüşme aşamasında gemisine yük arayanlar ile yüküne gemi arayanları buluşturmak için, karşı tarafın tellâlları ile haberleşerek ve taşıyana ya da taşıtana bilgi verip önerilerde bulunarak, tarafları anlaşmanın sağlanması için birbirlerine yaklaştırırlar²¹⁹. Çoğunlukla da sözleşme taraflarından alacakları yetki ile charter partileri imzalarlar.

²¹⁵ Gemi Brokerlik Sektör Raporu, s. 212.

²¹⁶ AKDOĞAN, Refik, Deniz Ticareti, İstanbul, 1988, s. 80.

²¹⁷ GÖĞER, Erdoğan, Deniz Hukukundaki Eşya Taşıma (Navlun) Mukavelelerinden Doğan Kanunlar İhtilafı, Ankara, 1965, s. 95-96.

²¹⁸ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 37.

²¹⁹ AYBAY/AYBAY/AYBAY/AYBAY, s. 589.

Deniz ticareti ile uğraşan kişilerin işlerini en iyi şekilde ve mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde sürdürebilmeleri için, her birinin bu işler için ayrı bir birim kurması ekonomik olmayacaktır. Bu nedenle, deniz ticaretinde faaliyet gösteren kişiler, bu hizmeti çok az bir masrafla kaliteli bir şekilde sağlayan tellâlların faaliyetlerinden yararlanmaktadırlar²²⁰. Gerçekten işini iyi yapan, güvenilir tellâllar, yük için hangi geminin uygun olabileceği, bu yük için uygun olan gemilerin de talep olduğu zaman nerede bulunduğu ve hangi limandan yükleme yapılırsa yük sahibinin işinin daha ucuz ve hızlı bir şekilde görüleceği gibi bilgilere sahiptirler²²¹. Tellâllar genellikle ofislerinden elektronik iletişim araçlarını kullanarak çalışmaktadırlar. Fakat telefon ile görüşmeleri sürdürmekte halen yaygındır²²².

Taraflar için mümkün olabilecek en iyi şartlarla yüke gemi, gemiye yük bulunması için dünya deniz ticaretiyle yakın ilişki içinde olmak, geniş bir istihbarata sahip olmak ve çeşitli ülkelere ait mevzuata hakim olmak gerekir. Tellâllar, bu bilgileri günü gününe bilirler ve bu konularda geniş bilgi hazinesine sahiptirler²²³. Tellâllar yükün en ekonomik ve en güvenli şekilde taşınmasını sağlamalı, yüke en uygun, en güvenli ve en ucuz gemiyi bulmaya çalışmalıdırlar²²⁴. Tellâllar, yük potansiyeli ile gemiyi sağlıklı ve ekonomik bir şekilde buluştururlar aynı zamanda navlun sözleşmesi taraflarının karşılaştıkları ya da karşılaşacakları sorunların birçoğunu da çözümlmeye çalışırlar²²⁵.

Bazen tellâllar özel bir iş bölümüne ilişkin görüşmelerin yapılmasında tek yetkili olabilirler (exclusive broker)²²⁶. Özellikle taşıyanlar mümkün olduğunca az eleman çalıştırmak ve araştırma masraflarını azaltmak için sadece bir veya iki tellâlin aracılığından faydalanmaya karar verebilirler²²⁷. Bu durumda taraflar arasında sürekli bir ilişki kurulduğu için tellâllıktan bahsedilemez. Bu durumda aracı acentalık söz konusu olur. TTK m. 116/f.2'ye göre, acentaliğe ait hükümlerin bulunmaması

²²⁰ Gemi Brokerlik Sektör Raporu, s. 212.

²²¹ AKDOĞAN, s. 80.

²²² FARTHING, Bruce/ BROWNRIGG, Mark, Farthing On International Shipping, Third Edition, London, 1997, s. 26.

²²³ Gemi Brokerlik Sektör Raporu, s. 211.

²²⁴ AKDOĞAN, s. 110.

²²⁵ SİDAL, s. 70.

²²⁶ JAMIESON, Andrew, Shipbrokers And The Law, London, s. 2.

²²⁷ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 34.

durumunda aracı acentalar hakkında tellâllik hükümleri, burada da hüküm yoksa, vekâlet hükümleri uygulanacaktır.

Tellâl sürekli olmadan kendine gereksinim duyulduğunda taşıyanlar veya taşıtanlar için çalışırsa rekabet ortamında çalışan tellâl (competitive brokers) olarak adlandırılmaktadır²²⁸. Bu tellâllar taraflara sürekli olarak bağlı olmadıkları için hukuki olarak da tellâl sıfatına haizdirler. Uygulamada, bazı taşıyan veya taşıtanların, işletmelerinde çalıştırdıkları kişilerin aracılık hizmetlerinden faydalandıkları görülmektedir. Taşıyan veya taşıtanın işletmesinde çalışan söz konusu kişiler bağımsız olmadıkları için TTK. m. 100 vd'na göre, hukuken tellâl olarak nitelendirilemezler. Bunlar bağımsızlık unsuruna sahip olmadıkları için acenta olarak da sayılmazlar. Bu kişiler taşıyana bağlı olarak onun işletmesinde ve emir ve talimatlarına göre çalıştıkları için müstahdem olarak nitelendirilebilirler.

B.TELLÂLLARIN FAALİYET GÖSTERDİĞİ NAVLUN PİYASALARI

1. Kuru Yük Piyasası

a. Dökme Yük Piyasası

Kuru yük sahipleri, kuru yük piyasasında neler olduğunu ve Londra, Oslo, New York, Tokyo ve Hamburg gibi önemli denizcilik şehirlerinde günden güne neler olduğunu izlemek zorundadırlar. Bu da taşıyan ve taşıtanların birbirleri ile doğrudan iletişim kurmaları veya uzmanlaşmış tellâlların aracılığı ile yapılır²²⁹.

Dökme yük piyasasında işletilen gemiler 5.000 tondan 180.000 ton ve daha fazlasına kadar oldukça değişiklik gösteren büyüklükte bulunmaktadır²³⁰. Dökme yük piyasasında kömür, tahıl, maden filizi, çimento, çelik gibi yükler taşınmaktadır.

²²⁸ JAMIESON, s. 2.

²²⁹ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 2.

²³⁰ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 4.

b. Konteyner Piyasası

Konvansiyonel taşımalarda, yükleme ve boşaltmalarda yükleri tek tek yüklemek ve boşaltmak maliyeti arttırdığından, çok zaman aldığından ve masrafları yükselttiğinden taşımacılıkla uğraşanları, yükleme ve boşaltmayı mekanik olarak yüklerin toplu bir şekilde yüklenmesi ve boşaltılması şeklinde yapma fikrine götürmüştür. Böylece her bir yük tek birim oluşturmak üzere bir araya getirilmiştir. Bunun sonucunda mekanik yolla boşaltılmaya uygun kaplar kullanılmaya başlanmıştır. Yine limanlarda sıkı sık grev yapılması ve buna bağlı olarak işçilik ücretlerinin artması da konteyner taşımacılığına geçiş nedeni olmuştur²³¹. Konteyner gemilerinin piyasası sınırlıdır, bu tür gemilerle ilgili charter sözleşmelerinde uzmanlaşmış az sayıda tellâl bulunmaktadır²³².

c. Ro/ro (Roll on/Roll of) Piyasası

1970'li yıllarda, özellikle Avrupa ve Amerika'dan Orta Doğu ülkelerine ve yine Avrupa'dan Batı Afrika'ya sanayi ürünleri, makine, teçhizat, yapı malzemeleri hareketinde önemli artışlar olmuştur. Aynı zamanda bu malları ithal eden ülkelerdeki limanlar düşük kapasiteli olduğu için bir çok gemi ve artan miktardaki yük için yetersiz olmuşlar ve bu nedenle ciddi bir sıkışıklıkla karşılaşmışlardır²³³. Bu zorluklar üzerine Ro/ro gemiler kullanılmaya başlanmıştır. Ro/ro gemiler limanda sadece geminin genişliği kadar bir yer kaplar ve bu gemilerle tahliyeler oldukça kısa bir zamanda yapılabilir. Ro/ro piyasasında, bu alanda uzmanlaşmış ve çalışmalarını bu alana yöneltmiş tellâllar vardır²³⁴.

2. Reefer (Soğuk Odalı Gemiler) Piyasası

Soğuk odalı gemiler piyasasında, kendini bu navlun piyasasına tahsis eden çok az sayıda taşıyan ve tellâl vardır. Taşıtanlar genelde büyük şirketlerdir. Bu piyasada

²³¹ DENİZ, İnci, Konteyner Taşımacılığı ve Hukuki Sorunları, İstanbul, 1982, s. 14-15.

²³² GORTON/İHRE/SANDEVÄRN, s. 4.

²³³ GORTON/İHRE/ SANDEVÄRN, s. 5.

²³⁴ GORTON/İHRE/ SANDEVÄRN, s. 5.

çarter sözleşmeleri genelde tellâlların aracılığı olmadan taşıyan ile taşıtan arasında doğrudan yapılmaktadır²³⁵.

3. Tanker Piyasası

Bu piyasada az sayıda büyük taşıtan (mesela büyük petrol şirketleri) bulunmaktadır²³⁶. Tankerle taşımaların güvenliği ile ilgili uluslararası düzenlemeler gittikçe daha katı bir seviyeye ulaşmış ve petrol kirliliği hiçbir şekilde kabul edilemez hale gelmiştir. Bütün bu düzenlemelere ve kurallara çarter sözleşmeleri için yarışma halinde olan taşıyanlar tarafından uyulmuştur. Bu nedenle teknik açıdan, petrolün deniz yolu ile taşınması tüm dünyada hemen hemen aynı şekilde yapılmaktadır²³⁷. Tanker piyasasındaki taşımalar için belirli çarter parti örnekleri vardır. Örneğin, Shellvoy 5 (1987)²³⁸, Tankervoy 1987²³⁹, Shelltime 4 (1980)²⁴⁰.

Tanker piyasasındaki çarter sözleşmeleri için yapılan görüşmeler örnek olarak kuru yük piyasasındaki çarter sözleşmelerinden daha az karmaşıktır ve daha kısa bir zamanda yapılabilir²⁴¹. Bu açıdan tanker piyasasındaki çarter sözleşmelerinde tellâlların görüşmelerin yapılmasında diğer bazı piyasalardaki çarter görüşmelerine oranla daha az rol oynadıklarını söyleyebiliriz.

4.Araç Taşıma Piyasası

Araç taşıma piyasası da soğuk odalı gemiler piyasası ile oldukça benzerlik gösterir. Bu kapalı bir piyasadır ve bu piyasada tellâllara çok az başvurulur²⁴².

²³⁵ GORTON/IHRE/ SANDEVÄRN, s.10.

²³⁶ GORTON/IHRE/ SANDEVÄRN, s. 8.

²³⁷ GORTON/IHRE/ SANDEVÄRN, s.9.

²³⁸ Shell Company tarafından yayınlanan yolculuk çarter partisi.

²³⁹ INTERTANKO tarafından yayınlanan yolculuk çarter partisi.

²⁴⁰ Shell Company tarafından yayınlanan zaman çarter partisi.

²⁴¹ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s.9.

²⁴² GORTON/IHRE/ SANDEVÄRN, s. 11.

C. TELLÂLLARIN NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE GÖSTERDİKLERİ FAALİYETLER

1. Genel Olarak

Tellâllar özellikle charter sözleşmelerinin yapılması alanında faaliyet göstermektedirler. Kırkambar sözleşmelerinde ise daha çok acentaların faaliyetlerine rastlanmaktadır. İngiltere’de ise düzenli seferlerde yükleme tellâlları (loading brokers) faaliyet göstermektedirler. Tellâlların navlun sözleşmelerini yapmaya yetkileri olmamakla birlikte, uygulamada sözleşme taraflarınca verilen temsil yetkisine dayanarak navlun sözleşmelerini temsilen yaptıkları da görülmektedir.

2.Çarter Sözleşmeleri Alanındaki Faaliyetleri

Tellâllar genellikle charter sözleşmelerinde tarafları bir araya getirirler ve çalışmaları ile sözleşmenin yapılmasını sağlarlar²⁴³. Söz konusu tellâllar, navlun piyasasını, yük taşıma konusundaki arz ve talepleri bilirler²⁴⁴.

İyi bilinen taşıyanlar neredeyse her gün yük temin edebilme imkanına sahip olan tellâllardan teklifler alırlar. Tellâl taşıyanla ya doğrudan ya da başka bir tellâl aracılığı ile iletişim kurar. Eğer ilk tellâl başka bir tellâlin aracılığına başvurursa, bir tellâllar zinciri kurulur. Taşıyan bakımından, tellâlin yük elde edebilme imkanına ne kadar yakın olduğunu öğrenmek önemlidir. Bu da çoğu kez yük teklifindeki tellâllık ücretinin incelenmesi ile öğrenilir. Genellikle tellâllık ücreti ne kadar yüksek ise, işe karışan tellâl sayısı da o kadar fazladır²⁴⁵.

Çarter sözleşmelerinde taşıyan ve taşıtan için tellâlin görüşmelerdeki yeteneği yanında, bilgi kaynaklarına ve özel bilgilere sahip olması da önemlidir²⁴⁶. Gemi veya yük talepleri kendisine bildirildikten sonra tellâllar yükün miktarını, nereden nereye taşınacağını, istenen geminin hangi limanda hangi tarihte hazır olması

²⁴³ TEKİNALP, s. 177.

²⁴⁴ OKAY, s. 21.

²⁴⁵ ANDERSON, s. 91.

²⁴⁶ GORTON/İHRE/SANDEVÄRN, s. 38.

gerektiğini, istenen geminin özelliklerini ya da sefer halinde olan bir geminin hangi tarihten sonra hangi limanda açık olarak bulunabileceğini, diğer tarafın tellâline bazen de bilinen gemi sahiplerine, iş, yük sahiplerine zaman geçirmeden bildirirler ve geminin en son hangi tarihte hangi limanda bulunabileceğini belirterek bu teklifin hangi tarihe kadar geçerli olacağını bildirirler²⁴⁷. Tellâl bu yolla uygun gemiyi veya yükü bulduktan ve bu yük veya gemi taşıtan ve taşıyan tarafından kabul edildikten sonra charter sözleşmesi yapılır.

Tellâlların rolü tek bir seferi kapsayan sözleşmelerle uzun süreli sözleşmelerde (miktar sözleşmeleri gibi) aynı değildir. Uzun süreli sözleşmelerde, taraflar genellikle günlük sorunlar konusunda birbirleri ile doğrudan temas kurmayı tercih ederler. Bu da taşıyan ve taşıtanı bir kez bir araya getirmiş olan tellâlin günlük bağlantılarda hiçbir rol almadığı ve belki de tellâla sözleşmenin uzatılması, değiştirilmesi vs. ile ilgili görüşmeler de bile gereksinim duyulmadığı bir duruma yol açabilir²⁴⁸.

Kural olarak tellâlin charter partileri taraflar adına yapma yetkisi yoktur. Tellâlin görevi aracılıktan ibarettir. Charter sözleşmelerinin tellâllar tarafından yapılması ve bundan doğan sorunlar uygulamada önemli olması sebebiyle ayrı bir bölümde ele alınmıştır.

3.Kirkambar Sözleşmeleri Alanındaki Faaliyetleri

Kirkambar sözleşmelerinde (layner taşımacılıkta), gemi bir limana uğradığında yeterli bir miktarda yük bulmak acentaların görevidir²⁴⁹. Bununla beraber bu tür taşımalarda tellâllar da faaliyette bulunurlar²⁵⁰. Kirkambar sözleşmelerinde gemiler düzenli bir hatta çalıştığından, kalkış, varış tarihleri ve uğrayacağı limanlar bellidir. Bunlar da hazırlanacak bir sefer programı ile ilan edilir.

²⁴⁷ AKDOĞAN, s. 115.

²⁴⁸ GORTON/IHRE/SANDEVARN/ s. 308.

²⁴⁹ TAŞ, Ayşe, Gemi Acente ve Brokerlik İşletmeciliği Türkiye Uygulamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1994, s. 55.

²⁵⁰ TAŞ, s. 43.

Acentalar ve tellâllar bu sefer programlarını taşıtanların öğrenmesi amacıyla gazetelere ilan verirler. Aynı zamanda, sefer programlarını listeler halinde mevcut ve olabilecek müşterilere dağıtırlar²⁵¹.

İngiltere'de düzenli seferlerde yükleme tellâllarının (loading brokers) çalıştığı görülmektedir²⁵². Yükleme tellâlları, düzenli seferlerde genel gemiler (general ships) olarak işletilen gemilerin sahipleri tarafından, gemiye yük sağlamak ve navlun ödemelerini almak için atanan temsilcilerdir²⁵³. Yükleme tellâlları sefer tarihlerini ilan ederler ve bazen de normal olarak gemi sahibine karşı böyle bir istif için sorumluluk kabul etmemelerine rağmen, geminin istif işlerini idare ederler²⁵⁴.

İngiliz Hukuku'nda, yükleme tellâllarının ücretleri kararlaştırılan navlun üzerinden bir yüzde olarak ödenir²⁵⁵. Ücretin navlun üzerinden ödenmesi, tellâlı gemiyi doldurmak için yeterli miktarda yük bulmaya yöneltir²⁵⁶. Yükleme tellâllarının konişmento üzerinde ve dolayısıyla eşyalar üzerinde ücretleri için hapis hakları vardır²⁵⁷.

Alacaklı, borçluya ait olup onun rızası ile zilyedi bulunduğu taşınırı veya kıymetli evrakı, borcun muaccel olması ve niteliği itibarı ile bu eşyanın alacak ile bağlantısı bulunması halinde, borç ödeninceye kadar hapsedebilir (MK m. 950/f.1). Zilyetlik ve alacak ticari ilişkiden doğmuşsa, tacirler arasında bu bağlantı varsayılır (MK m. 950/f.2). Genel olarak hapis hakkının kullanılabilmesi için muaccel bir alacak olmalı, alacaklı borçlunun rızası ile onun bir taşınırına veya kıymetli evrakına zilyet olmalı ve niteliği gereği alacak ile eşya arasında tabi bir bağlantı olmalıdır. Navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâllar kural olarak hapis hakkına sahip olmakla birlikte, sadece sözleşmelerin kurulmasına aracılık ettikleri ve yük üzerinde zilyetlikleri bulunmadığı için fiili olarak bu haktan yoksundurlar.

²⁵¹ TAŞ, s. 55.

²⁵² IVAMY, s. 2.

²⁵³ BOYD/BURROWS/FOXTON, s. 53.

²⁵⁴ BOYD/BURROWS/FOXTON, s. 53.

²⁵⁵ BOYD/BURROWS/FOXTON, s. 53.

²⁵⁶ IVAMY, s. 2.

²⁵⁷ BOYD/BURROWS/FOXTON, s. 54.

Yükleme tellâllarının gemiye yük bulmak dışında navlun tahsil etmek ve istif işlerini düzenlemek gibi faaliyetlerde bulundukları görülmektedir. Gemi için yük bulmak bir tellâllık faaliyetidir. Tellâl, gemisi için yük arayan taşıyan ile yükünü taşımak isteyen taşıtanı bir araya getirmektedir. Bununla beraber yükleme tellâllarının diğer faaliyetleri esasen hukukumuzdaki tellâllık kavramı ile bağdaşmamaktadır; örneğin, istif işlerinin düzenlenmesi tellâlin görevi değildir. Tellâlin görevi sadece kurulmak istenen sözleşmelere aracılık etmektir. Tellâl bedeli tahsil etmeye de yetkili değildir (TTK m. 105). Bu nedenle kural olarak navlun ödemelerini kabul edemez. Tellâlin navlun tahsil edebilmesi için bu konuda ayrı bir yetkisi olması gerekir.

III.NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİ

A. TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNİN TARAFLARI

Tellâllık sözleşmesi, bir sözleşmenin yapılması için tellâlin aracılık faaliyetinden yararlanmak isteyen kişi ile tellâl arasında kurulur. Navlun sözleşmelerinde tellâllık sözleşmesinin tarafları tellâl ile navlun sözleşmesi ile taşımak için yük bulmak isteyen taşıyan veya navlun sözleşmesi ile yük taşımak isteyen taşıtandır. Yine, tellâlin her iki taraf için de aracılık etmesi mümkün olduğundan taşıyan ve taşıtan birlikte tellâllık sözleşmesinin tarafı olabilir.

Bir sözleşmeyi yapmaya katılarak, sözleşmenin hukuki sonuçlarını kendi hakimiyet alanlarında gerçekleştirip, bundan etkilenen kişilere “taraf” denir²⁵⁸. BK m. 1/f.1 hükmüne göre: “İki taraf karşılıklı ve birbirine uygun surette rızalarını beyan ettikleri takdirde akit tamam olur”.

BK m. 1/f.1’de belirtilen sözleşme yapma iradesini sözleşme tarafları beyan edebileceği gibi, temsilcileri de beyan edebilir. Doğrudan doğruya temsilde temsilcinin beyanı taraf beyanı niteliğindedir ve temsil edilen tarafı bağlar²⁵⁹. Taşıyan veya taşıtan adına temsilcileri de tellâllık sözleşmesi yapabilir.

²⁵⁸ EREN, s. 210.

²⁵⁹ EREN, s. 210.

Söz konusu temsil yetkisi temsil edilenin iradesinden doğmuş olabileceği gibi kanundan da doğmuş olabilir. Örneğin, kaptan donatanın temsilcisi sıfatı ile gemi bağlama limanı dışında iken, geminin donatılmasına, yakıt ve kumanyasına, gemi adamlarına, geminin iyi halde muhafazasına ve genel olarak yolculuğun selamette icrasına ilişkin her türlü işlem ve tasarrufları üçüncü kişilerle donatan adına yapma yetkisine sahiptir (TTK m. 987/f.1). Yine, taşıma sözleşmeleri yapmak ve kendi görevleri çerçevesine dahil hususlarda dava açmak da gemi bağlama limanı dışında iken kaptanın yetkisi dahilindedir (TTK m. 987/f. 2). Kanaatimizce, kaptanın gemi bağlama limanı dışında iken donatan adına navlun sözleşmeleri yapmak yetkisi dahilinde olduğundan, bu sözleşmeleri yapmak için karşı tarafın bulunması amacıyla bir tellâl görevlendirmesinin de yetkisi dahilinde olduğunun kabulü gerekir.

Bağlama limanında ise, kaptanın donatanın temsilcisi sıfatı ile kanundan doğan temsil yetkisi oldukça sınırlıdır. TTK m. 986/f.1'e göre, gemi bağlama limanında iken, kaptanın yapmış olduğu hukuki işlemler, kaptan ayrıca verilmiş özel bir yetkiye dayanmadıkça veya borç başka bir özel kanuni sebepten ileri gelmedikçe, donatanı bağlamaz. Ancak kaptan bağlama limanında olsa bile tayfa tutabilir (TTK m. 986/f.2). Yine, TTK m. 1242/f.2 bent 2 hükmüne göre, kaptan, gemi bağlama limanında olsa bile gemi alacaklısı hakkı sahiplerinin (TTK m. 1235) donatan aleyhine açacakları dava ve takiplerde onu temsil edebilir.

Kaptan, gemi bağlama limanında iken, kanunda belirtilen durumların dışında, kendisine özel bir yetki verilmedikçe donatan adına bir işlem yapamayacağı için donatan adına tellâllık sözleşmesi de yapamayacaktır.

Tellâllık sözleşmesinin diğer tarafı bir donatma iştiraki olabilir. TTK m. 951/f.1 hükmünde, birden çok şahsın müşterek mülkiyet şeklinde malik oldukları bir gemiyi, aralarında yapmış oldukları sözleşme gereğince, hepsinin adına ve hesabına deniz ticaretinde kullanmaları halinde donatma iştirakinin mevcut olacağından söz edilmiştir. Geminin mülkiyetinin veya işletme hakkının bir ticaret şirketine ait olması halinde, donatma iştirakine ilişkin hükümler uygulanmayacaktır (TTK m. 951/f.3). Donatma iştirakinin işlerinin idaresi için çoğunluk kararı ile bir gemi müdürü tayin edilebilir. Tayin edilecek gemi müdürünün müşterek donatanlardan biri olmaması durumunda ise oy birliği gereklidir (TTK m. 954/f.1). Gemi müdürü, donatma iştirakinin üçüncü kişilerle olan ilişkilerinde bu sıfatla donatma iştirakinin mutad

işlerinin gerektirdiği bütün işlem ve hukuki tasarrufları yapmaya yetkilidir. Bu yetki, taşıma sözleşmelerinin yapılmasını da kapsar (TTK m. 955/f.1). Donatma iştirakinin navlun sözleşmelerinin yapılması için tellâlin aracılığına başvurduğu durumlarda taraflar arasındaki tellâllık sözleşmesini gemi müdürü yapabilir.

B.TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNİN KURULMASI

Tellâllık hakkında TTK ve BK'da özel hükümlerin bulunmaması durumunda BK'nın vekâlete ilişkin hükümlerin uygulanabileceği belirtilmişti. Tellâllık sözleşmesinin kuruluşu hakkında da vekâlet hükümleri tamamlayıcı olarak uygulanır²⁶⁰.

Tellâllık sözleşmesinin kurulması için, BK m.1/f.1'e göre iki taraf karşılıklı ve birbirine uygun olarak iradelerini beyan etmelidirler. Tarafların irade beyanları açık veya zımni olabilir (BK m. 1/f.2). İcap sözleşme taraflarından herhangi biri tarafından yapılabileceği için müvekkil tellâla icapta bulunabileceği gibi, tellâl da icapta bulunabilir.

Kabul beyanı ise icaba uygun olarak sözleşmenin kurulmasına imkan sağlayan, varması gerekli, tek taraflı irade açıklamasıdır²⁶¹. Kabul beyanı açık veya zımni olabilir. Yapılan icap karşı tarafça kabul edildiğinde taraflar arasında sözleşme kurulur.

BK m. 6'ya göre, icapta bulunan kişi gerek işin özel niteliğinden gerekse hal ve durumun icabı nedeniyle açık bir kabul beklemek zorunda değilse, icap uygun bir süre içerisinde reddedilmezse sözleşme kurulmuş sayılır. BK m. 387 hükmünde vekâletle ilgili bir düzenleme vardır. Bu maddeye göre: "Vekilin tevdi edilen işi idare hususunda resmi bir sıfatı varsa veya işin icrası mesleğinin icabından ise yahut bu gibi işleri kabul edeceğini ilan etmiş ise vekâlet, vekil tarafından derhal reddedilmedikçe kabul edilmiş sayılır". Navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâllara teklif edilen aracılık işinin yapılması da tellâlin mesleği icabından olduğu için tellâl icabı derhal reddetmedikçe, bu icabı kabul ettiği anlamına gelir. Bir tellâl

²⁶⁰ TANDOĞAN, Halûk, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, C.II, Tümü Yeniden İşlenmiş ve Genişletilmiş Üçüncü Bası, Ankara, 1987, s. 381.

²⁶¹ TEKİNAY/AKMAN /BURCUOĞLU/ALTOP s. 93; EREN, s. 235.

navlun sözleşmelerinin kurulması için aracılıkta bulunacağını ilan etmesi halinde de tellâllık sözleşmesinin kurulması için kendisine yapılan icabı derhal reddetmedikçe kabul etmiş sayılacaktır.

Müvekkilin kendi yararına iş görülmesine ses çıkarmaması, iş görüldükten sonra vekile ücretini ödemesi gibi durumlarda da vekâlet sözleşmesi müvekkilin zımni kabulü ile yapılmış olur²⁶². Örneğin bir taşıyan tellâlin bulduğu bir taşıtanla navlun sözleşmesi yapmışsa ve tellâla da ücretini ödemişse taraflar arasında tellâllık sözleşmesi kurulmuş olacaktır.

Sözleşmenin kurulması için, iki tarafın en azından sözleşmenin esaslı noktaları üzerinde uyuşmuş olmaları gerekir (BK m. 2/f.1). Tellâllık sözleşmesinde ücret unsuru asli bir şarttır²⁶³. İş sahibi aracılık veya sözleşmenin yapılmasına imkan hazırlama faaliyeti karşılığında tellâla ücret ödemeyi, tellâl ise ücret karşılığında iş sahibi ile üçüncü kişiler arasında sözleşmenin yapılması için sözleşmenin kurulmasına aracılık etmeyi kabul etmiş olmalıdır²⁶⁴.

Tarafların, işin ücret karşılığında yapılması konusunda anlaşmaları zorunlu olduğu halde, miktarı belirlemeleri konusunda bir zorunlulukları yoktur²⁶⁵. BK m. 406'da adi işler tellâlinin, TTK m. 107'de ise ticaret işleri tellâlinin alacağı ücret miktarının sözleşme ile belirtilmemiş olması durumunda nasıl tespit edileceği düzenlenmiştir.

Tellâllık sözleşmesinde tellâlin yapılmasına aracılık edeceği sözleşme de belirtilmelidir. Tellâl genel olarak aracılık yapmak için görevlendirilemez. Genel olarak görevlendirilmesi durumunda müvekkil ile arasındaki ilişki sürekli bir niteliğe sahip olacağından bir acentalık ilişkisinin varlığından söz edilecektir²⁶⁶.

Vekâlet sözleşmelerinde gerek müvekkil gerekse vekil mümeyyiz ve reşit olmalıdır. Küçük ve kısıtlılar için ise kanuni mümessilleri onları temsilen vekil tayin

²⁶² TANDOĞAN, s. 389.

²⁶³ ARSLANLI, s. 210.

²⁶⁴ TAŞDELEN, Nihat, Ticari İşler Tellâllığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993, s. 35.

²⁶⁵ TAŞDELEN, s. 35.

²⁶⁶ TAŞDELEN, s. 32.

edebilir²⁶⁷. Tellâllık sözleşmesinde de tellâl ve iş sahibi mümeyyiz ve reşit olmalıdır. İş sahibinin küçük veya kısıtlı olması durumunda onu temsilen kanuni mümessili tellâllık sözleşmesini yapabilir.

C.TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Tellâllık sözleşmesi ile tellâl ücret karşılığında müvekkil ile üçüncü kişi arasında kurulacak bir sözleşmeye aracılık eder. Tellâlin görevi müvekkilinin isteği doğrultusunda bir üçüncü kişi bulmak ve aralarında sözleşme kurulmasına aracılık etmektir²⁶⁸.

Tellâl ile müvekkili arasındaki ilişkinin hukuki niteliği tartışmalıdır. BECKER'e göre, bu ilişki tek taraflı yani sadece bir tarafa yükümlülük yükleyen bir sözleşmedir. Tellâllık sözleşmesi, müvekkilin esas sözleşmenin kurulması fırsatını göstermesi veya aracılık yapması için tellâla bir ücret vaat ettiği bir sözleşme olup tellâlin müvekkil için faaliyette bulunma yükümlülüğü yoktur. Aracılık yapılan işin gerçekleşmesi, tellâlin ücretinin ödenmesinin şartıdır. Tellâllık sözleşmesi sadece bir ücret vaat etmedir²⁶⁹. Bununla birlikte, tellâllığın iki taraflı borç doğurduğunu savunan görüşler de vardır. İsviçre Hukuku'nda ikinci görüşü savunanlar çoğunluktadır²⁷⁰.

Türk Hukuku'nda çoğunlukta olan görüş de ikincisidir. Türk Hukuku'nda tellâllık sözleşmesinin, tellâlin, ücret karşılığında bir sözleşmenin yapılması imkanını hazırlamayı veya bir sözleşmeye aracılık etmeyi üstlendiği, içeriği taraflarca belirlenmiş ve sınırlanmış bir vekâlet sözleşmesi olduğu belirtilmiştir,²⁷¹. Tellâllık vekâletin tali bir türüdür. Tellâl, vekâlette olduğu gibi, kendisine verilen işte aracılık yapmayı taahhüt etmektedir²⁷². Tellâllık sözleşmesi iki taraflı ve karşılıklı borç doğuran sözleşmelerdendir. Tellâl müvekkili tarafından istenen bir sözleşmenin hazırlanması ile meşgul olmayı taahhüt eder. Karşı taraf da tellâla bunun

²⁶⁷ BERKİ, Şakir, Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, Ankara, 1973, s. 161.

²⁶⁸ BAŞTUĞ, İrfan /ERDEM, Ercüment, Ticari İşletme Hukuku Dersleri, Ders Notları, Ankara, 1993, s. 158.

²⁶⁹ BECKER, s. 76.

²⁷⁰ BİLGE, s. 312, dn. 2.

²⁷¹ GÖKTÜRK, s. 531; BİLGE, s. 312.

²⁷² DOĞANAY, s. 467.

karşılığında ücret ödemeyi taahhüt eder²⁷³. ARSLANLI'ya göre, tellâl vekâlet sözleşmelerinde olduğu gibi müvekkil tarafından verilen işte aracılık yapmayı taahhüt etmiş sayılır. Fakat tellâl sözleşme ile taahhüt ettiği aracılığın sonucunu, yani sözleşmenin yapılmasını üzerine almamıştır. Tellâl iş sahibinin müstahdemi olmadığı için ve faaliyetinin zaman ve şeklini istediği gibi belirleyebileceği için aracılık taahhüdünün ifası istenebilse bile, bunun hukuken infazı mümkün olmaz. Bununla birlikte, tellâl aracılık konusunda hiç bir mesai sarf etmemişse, iş sahibi bu nedenle uğrayacağı zararın tazminini isteyebilir²⁷⁴. Ticaret işleri tellâllığı sıfatının aracılığı meslek edinmeyi gerektirdiği göz önüne alındığında mesleki çalışmanın etkin bir eylemlilik gerektirdiği sonucuna varılır. Aksi halde sözleşmenin kurulması için gerekli çabayı harcamayan ticaret işleri tellâli hak yitimi ve eylemsizliğinin sonucunda oluşan zararlara katlanmak zorundadır²⁷⁵.

Türk Hukuku'nda tellâlin sözleşmenin kurulmasında aracılık faaliyetinde bulunma yükümlülüğü olmadığı şeklinde bir görüş de bulunmaktadır. ARKAN'a göre, TTK m. 106/f.1'de müvekkilin tellâl tarafından bulunan kişi ile sözleşme yaptığına ücret ödeme yükümlülüğünde olmasının gösterilmiş olması nedeniyle tellâllık sözleşmesi sadece müvekkil açısından ücret ödeme yükümlülüğü doğuran bir sözleşmedir. Tellâl ise aktif aracılık faaliyetinde bulunmakla yükümlü değildir²⁷⁶. BERKİ'de tellâlin, lehine tellâllık yaptığı kimse adına ve hesabına mutlaka bir hukuki işlem yapmasının gerekmeceğini, vekâletin ise en önemli niteliğinin bu olduğunu belirtmiştir²⁷⁷.

Kanaatimizce tellâllık sözleşmesi, her iki tarafa borç yükleyen, içeriği sınırlanmış bir vekâlet sözleşmesidir. Tellâl müvekkili tarafından yapılması istenen bir sözleşmenin yapılmasına aracılık etmeyi taahhüt eder, karşı taraf da tellâla bunun karşılığında ücret ödemeyi taahhüt eder.

²⁷³ OLGAÇ, Senai, Kazai ve İlimi İçtihatlarla Borçlar Kanunu Şerhi, Akdin Muhtelif Nevileri, Ankara, 1976, s. 277.

²⁷⁴ ARSLANLI, s. 209.

²⁷⁵ SAKA, Zafer, Ticaret Hukuku, İstanbul, 1998, s. 365.

²⁷⁶ ARKAN, s. 175.

²⁷⁷ BERKİ, s. 175.

Tellâllik vekâletin bir türü olmakla birlikte, ücret tellâllıkta zorunlu bir unsur iken, vekâlet kural olarak ücretli değildir²⁷⁸.

D.TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNDE ŞEKİL

Tellâllik sözleşmesinin yapılması herhangi bir şekil şartına tabi değildir²⁷⁹. Tellâllik sözleşmeleri sözlü, yazılı, açık veya zımni şekilde yapılabilir²⁸⁰. Örneğin, tellâllığı meslek edinen kimsenin diğer şahsa hizmetlerini arz etmiş olması ve karşı tarafın bu hizmetleri reddetmemesi gibi davranışlarla da sözleşmenin var olduğu söylenebilir²⁸¹. Navlun sözleşmelerinde aracılık yapan tellâlların karşı taraf ile yapacakları tellâllik sözleşmesi de bir şekil şartına bağlı değildir.

Bununla birlikte Türk Ticaret Kanununun Tatbikine Dair 6763 sayılı Kanunun 41. maddesinin (g) bendi ile BK m. 404'e eklenen hüküm ile gayrimenkullere ilişkin tellâllik sözleşmelerinin yazılı şekilde yapılmak zorunda olduğu, aksi halde sözleşmenin hukuki bir sonuç doğurmayacağı belirtilmiştir.

²⁷⁸ ZEVLİLER, Aydın, Borçlar Hukuku, Özel Borç ilişkileri, Genişletilmiş 7. Baskı, Ankara, 2002, s. 358.

²⁷⁹ "... Taşınmaz mal tellâllığı dışındaki tellâllıklar için sözleşmenin yazılı olarak yapılması yasal bir zorunluk değildir. Yani bu tür tellâllıklarda yazılı biçim ancak ispat koşuludur. Şu halde, taraflar arasında da taşınmaz mal tellâllığı dışında bir tellâllık söz konusu olduğundan bu sözleşmenin yazılı olarak yapılması gerekli değildir. Taraf vekilleri, tellâllik sözleşmesinin sözlü yapıldığında birleştiklerine göre, bu tellâllik sözleşmenin kurulduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Taraflar arasında tellâllik sözleşmesi oluşmasına göre, bu sözleşme hükümlerini davacının yerine getirdiğini ve ücrete hak kazandığını ispat etmesi gerekir. Taraflar arasındaki tellâllik sözleşmesi yapıldığı kabul edildiğinden, davacının tanıkla dahi bu sözleşmeyi yerine getirdiğinin ispatı olanaklıdır..." 11. HD 3.12.1990 tarihli, E. 1989/7667, K. 1990/7730 sayılı kararı. YKD, C. 17, S. 7, Temmuz-1991, s. 1037 vd.

²⁸⁰ AKYAZAN, s. 449.

²⁸¹ GÖKTÜRK, s. 535; BİLGE, s. 314.

IV. NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN TELLÂLLARIN TABİ OLDUKLARI HÜKÜMLER

A.GENEL OLARAK

Navlun sözleşmeleri alanında faaliyet göstermeyi meslek edinen tellâllar kural olarak TTK'nın 100-115 maddeleri arasında düzenlenen ticaret işleri tellâllığı hükümlerine tabi olacaklardır. TTK'da hüküm bulunmayan durumlarda genel kanun olan BK hükümleri uygulanabileceğinden (TTK m.1) BK m. 404 vd. maddelerinde düzenlenen adi işler tellâllığına ilişkin hükümler de uygulanabilecektir. Adi işler tellâllığına ilişkin hükümlerin yetersizliği durumunda da tellâllık esasen vekâletin bir alt türü olduğundan BK m. 404/f.2 gereğince BK'nın vekâlete ilişkin hükümleri navlun sözleşmeleri alanında faaliyette bulunan tellâllara uygulanabilecektir. Bu nedenle TTK madde 100-115 arasında düzenlenen ticaret işleri tellâllığı aşağıda incelenmiştir. Navlun sözleşmeleri alanında faaliyet gösteren tellâlin hukuki sorumluluğu, hak ve yükümlülükleri ile ilgili olabilecek BK'nın adi işler tellâllığı ve vekâlete ilişkin hükümlerine ise ilgili oldukları yerde değinilmiştir.

Taraflar tellâllık sözleşmesine bu sözleşmeden kaynaklanacak uyuşmazlıkların hakem tarafından çözüleceği şeklinde de bir kayıt da koyabilirler²⁸².

B. TİCARET İŞLERİ TELLÂLLIĞI

1. Tanımı

TTK m. 100/f.1'de ticaret işleri tellâli şu şekilde tanımlamıştır: "Taraflardan hiçbirine ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem yahut acenta gibi bir sıfatla daimi bir surette bağlı olmaksızın, ücret karşılığında, ticari işlere müteallik mukavelelerin akdi hususunda taraflar arasında aracılık yapmayı meslek edinen kimseye tellâl denir".

²⁸²11. HD 7.7.1986 tarihli E. 3528/ K. 4253 sayılı kararı (ERİŞ, Gönen, Açıklamalı-Son İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Birinci Cilt, Ticari İşletme ve Ticari Şirketler, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul, 1992, s. 514).

Bir ticari sözleşmeye taraf olmak isteyen tarafları bir araya getiren ve aralarında sözleşmenin yapılmasına aracı olan kimse ticaret işleri tellâlidir²⁸³. Tellâl, sözleşmenin yapılması için tarafları tanıştınp uzlaştıarak tarafların sözleşmeyi yapmalarına aracılık eder²⁸⁴.

Ticaret işleri tellâlî sözleşme tarafı olabilecek üçüncü kişiyi bulmaya gayret etmelidir, sadece onu tanıtmayı aracılık görevini yerine getirmesi için yeterli olmaz. Tellâlin tarafları bir araya getirme ve aralarındaki anlaşmazlıkları da ortadan kaldırmak görevi vardır²⁸⁵. Bazen sözleşmelerin hazırlanmasına da yardım eder²⁸⁶. Tellâl, taraflardan biri veya ikisinin arzusu veya ticari teamül gereği, sözleşmenin ifası için gerekli işlemlerin yapılmasına da aracılık edebilir. Örneğin, satılan malın teslimine aracılık edebilir²⁸⁷.

Tellâlik sözleşmesi ile tellâl ücret karşılığında araştınp bulacağı ve müvekkiline tanıtacağı üçüncü bir kişi ile müvekkili arasında sözleşme yapılmasına aracılık etmeyi üstlenir. Tellâl sadece sözleşmeye aracılık yapar²⁸⁸. Tellâlin aracılık yaptığı sözleşmeyi taraflardan biri adına yapması özel bir yetkiye sahip olması durumunda veya teamül bunu gerektiriyorsa mümkündür²⁸⁹.

2.Unsurları

a.Ticari İşlere Aracılık

Tellâlin aracılığı, sözleşmenin karşı tarafı olabilecek kişileri müvekkili ile tanıştırmak yanında, tarafları sözleşme yapmaya hazırlamaktır²⁹⁰. Tellâl aracılık işini aksine bir sözleşme olmadıkça bizzat yerine getirmelidir²⁹¹.

²⁸³ EDGÜ, s. 183.

²⁸⁴ DOMANIÇ, Hayri, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, Genişletilmiş 4. Bası, İstanbul, 1988, s. 333.

²⁸⁵ BİLGİŞİN, s. 358; ARSLANLI, s. 211; DOĞANAY, s. 481; BAŞTUĞ/ERDEM, s. 158.

²⁸⁶ EREM, s. 250.

²⁸⁷ BİLGİŞİN, s. 357-358.

²⁸⁸ ARKAN, s. 173.

²⁸⁹ BİLGİŞİN, s. 357 dn. 320.

²⁹⁰ İMREGÜN, Oğuz, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, (Genel Hükümler-Ortaklıklar-Kıymetli Evrak), Onikinci Baskı, İstanbul, 2001, s. 147.

²⁹¹ ARSLANLI, s. 210.

Tellâl ticari işlere ait sözleşmelere aracılık etmelidir. Aracılığa konu olan iş ticari sayılmazsa, tellâl BK'daki hükümlere (m. 404 vd.) tabi olacaktır (TTK m. 100/f.3). Bu kuralın mantığı sonucu olarak, esnaf arasında aracılık yapan kimseler hakkında TTK m. 115'de belirtildiği üzere ticaret işleri tellâllığına ilişkin hükümler uygulanmaz. Taraflar arasında tellâlin aracılığı sonunda yapılacak sözleşmenin ticari iş olması gerekir. TTK m. 3'e göre, TTK'da düzenlenen hususlarla, bir ticarethane veya fabrika veya ticari şekilde işletilen diğer bir müesseseyi ilgilendiren bütün muamele, fiil ve işler ticari işlerdendir. Navlun sözleşmeleri TTK'da (m. 1016-1118) düzenlendiği için ticari iş sayılacaktır. TTK m. 21/f.1'e göre de, bir tacirin borçlarının ticari olması asıldır. Gerçek kişi olan bir tacir, muameleyi yaptığı anda bunun ticari işletmesi ile ilgisi olmadığını diğer tarafa açıkça bildirdiği veya muamele, fiil veya işin ticari sayılmasına halin gereği uygun olmadığı takdirde borç adi sayılır. TTK m. 21/f.2'ye göre ise, taraflardan yalnız biri için ticari iş niteliğinde olan sözleşmeler, kanunda aksine hüküm olmadıkça, diğeri için de ticari iş sayılır.

b.Bağımsızlık

Tellâl tacirden doğrudan emir almaz ve kendi işletmesinde çalışır²⁹². Tellâl bağımsız bir tacir yardımcısıdır. Tellâlin kendisine ait ayrı bir işletmesi bulunmaktadır ve bu işletme ticari işletme niteliğine ulaşmışsa tellâl tacir sıfatını da kazanacaktır²⁹³.

c.Meslek Edinme

Ticaret işleri tellâlinin aracılık faaliyetini meslek olarak sürdürmesi gerekir. TTK m. 100/f.3' e göre ticari bir aracılık işini geçici olarak yapan kimseler hakkında BK 404 vd. maddeleri uygulanır²⁹⁴. Tellâlin geçici olarak yapmış olduğu aracılık bir ticaret tellâllığı ile aynı nitelikte olsa bile, TTK'nın ticaret işleri tellâllığına ilişkin

²⁹² BAŞTUĞ/ERDEM, s. 158.

²⁹³ Bkz. s. 73 vd.

²⁹⁴ "1- Ticari işlere ilişkin sözleşmelerin akdi hususunda taraflar arasında aracılık yapmayı meslek edinmeyip de yalnız bir iş için arzi olarak aracılık yapan kimse hakkında BK.404-409 uncu maddeleri uygulanır..."11.HD 12.3.1985 gün, E. 85/377, K. 1332 (BAŞBUĞOĞLU, Tarık, Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu, Açıklamalar-İçtihatlar, Ticari İşletme-Ticaret Şirketleri-Kıymetli Evrak Hukuku, 1. Cilt, Ankara, 1988, s. 196); Aynı nitelikte 11. HD 24.4.1995 tarihli, E. 1995/2274, K. 1995/3725 sayılı kararı (Batıder, C. XVIII, S. 1-2, s. 209-211)

hükümleri uygulanamaz. Yargıtay, davacı tellâlin davalı idarenin ihtiyacı olan vapurlardan ikisinin kendisinin aracılığı ile alındığını belirttiği ve tellâllık ücretinin tahsilini istediği davada, Ticaret Kanunu'ndaki tellâllık hükümlerinin, ticari işlerde aracılık etmeyi devamlı meslek haline getirmiş kimselerin yaptıkları işlemlere uygulanabileceğini, tacir olan veya olmayan bir kimsenin geçici olarak yapmış olduğu ticari aracılığa, bu aracılık bir ticaret tellâlinin faaliyeti ile aynı niteliğe sahip olsa bile, ticaret işleri tellâllığına ilişkin hükümlerin uygulanamayacağını belirtmiştir²⁹⁵. Navlun sözleşmesinin yapılmasına aracılık eden tellâl aracılık işini meslek olarak sürdürmüyorsa, hakkında TTK'nın ticaret işleri tellâllığına ilişkin hükümleri değil, BK'nın adi işler tellâllığına ilişkin hükümleri uygulanır.

d.Tellâl ile Taraflar Arasındaki İlişkinin Geçici Nitelikte Olması

Ticaret işleri tellâlî aracılık faaliyetini taraflar arasındaki belirli bir iş için yapar²⁹⁶. Tellâl sürekli olarak aracılık yapmaz, her sözleşme için ayrı olarak görevlendirilir²⁹⁷. Tellâlın aracılık faaliyetinin sürekli olmamasının anlamı, faaliyetin bir iki veya bir kaç sözleşmenin yapılmasına mahsus olmasıdır. Tellâlın faaliyeti bir kaç ay veya belirli bir zaman için veya belirsiz bir zaman için söz konusu olursa süreklilik kazanır ve bu durumda aracı acentalıktan bahsedilebilir²⁹⁸. İsviçre Hukuku'nda ifade edilen bir görüşe göre, tellâla genel bir vekâletname verilmesi mümkündür. Örneğin, donatanın navlun sözleşmelerine ilişkin işlerinde aracılığı sürekli olarak genel bir vekâletle bir tellâla bırakmış olabileceği belirtilmiştir²⁹⁹. Türk Hukuku'nda ise bu durum aracı acentalık olarak nitelendirilir³⁰⁰.

e.Ücret Alma

Ticaret işleri tellâlının bu faaliyeti karşılığında ücret alması gerekir. Tellâl tacir sıfatına sahip olması durumunda TTK m. 22 gereğince ücrete hak kazanacaktır.

²⁹⁵ TD, 10.11.1952 tarihli, E.952/6541, K. 4969 sayılı kararı (SUNGUR, H. Halis/BORAN, M. Kamil, Türk Ticaret Kanunu Şerhi ve Tatbikatı ve İlgili Mevzuat I, Ticari İşletme, İstanbul, 1957, s. 601).

²⁹⁶ İMREGÜN, s. 147.

²⁹⁷ ARSLANLI, s. 210; KARAYALÇIN, s. 503.

²⁹⁸ DOMANIÇ, Hayri, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.1, İstanbul, 1988, s. 297.

²⁹⁹ BECKER, s. 77 naklen (Heymann 367).

³⁰⁰ ARSLANLI, s. 210.

Tellâllik sözleşmesinde ücret asli bir unsurdur. Tellâllik açık veya zımnen kararlaştırılan bir ücret karşılığında yapılmazsa vekâlet hükümlerine tabi olacaktır³⁰¹.

3.Tellâlin Tacir Sıfatı

TTK. m. 14/f.1 gereğince bir ticari işletmeyi kısmen dahi olsa kendi adına işleten kimse tacir sıfatına sahip olur. Ticarethane veya fabrika yahut ticari şekilde işletilen diğer müesseseler ticari işletme sayılır (TTK m. 11/f.1). Tellâllik ile uğraşmak üzere kurulan müesseseler ticarethane sayılır (TTK m. 12/bent 12). Ticaret Sicili Tüzüğü'nün 14/f.2. maddesine göre bir gelir sağlamayı hedef tutmayan veya devamlı olmayan faaliyetlerle TTK'nın 17. maddesinde tarif edilen esnaf faaliyeti sınırlarını aşmayan faaliyetler ticari işletme sayılamaz. TST m. 14/f.2'ye göre bir ticari işletmenin var olması için ticari işletme içinde gösterilen faaliyetlerin devamlı olması gerekir. Bu nedenle örneğin sadece tek bir navlun sözleşmesinin yapılmasına aracılık edilmesi durumunda bir ticari işletmenin varlığından söz edilemez. Bir işletmenin ticari işletme sayılabilmesi için bu işletme içinde yürütülen faaliyetlerin esnaf faaliyeti sınırını aşması gerekmektedir (TST m. 14/f.2). TTK m. 17'ye göre, ister gezici olsunlar, ister bir dükkanda veya sokağın muayyen yerlerinde sabit bulunsunlar, iktisadi faaliyeti nakdi sermayesinden çok bedeni çalışmasına dayanan ve kazancı ancak geçimini sağlamaya yetecek derecede az olan sanat ve ticaret sahipleri tacir değildirler. Bu maddede belirtilen hususların tespitinin zor olmasından dolayı Bakanlar Kurulu'na esnafların belirlenmesine esas olmak üzere yıllık gayrisafi gelir miktarını Kararname ile belirleme yetkisi verilmiştir (TTK m. 1463/f.2). 25.1.1986 tarihli, 86/10313 sayılı Kararname ile, esnaf ve küçük sanatkar ile tacir ve sanayici ayırımına dair esaslar kabul edilmiştir³⁰². Bu esaslara göre, Esnaf ve Küçük Sanaatkar ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulu'nca belirlenecek esnaf ve küçük sanatkar kollarına dahil olup da, gelir vergisinden muaf olanlar ile kazançları götürü usulde vergilendirilenler³⁰³ ve işletme hesabına göre defter tutanlardan iktisadi faaliyetleri nakdi sermayelerinden çok bedeni çalışmalarına dayanan ve kazançları ancak geçimlerini sağlamaya yetecek kadar az olan ve VUK m. 177/bent 1 ve 3'de yer alan nakdi limitlerin yarısını, 2

³⁰¹ ARSLANLI, s. 210.

³⁰² RG, 19.2.1986, S. 19024.

³⁰³ 4369 Sayılı Kanun ile (RG, 29.07.1998, S. 23417/Mükerrer) götürü usulde vergilendirme kaldırılmış ve yerine basit usul kabul edilmiştir.

numaralı bentte yazılı nakdi limitin ise tamamını aşmayanlar küçük esnaf ve sanatkar³⁰⁴; VUK gereğince birinci sınıf tacir sayılan³⁰⁵ ve bilanço esasına göre defter tutanlar ile işletme hesabına göre defter tutan ve yukarıda belirtilenlerin dışında kalanlar ise tacir ve sanayici sayılacaktır.

Tellâlin işletmesi de ticari işletme niteliğine sahip olacak boyutlara ulaşmışsa, tellâl tacir sıfatına sahip olacak ve tacir olmanın haklarına sahip olacak, yükümlülükleri ile de bağlı olacaktır³⁰⁶.

³⁰⁴ VUK m. 177/1. bent gereğince, satın aldıkları malları olduğu gibi veya işledikten sonra satan ve yıllık alımlarının tutarı 50.000.000.000 TL'yi ve satışlarının tutarı 64.000.000.000 TL'yi aşanlar; 2. bent gereğince, birinci bentte yazılı olanların dışındaki işlerle uğraşıp da bir yıl içinde elde ettikleri gayrisafi iş hasılatı 26.000.000.000 TL'yi aşanlar; 3. bent gereğince, 1 ve 2 numaralı bentlerde yazılı işlerin birlikte yapılması durumunda 2 numaralı bentte yazılı iş hasılatının beş katı ile yıllık satış tutarının toplamı 50.000.000.000 TL'yi aşanların birinci sınıf tacir olacağı belirtilmiştir.

³⁰⁵ VUK m. 177/1-2-3 bentlerinde belirtilenlerin yanında, 4. bent gereğince, her türlü ticaret şirketleri; 5. bende göre, Kurumlar Vergisine tabi olan diğer tüzel kişiler; 6. bent gereğince, ihtiyari olarak bilanço esasına göre defter tutmayı tercih edenler, birinci sınıf tacirdir.

³⁰⁶ Tellâl tacir sıfatına sahip olması durumunda, basiretli bir işadamı gibi davranma (TTK m. 20/f.2); ticari işletmesini tescil ve ilan ettirme yükümlülüğü altındadır (TTK m. 20/f.1). Tacir sıfatına sahip olan tellâllar ticari işletmelerini açtıktan itibaren 15 gün içinde işletmelerini işletme merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilan ettirmelidirler (TTK m. 42/f.1); tellâllar tacir sıfatına sahip olmaları durumunda ticaret unvanı seçmek ve kullanmak zorundadırlar (TTK m. 20/f.1). Tellâllar ticari işletmeleri ile ilgili işlemleri ticaret unvanı altında yapmak ve işletmeleri ile ilgili senet ve diğer belgeleri bu unvanları altında imzalamakla yükümlü olacaktır (TTK m. 41/f.1). Gerçek kişi tacirlerin ticaret unvanı TTK m. 48'e uygun olarak yapabilecekleri ilaveler ile kısaltmadan yazılacak ad ve soyadlarından oluşur (TTK m. 43/f.1); tacir sıfatına sahip olan tellâllar ticari işletmelerinin nitelik ve öneminin gerektirdiği bütün defterleri ve özellikle diğer kanun hükümleri saklı kalmak üzere TTK m. 66'da belirtilen defterleri tutmak zorundadırlar (TTK m. 20, m. 60). Tacir sıfatına sahip olan tellâllar yevmiye defteri (TTK m. 70/f.1), defteri kebir (TTK m. 71/f.1), envanter defteri (TTK m. 72/f.2) veya işletmelerinin nitelik ve önemine göre sadece işletme defteri (TTK m. 76/f.1) tutmakla yükümlüdürler (TTK m. 66/bent 3); tacir sıfatına sahip tellâl ücret ve cezanın indirilmesini isteyemez (TTK m. 24); tacir sıfatına sahip olan tellâlların ticari örf ve adeti bildikleri farz edilir; tacirler her türlü borçlarından dolayı iflasa tabi oldukları için tellâl da tacir sıfatına sahip olması durumunda iflasa tabi olacaktır (TTK m. 20/f.1); yine tacirler arasında birbirlerini temerrüde düşürmek veya sözleşmeyi fesih veya sözleşmeden rücu etmek amacıyla yapılacak ihbar ve ihtarlara geçerli olabilmesi için noter aracılığı ile veya iadeli taahhütlü bir mektupla veya telgrafla yapılması gerekmektedir (TTK m. 20/f.3); tellâl tacir sıfatına sahip ise, ticari işletmesi ile ilgili bir iş görmüş olması durumunda diğer taraf tellâlden kendisine bir fatura verilmesini ve bedeli ödenmiş ise bunun da faturada gösterilmesini isteyebilir (TTK m. 23/f.1); Tellâl tacir sıfatına sahip ise TTK m. 22 gereğince ücret ve faiz isteme hakkına sahip olacaktır; yine, TTK m. 21 hükmüne göre, tacirlerin yaptığı işin ticari olması ve borçlarının ticari olması asıldır (TTK m. 21/f.1, c.1). Ancak gerçek kişi

Tellâlin tacir niteliğini kazanabilmesi için mutlaka ticaret işleri tellâli olması gerekli değildir. Esnaflar arasında aracılık yapan bir tellâla ait işletme de ticari işletme boyutuna ulaşmışsa BK hükümlerine tabi olan bu tellâl da tacir sıfatını kazanır³⁰⁷.

C. NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN TELLÂLLARIN TİCARET İŞLERİ TELLÂLLIĞINI DÜZENLEYEN HÜKÜMLERDEN DOĞAN YÜKÜMLÜLÜK ve HAKLARI

1. Tellâlin Yükümlülükleri

a. Dürüst Davranma ve Tarafsız Hareket Etme Yükümlülüğü

Ticaret işleri tellâli sözleşme yapılması için tarafları bir araya getirirken tarafsız davranmalıdır. TTK m. 110'a göre: "Tarafsızlığını ihlal edecek derecede akidlerden

tacir, işlemi yaptığı sırada bunun ticari işletmesi ile ilgili olmadığını diğer tarafa açıkça bildirdiği veya işlem, fiil veya işin ticari sayılmasına durumun uygun olmaması durumunda borç adi sayılır (TTK m. 21/f.1, c.2). 5590 sayılı Kanun'a göre: "Ticaret siciline kayıtlı tacir ve bu Kanun'a göre sanayici sıfatını haiz tüm gerçek ve tüzel kişilerle şubeleri ve fabrikaları, bulundukları yerin bu kanun gereğince mensup olacakları odalarına ve ajanlıklarına kaydolmaya mecburdurlar (5590 sayılı Kanun m. 9/f.1). Tellâl tacir sıfatına sahip olması durumunda mensup olacağı ticaret odasına kayıt olmalıdır.

Ticaret ve sanayi odaları, ticaret odaları, sanayi odaları ve deniz ticaret odaları kamu kurumu niteliğinde tüzel kişiliğe sahip meslek kuruluşlarıdır (5590 sayılı Kanun m.1). 5590 sayılı Kanun m. 9/f.7'de deniz ticaret odalarına kaydolma zorunluluğu olan kişiler sayılmıştır. Bu maddede deniz ticareti ile uğraşan, maddede belirtilen Ticaret Siciline kayıtlı gerçek ve tüzel kişilerin, Deniz Ticaret Odasına kaydolmak zorunda olduğu belirtilmiştir. Bu maddede belirtilen kişiler arasında gemi acentaları, gemi alım satım, navlun komisyoncularından bahsedilmekle birlikte açıkça tellâllardan bahsedilmemiştir. Bununla birlikte navlun sözleşmelerinde aracılık yapan tellâlların da deniz ticareti ile uğraşmalarından dolayı maddede belirtilenlere kıyasen deniz ticaret odalarına kaydolmaları gerekmektedir. Ticaret sicilinden uğraştığı işin navlun sözleşmelerinin yapılmasına aracılık etmek olduğu anlaşılan tellâllar deniz ticaret odalarına kaydolmalıdırlar. 5590 sayılı Kanun'a göre, odalara kaydolma üyeler kayıt ücreti, ve her yıl için yıllık aidat ödemek zorundadırlar (5590 sayılı Kanun m.25/f.1). Odalara kayıt olma zorunluluğunu 1 ay içinde yerine getirmeyenler odalarca resen kaydedilir (5590 sayılı Kanun m. 76/f.1) ve haklarında para cezası uygulanır (m. 77). 5590 sayılı Kanun'un 10. maddesi odaya kaydolma tacirlerin durumlarında meydana gelen Ticaret Kanunu'na göre tescilli ve ilanı gerekli her çeşit değişiklikleri değişikliğin meydana gelmesinden itibaren odaya bildirmelerinin gerektiğini düzenlemiştir. Tacirler oda meclislerince alınan uyulması zorunlu olan meslek kararlarına uymak zorundadırlar (5590 sayılı Kanun m. 17/ç).

³⁰⁷ ARKAN, s. 173, dn. 1.

birini iltizam eden veya hüsnüniyet kaidelerine aykırı mahiyette bunların birinden kendisine menfaat temin eden tell l n, ücret ve masrafları istemek hakkı kalmaz". Tellâl, aynı zamanda, kusuru ve zarar ispat edilebilirse tazminat ödemeye de mahkum edilebilir³⁰⁸.

Tellâl müvekkili ile ilişkisinde dürüst hareket etmeli, doğruluk ve objektif hüsnüniyet kurallarına uyarak müvekkilinin menfaatlerini g zetmelidir³⁰⁹. Tellâl müvekkili ile arasındaki ilişkide vekâlette olduğu gibi, müvekkilinin menfaatini korumalıdır. Bununla birlikte tellâl tarafları bir araya getirirken aynı zamanda tarafsız da davranmalıdır. Taraflardan sırf birini iltizam eder veya hüsnüniyet kurallarına aykırı olarak taraflardan birinden menfaat temin ederse TTK m.110'a göre ücret ve masraf isteme hakkını kaybeder. Tellâl    nc  kişi ile ilişkiye geçmekle onun menfaatlerini de koruma borcunu üstlenmiş sayılır. Nitekim, TTK m. 108 gereğince tellâl ücretini her iki taraftan da talep edebilir, tellâl her iki tarafa bordro vermekle yükümlüdür (TTK m. 101), her iki taraf da tellâla ait defterlerin verilen işe ait örneklerinin verilmesini isteyebilir (TTK m. 111). Bununla birlikte aynı işte her iki tarafın kendi tellâlı varsa tellâllar sadece bağlı oldukları tarafın menfaatlerini g zeteceklerdir³¹⁰.

Müvekkil ile tellâl arasındaki ilişki, vekâlet sözleşmelerinde olduğu gibi esasen güvene dayanır³¹¹. Vek lette olduğu gibi tellâllıkta da tellâl görevlerini hüsnüniyet ve sadakat kurallarına uygun olarak yerine getirmelidir. Aracılık ettiği tarafın yararlarını korumalı, kurulmasına aracılık ettiği sözleşmede aracılık ettiği taraf için en uygun şartları yaratmalıdır³¹². Tellâl, bu konulardaki ihmal ve kusurunun neticelerinden sorumlu olur³¹³. İsviçre Federal Mahkemesi'nin bir kararında, vekâlete ilişkin esasların niteliğine uygun düştükçe, tellâllık sözleşmesine de uygulanacağı, tell l n, müvekkil lehine faaliyette bulunduğu hallerde, onun menfaatlerini de gözetmek zorunda olduğu, ödeme gücünün bulunmaması veya yetersiz ödeme gücüne sahip olma gibi, güdülen amacın gerçekleşmesine mani

³⁰⁸ KARAYALÇIN, s. 504.

³⁰⁹ KARAYALÇIN, s. 510.

³¹⁰ ARSLANLI, s. 211-212.

³¹¹ ARSLANLI, s. 211.

³¹² EDGÜ, s. 184; YASASEVER, Sevinç, Borçlar Hukukunda Tellâllık Akdi, ABD, C. 23, S. 4, 1966, s. 666; ARSLANLI, s. 211; BILGE, s. 315.

³¹³ BILGE, s. 315; YASASEVER, s. 666.

olabilecek bütün hususları müvekkile bildirmesi gerektiği belirtilmiştir³¹⁴. Navlun sözleşmelerinde aracılık yapan tellâlar da sözleşmelerin kurulması için müvekkillerince önemli olan hususları araştırmalıdır. Örneğin, taşıtanın veya taşıyanın mali durumu, itibarı, piyasadaki durumu gibi.

Tellâlin diğer tarafın dürüstlüğü veya ödeme gücü hakkında şüpheler varsa veya iş ciddi bir şekilde kurulmamışsa yük ve gemi tekliflerini müvekkiline iletmemesi gerekir³¹⁵. Tellâl dikkatli bir tellâlin gözünden kaçması mümkün olmayan elverişsiz durumları tanımadığı veya bildirmediği için meydana gelen zararlardan sorumludur³¹⁶.

Tellâl mevcut şartlardaki değişiklikleri de müvekkiline haber vermekle yükümlüdür³¹⁷. Tellâl sözleşme kurulacak karşı tarafın durumunda meydana gelen değişiklikleri mesela ödeme gücündeki kaybı müvekkiline bildirmelidir³¹⁸. Özellikle karşı tarafın sözleşmeyi yerine getirme kabiliyetinin olmaması veya sonradan kaybetmiş olması gibi sözleşmenin yapılmamasını gerektirecek durumların olması durumunda bunları müvekkiline bildirmelidir aksi halde sorumlu olur³¹⁹.

Tellâl müvekkilinin menfaatlerine uygun bir sözleşme yapılmasını önlemeye çalışırsa veya sözleşmenin yapılmasına etkide bulunacak kendisince bilinen bilgileri müvekkilinden saklarsa, müvekkiline karşı sorumlu olur³²⁰. Tellâl hüsnüniyet kurallarına aykırı olarak, müvekkilden gizli şekillerde işin sonuçlandırılmasına engel olursa, kanuni şartlar varsa ücret hakkını kaybeder veya müvekkilin zararını tazmin etmek zorunda kalır (BK m. 96, 407)³²¹.

Tellâlar müvekkillerinden bilgi saklayamazlar ve onlara yanlış bilgi veremezler. Müvekkillerinin iş sırlarını ortaya çıkaramazlar ve anlaşmaya ulaşmak için

³¹⁴ ÖÇAL, Akar, İsviçre Federal Mahkemesi Kararları, Batider, C. XII, S. 4, Aralık- 1984, s. 136.

³¹⁵ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 39-40.

³¹⁶ BECKER, s. 79.

³¹⁷ BİLGE, s. 316.

³¹⁸ ARKAN, s. 175.

³¹⁹ BİLGE, s. 316.

³²⁰ KARAYALÇIN, s. 504.

³²¹ BİLGE, s. 319.

görüşmedeki diğer tarafın yararına hareket edemezler³²². Tellâl müvekkiline ait iş ve meslek sırlarını saklamakla yükümlüdür (BK m. 404/ f.2, m. 390/f.2). Tellâlin müvekkiline sadakat borcu sır saklama borcunu da doğurur. Tellâl, müvekkil tarafından kendisine söylenmiş sırları ve müvekkilinin belli olan isteklerine göre gizli kalması gereken noktaları kendisine saklamalıdır³²³.

Tellâllar taraflara geminin veya yükün hazır bulunma koşullarını dürüstçe bildirmelidir, ellerinde mevcut olan bilgiler doğrultusunda gemi ve yükün tam tanımını yapmalıdırlar, gemiye ve yüke ait ihtirazi kayıtları mutlaka bildirmelidirler³²⁴.

Tellâlin sözleşmenin karşı tarafına karşı olan sorumlulukları ise çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Gemi tellâllarına sık sık görüşmelerde temsil ettikleri müvekkilleri hakkında ne bildikleri sorulur. Böyle bir durumda tellâl, sözleşmenin karşı tarafına karşı kendi müvekkili hakkında verdiği yanlış bilgilerden dolayı sorumlu olabilir.

Markappa Inc. v. N.W. Spratt & Son Ltd. (The “Arta”) davasında, davacılar gemileri için General Cargo Systems Inc. (GCS) ile yolculuk charteri sözleşmesi yapmışlar. Sonrasında GCS navlun borcunu ödememiş. Bu davada davacılar, taşıtan (GCS) için tellâl olarak hareket eden davalılara karşı, davalıların kusurlu olarak GCS’nin finansal durumu ve güvenilirliği hakkında yanlış bildirimde bulunduğunu ve bunun sonucunda da kendilerinin kayba uğradıklarını iddia ederek dava açmışlardır.

Olayda her zaman davalılar adına tek başına hareket eden Mr. Carter, Mr. Falce ile birlikte işe girme niyeti olduğunu söyleyen Mr. Lamb ile tanıştırılıyor ve bu kişiler Mr. Carter’ı tellâlları olarak faaliyet göstermeye davet ediyorlar. Mr. Carter da bu teklifi kabul ediyor. Mr. Lamb ve Mr. Falce, Mr. Carter’a şirketlerinin General Cargo Systems Inc. “GCS” ismine sahip olduğunu belirtiyorlar. Sonrasında Mr. Lamb iki zaman charteri ve bir yolculuk charteri için Mr. Carter’dan araştırma yapmasını istiyor. Bu sırada telefonla Mr. Carter’a yeni telefon numarasını veriyor ama bir adres veya teleks numarası vermiyor. Mr. Carter’da bunları sormuyor. Sonrasında Mr. Carter

³²² GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 39.

³²³ BİLGE, s. 315; BECKER, s. 81.

³²⁴ ILGIN, Sezer, Deniz Ticaretinde Chartering ve Hukuku, Denizcilik Yüksek Okulu ve Eğt.Mrk.K.’lığı Öğretim Başkanlığı Yayınları:24, İstanbul, 1988, s. 8.

“Baltic Exchange”da³²⁵ GCS için iki zaman charteri ve Portekiz’den Kuzeybatı Avrupa’ya bir yolculuk charteri için araştırma yapıyor. İlk zaman charteri araştırmasında karşı taraf tellâlları taşıtanın ismini, banka referansını ve garantisini istiyorlar. Bununla birlikte görüşmeler kesiliyor. İkinci araştırma ile Mr. Burnett ilgileniyor. Mr. Burnett GCS hakkında finansal ve diğer referansları istiyor. Mr. Carter banka referansı veriyor fakat banka Mr. Burnett’e GCS’nin kendileri tarafından bilinmediğini söylüyor. Üçüncü araştırma ile davacıların tellâlı Mr. Poel ilgileniyor. Devamında davacılar GCS ile Arta gemisi için yolculuk charteri sözleşmesi yapıyorlar. Mr. Poel “Destiny” adlı gemi için charter sözleşmesi yapmak amacıyla “Unit Shipping” adlı şirket için tek tellâl olarak çalışmış. Bu şirket Mr. Falce’ın da içinde bulunmuş olduğu bir şirket. Bu charter sözleşmesinde iki şey yanlış gitmiş. Birincisi, “Unit Shipping” sonradan ödedikleri görülmesine rağmen başlangıçta her nasılsa navlunu ödeme konusunda taahhütlerini yerine getirmemiş. İkinci olarak, Destiny’nin yasal olmayan yük taşımaya karıştığı anlaşılmış. Bu hususlardan ilki Mr. Poel tarafından tek tellâl olarak hareket ettiği için ilk elden bilinmekte olmasına rağmen, Mr. Poel Mr. Falce’ın GCS ile ilgisi olduğunu öğrendiği zaman taşıtanlar hakkında daha fazla şey öğrenmek için hiçbir şey yapmıyor ve müvekkiline bilgi vermek de hataya düşüyor.

Sonrasında, GCS navlunu ödemiyor. Davacılar, GCS adına hareket ederken davalı tellâlların GCS’nin finansal durumunu ve ödeme gücünü dikkatsizce yanlış bir şekilde aktardığını iddia ediyorlar. Bu davada davacılar bir tellâla diğer tellâlin getirdiği bilgilere güvenme hakkının verilmesinin ölçüsünü gösteren Baltic Exchange’in uygulamasına güvenmişlerdir.

Mahkeme kararında, Baltic Exchange’daki tellâllar hakkındaki uygulamalar konusunda davacı ile davalılar arasında önemli bir anlaşmazlık bulunmadığını ve iki tarafın da aynı görüşte olduğu belirtilmiş. Baltic Exchange uygulamasına göre, tellâllar müşterilerinin finansal durumunu, ticari yeteneklerini ve dürüstlüğünü yeterli derecede araştırırlar. Bu genellikle tellâlca banka referansı alınması şeklinde olur.

³²⁵ Baltic Exchange, Londra’da bulunan gemicilik ve denizciliğe ait bilgilerin değiş tokuş edildiği çok eski bir kurumdur. Tellâllar ve taşıtanların temsilcileri burada düzenli olarak öğle zamanları bir kaç saat için yük sirkülerlerini dağıtmak ve özel olarak bilgi değiş tokuşu yapmak amacıyla buluşurlar (GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 31). Baltic Exchange’in üyeleri kurumun koyduğu etik kuralları ile bağlıdırlar (FARTHİNG/BROWNRİGG, s. 25).

Bazı nedenlerle, bir tellâl bu konularda yeterli bilgi alamazsa, ilişkiye girdiği diğer tellâllara bildiği hususları tam olarak anlatmalıdır. Bundan normal olarak kendisinin araştırmadığı hususlar görülebilir. Müşterinin durumunu kontrol etme uygulamasından dolayı, taşıyan tellâlinin, taşıtanın temsilcisinin müvekkili hakkında söylediği şeylere güven duymakta haklı olması sonucu doğar.

Mahkeme söz konusu davada, Mr. Carter'ın Mr. Poel'e öncesinde GCS ile iş yaptığını, CGS'nin Londra'dan kontrol edildiğini belirttiğinde ve davalıların GCS'nin finansal taahhütlerinde iyi olduğu anlamında olur verdiğinde bir şüphe olmadığını belirtmiştir. İki tellâlin charter sözleşmesi görüşmelerini açmaları gerçeğinden, ikisi içinde, Mr. Poel'in Mr. Carter'ın teminatına gerçekten önem verdiğinin ve güvendiğinin açık olduğu belirtilmiştir.

Mahkeme ne Mr. Carter'ın ne de davalılar adına başka bir kimsenin GCS'nin finansal durumu, ödeme gücü konusunda herhangi bir araştırma yapmadığını ve kimsenin GCS ile iletişime geçmediğini belirtmiş. Yine GCS için hiçbir banka referansı elde edilmediği de mahkemece belirtilmiştir. Karşı taraftan, Mr. Carter'ın, Mr. Burnett tarafından talep edilen banka referansından sonra GCS'nin taşıtan olarak kabul edilebilir olmadığının bildirilmesi, GCS için tatmin edici banka referansı olmadığı gerçeği karşısında uyanık olması gerektiği de mahkemece ifade edilmiştir. Sonuçta, Mr. Carter'ın da Mr. Falce'ın GCS'nin yönetimine katılımından ve Mr. Falce'ın, Destiny adlı geminin charter sözleşmesine konu olduğu olayda kanuna aykırı yükleme karşısında Unit Shipping'e suçlama yapıldığında Unit Shipping ile ilgili olduğundan haberdar olduğu ifade edilmiştir. Mahkemece GCS'nin finansal durumu hakkında yapılan ifadeler karşısında, Mr. Carter'ın ve bundan dolayı davalıların, davacılara karşı borçlu oldukları dikkat görevini yerine getirmedikleri belirtilmiştir.

Charter parti imzalanmadan önce, Destiny adlı gemi ile ilgili işte tek tellâl olarak hareket eden Mr. Poel, Mr. Falce'ın GCS'ye katılımını öğrenmiştir. Mr. Poel gemiye kanuna aykırı yükleme yapılmış olmasını bilemeyebilecek olmasına rağmen, şüphesiz ki Unit Shipping'in kirayı ödemekte ihmali olduğunu bilmektedir. Mahkemece Mr. Poel'in Mr. Falce ve GCS hakkındaki bu çok önemli bilgiyi davacılara bildirmesi gerekeceği belirtilmiş ve Mr. Carter'ın teminatlarının bu kusuru maruz görmek için yeterli olmadığı söylenmiştir.

Eğer Mr. Poel görevini uygun bir şekilde yerine getirseydi, davacılar charter sözleşmesini reddedebilirlerdi. Mr. Poel hiçbir aşamada daha önceden Mr. Falce'ın katılımı ile charter parti imzalandığı ve bunun önemi konusunda davacıları bilgilendirmemiş. Mahkeme, davalıların yanlış ifadeleri bulunsa da davacıların kendi tellâllarının kusurunun davacıların zararı ile davalıların ifadeleri arasındaki nedensellik bağına kesmesinden dolayı davacıların zararlarının bu tellâllara (davacı tellâllarına) yükletilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle de davacıların iddiası düşmüştür³²⁶.

Sonrasında dava temyiz edilmiştir. Mr. Poel'in davacıları bildiklerini iletme konusunda hataya düşmüş olmasına rağmen Temyiz Mahkemesi davacıların zararları ile Mr. Carter'ın ifadeleri arasındaki nedensellik bağının kesildiği görüşünde değildir. Temyiz Mahkemesi, davacıların kendi tellâlları tarafından Mr. Falce ve Unit Shipping hakkında verilmesi gereken bilgilere dayanarak sözleşmeyi reddetmesi gerektiğinin kabulünün mümkün olmayacağını belirtmiş ve müvekkilin hem kusurlu olarak bilgi veren tellâli hem de kendisine bilgi aktarmada hatalı olan kendi tellâlini dava etmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir³²⁷.

Eğer tellâl karşı tarafı aldatmak amacıyla yanlış beyanda bulunursa bundan sorumlu olur. Eğer müvekkili de hileli bir şekilde hareket ederse müvekkil ile birlikte sorumlu olurlar³²⁸. Bununla birlikte tellâllar tarafından verilen yanıltıcı ifadeler genellikle hile sonucu değil, kusurları dışında veya kusurları sonucunda oluşmaktadır. Eğer bu yanlış beyanlar diğer tarafın sözleşmeye girmesine yol açmışsa İngiliz Hukuku'nda tellâlin müvekkiline karşı Yanlış Beyan Kanunu "Misrepresentation Act 1967 madde 2 (1)" hükmü altında dava açılabilir. Bununla birlikte bu hüküm tellâla karşı tellâl sözleşmeye taraf olmadığı için uygulanamaz. Müvekkil bu kanun hükümleri çerçevesinde tellâlin yapmaya yetkisi olduğu bir beyanla ilgili yaptığı herhangi bir yanlış beyandan dolayı sorumlu olabilir. Eğer bunda tellâlin kusuru varsa müvekkil ödediğini tellâldan geri almaya çalışabilir. Bununla birlikte taşıyanın tellâlından kaynaklan, yanlış bilgi (örneğin geminin yanlış tarifi) taşıtana gönderilmeden önce taşıyana gönderilirse ve o da bunu onaylarsa

³²⁶ LLR (1983/2), s. 405.

³²⁷ LLR (1985/1), s. 534.

³²⁸ JAMIESON, s. 44.

taşıyanın artık tellâlden tazminat istemesi zor olacaktır³²⁹. Bu kanun, gemi tellâli gibi sözleşme tarafı olmayan bir kişiye karşı dava açma olanağı vermemekle birlikte, tellâl kendi hile ve kusurundan doğrudan sorumludur. Diğer tarafın tellâla karşı doğrudan dava açtığı durumlar da olabilir. Bu durum tellâlin müvekkili ile ticari ilişkinin kesilmiş olmasından veya tellâlin müvekkilinin kararı uygulamak için yeterli mali gücü olmaması gibi nedenlerden kaynaklanabilir. Bu durumlarda dava, tellâlin kendi kusuruna dayandırılmalıdır. Tellâl suçsuz bir şekilde müvekkilinden aldığı bilgiyi iletmişse, sorumlu tutulamaz; fakat en azından ilettiği bilginin kesin doğru olmadığını biliyor veya bundan şüpheleniyorsa durum daha az açık olacaktır. Bu açıdan her olaya kendi özelliklerine göre bakılmalıdır. Tellâl, karşı tarafa bilgi ilettiği sırada her olayda “taşıyanların tavsiyeleri aşağıdaki gibidir” gibi ifadeleri kullanarak, ihtiyatlı davranmalıdır. Beyanın yanlış yapılması tellâlin sorumluluğu için yeterli değildir. Beyan aynı zamanda kusurlu olarak yapılmış olmalıdır³³⁰.

İngiltere’de tellâllar faaliyetlerini teleks, faks, telefon veya e-mail ile yürüttükleri gibi Baltic Exchange’da da buluşmaktadırlar. Baltic Exchange’da sözümüz senettir “our word our bond” şeklindeki slogan ticaretteki etiğin önemini sembolize etmektedir. Baltic Exchange’da yıllar boyunca uyulması gerekli ana prensipler gelişmiştir. Örneğin, bir tellâl, mesleğini yaptığı sırada yanlış bildirim yapmaktan kaçınmaya büyük bir dikkat göstermeli ve şeref ve dürüstlük prensiplerine uygun davranmalıdır, gerçekten sahip olmadığı bir yetkiyi kullanmamalı ve kendisine bundan bir yarar sağlamamalıdır. Yine hiç bir tellâl, müvekkilinin veya müvekkilinin talimatı üzerine hareket eden tellâlların uygun olarak yetkilendirmesi olmadıkça gemi veya yükün fiyatını bildirmemelidir. Tellâlden Baltic Exchange’da dürüstlüğü bilinmeyen bir kaynaktan iş bildirmeden önce makul bir araştırma yapması ve bu araştırmanın sonucunu görüşmelere başladığı kimseye iletmesi beklenir. Bu kontrol yapılmamışsa veya tamamlanmamışsa bu gerçek diğer iş sahibine veya onun tellâline açıklıkla bildirilmelidir. Tellâllar, kesin olarak sahip olmadıkları halde karşı taraftan teklif almayı garantilemek için teleks mesajları veya başka şekillerde ellerinde yük veya gemi olduğunu ima etmemelidirler. Baltic Exchange’ın üyeleri bu kurallara uymamaktan dolayı yöneticiler tarafından disiplin cezasına çarptırılabilirler. Yöneticilerin bu durumda üyeleri Baltic Exchange’dan çıkartmak veya geçici olarak

³²⁹ JAMIESON, s. 44-45.

³³⁰ JAMIESON, s. 47

atma cezası verme yetkileri de vardır³³¹. İngiliz Hukuku'nda, bu kurallar kanuna dayanmamaktadır fakat hiçbir yasal etkilerinin olmayacağını kabul etmek de yanlış olacaktır³³². Yukarıda bahsettiğimiz (The "Arta") davasında mahkeme Baltic Exchange uygulamasına göre davacı tellâlinin, davalı tellâlin, müvekkilinin finansal durumu hakkında kendisine verdiği bilgilere güven duyabileceğini belirtmiştir.

b. Bordro Verme Zorunluluğu

Tellâl taraflar arasında devam eden görüşmeleri idare ettiği için, sözleşmenin şartlarını bilmektedir. Bu nedenle, tellâl sözleşmenin şartlarını içeren bir bordro tazmin etmekle yükümlendirilmiştir³³³. Bordro düzenlenmesinden amaç, tellâl tarafından sözleşmenin şartları açısından sözleşmenin iki tarafına ispat vasıtası temin etmektir³³⁴.

Tellâl, taraflardan her birine işlem yapıldıktan sonra, tarafların ad ve soyadlarını, sözleşmenin konusunu ve şartlarını, özellikle emtia veya kıymetli evrak alım satımlarında bunların türünü, miktarını, fiyatını ve teslim zamanını gösteren ve kendi imzasını taşıyan bir bordro vermek zorundadır. Sözleşmede taraflarca bu yükümlülüğün vazgeçilmesi veya malın türü dolayısıyla mahalli teamül gereğince tellâlin bordro vermek yükümlülüğü söz konusu olmayabilir (TTK m. 101). Bordro verilmesi tellâlin ücrete hak kazanması için gereklidir (TTK m. 106/f.1).

Tellâl tarafından düzenlenen bordro ile taraflar arasında sözleşme yapılmış olmaz. Bordronun düzenlenmesindeki amaç, taraflara sözleşme şartlarının ispat edilmesinde kolaylık sağlamaktır³³⁵.

Derhal yerine getirilmesi kararlaştırılmamış işlemler hakkında bordroların taraflara imza ettirilmesi, taraflardan her birine de diğer tarafın imzasını taşıyan bordronun verilmesi gerekir. Taraflardan biri bordroyu kabul veya imza etmekten çekinirse, tellâl derhal diğer tarafa durumu bildirmek zorundadır (TTK m. 102/f.1).

³³¹ BRODIE, s. 252-253

³³² JAMIESON, s. 143

³³³ ARSLANLI, s. 212.

³³⁴ DOĞANAY, s. 479.

Tellâl tarafların bordroya attıkları imzaların doğruluğundan (imzaların sahiplerine ait olup olmadığından) sorumludur (TTK m.102/f.2). Diğer tarafın sonradan bildirileceği kaydını içeren bir bordroyu kabul eden kimse, belli olmayan taraf sonradan kendisine bildirilince, ona karşı haklı bir itirazda bulunmazsa, o sözleşme ile bağlı olur. Bordroda gösterilmemiş tarafın kim olduğu yerel teamüle, böyle bir teamül yoksa halin gereğine göre uygun bir süre içinde bildirilir (TTK m. 103/f.1).

Bordroda gösterilmemiş taraf süresi içinde bildirilmez veya bildirilip de aleyhine haklı bir itiraz ileri sürülürse, bordroyu kabul etmiş olan taraf, sözleşmenin yerine getirilmesini doğrudan tellâldan isteyebilir. Bununla birlikte, tellâlin müracaatı üzerine sözleşmenin yerine getirilmesini derhal istemezse tellâlin sorumluluğu söz konusu olmaz. Sözleşmeyi bizzat yerine getiren tellâl, taraf sayılır ve diğer tarafa karşı sözleşmenin hak ve borçları kendisine ait olur (TTK m. 103/f.2).

c.Yevmiye Defteri Tutma Yükümlülüğü

Tellâl kendi aracılığı ile yapılan işlemleri bir yevmiye defterine günü gününe yazmak zorundadır. Kayıtların tarih sırasıyla yapılması ve 101. maddede yazılı hususları içermesi gerekir (TTK m. 111/f.1)³³⁶.

Tellâla yevmiye defteri tutma borcunun yüklenmesinin amacı, tellâlin yaptığı aracılık sonucu yapılan sözleşmeleri, başlıca özellikleri ile günü gününe tespit ve taraflar arasında çıkacak bir anlaşmazlıkta bu defteri delil olarak kullanmaktır³³⁷.

Taraflar yevmiye defterinin tutulmaması konusunda mutabık kalsalar bile, tellâl aracılık yaptığı işi deftere kaydetmek zorunluluğu altındadır³³⁸. Her kayıt, tellâl tarafından günü gününe imzalanır. Ticari defterlerin tasdikine, tutulmasına ve saklanmasına dair hükümler tellâlin yevmiye defteri hakkında da uygulanır (TTK m. 111/f.2).

³³⁵ ARSLANLI, s. 230.

³³⁶ Tellâlin TTK m. 111'e göre tutacağı yevmiye defteri TTK m. 70'de düzenlenen yevmiye defteri değildir.

³³⁷ KARAYALÇIN, s. 505.

³³⁸ İMREGÜN, s. 149.

Tellâl her zaman taraflardan birinin talebi üzerine aracılığını yaptığı işlemler için yevmiye defterinin o işe ait kısmının bir örneğini imzalayarak vermeye mecburdur (TTK m. 111/f.3).

Mahkeme, taraflar arasında çıkan bir davaya ait hususların ispatı için veya diğer herhangi bir davada bordro, örnek ve diğer ispat edici belgelerin karşılaştırılması amacıyla yevmiye defterinin ibrazını tellâlden isteyebilir ve ondan gereken açıklamaları talep edebilir (TTK m. 112). Ölen veya işten çekilen tellâlin yevmiye defterleri, bulunduğu yerin noterine saklanmak üzere verilir (TTK m. 114).

Tellâlin tutması gereken yevmiye defteri ticari defterlerden değildir. Tellâl yevmiye defterine tarafların yaptıkları işlemleri kaydeder. Yapılan bir işlemin yevmiye defterine geçirilmemiş olması o işlemin geçersiz olması sonucunu doğurmaz. Taraflar arasındaki ilişkide esas delil bordrodur³³⁹.

d. Tahsil ve Teslim Almadan Sakınma Yükümlülüğü

TTK m. 105'e göre, tellâl bedeli tahsil etmeye ve sözleşmede gösterilen diğer şeyleri teslim almağa yetkili değildir. Bedel tahsili veya sözleşmede gösterilen diğer şeyleri teslim alabilmesi için tellâla özel bir yetki verilmesi gerekir. Zira tellâl esasen aracı olduğundan tarafları temsil yetkisi de yoktur, tarafları ancak kendisine özel bir yetki verilirse temsil edebilir³⁴⁰. Navlun sözleşmelerinde tellâl kural olarak navlun tahsil edemez. Ancak özel bir yetkiye sahip olması durumunda navlun tahsil edebilir.

2.Tellâlin Hakları

a.Ücret Alacağı

aa.Ücretin Miktarı

Navlun sözleşmelerinin kurulması alanında faaliyet gösteren tellâlların alacağı ücret miktarı TTK m. 107'ye göre belirlenir. Tellâllık ücretinin miktarını taraflar

³³⁹ ARSLANLI, s. 214

³⁴⁰ BAŞBUĞOĞLU, s. 199; ARKAN, s. 173-174; POROY, Reha/YASAMAN, Hamdi, Ticari İşletme Hukuku, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 9. Bası, İstanbul, 2001, s. 225.

aralarında sözleşme ile kararlaştırabilirler. Eğer bu konuda bir sözleşme yoksa, tellâlık ücreti bir tarife varsa ona göre, böyle bir tarifenin de bulunmaması durumunda mahalli ticari teamüle göre belirlenir (TTK m. 107; BK m. 406). Ödenecek ücretin belirtilen şekillerde belirlenememesi durumunda, ücret hakimce belirlenir.

Tarifelerden, ücreti tespit eden idari makamların çıkardığı yönetmelikler anlaşılır. Derneklerin tarifeleri hukuki anlamda tarife değildir³⁴¹.

Tellâlık ücretinin işin niteliğine bakılmaksızın belirli bir meblağ olarak kararlaştırılması mümkündür fakat, söz konusu ücret genellikle yapılan işin bedeli üzerinden belirli bir yüzde olarak kararlaştırılmaktadır³⁴². Navlun sözleşmelerinde de bu yüzde navlun miktarı üzerinden hesaplanır.

İngiliz Hukuku'nda miktarın taraflar arasında kararlaştırılmaması durumunda, tellâla ödenecek mutad bir ücret olup olmadığının araştırılması, bu da yoksa, olayı çerçeveleyen şartlar ışığında, makul bir oranın tellâlık ücretini teşkil etmesi söz konusudur³⁴³.

Uygulamada birçok örnek charter partide tellâlık ücreti ile ilgili bir madde (Brokerage-Commission) yer almaktadır. Bu charter partilerde, tellâlık ücreti ile ilgili şartlarda tellâla verilecek ücretin belirlenmesi charter sözleşmesi taraflarına bırakılmaktadır.

Tellâlin geliri navlun piyasasına ve karışılan işin büyüklüğüne bağlıdır. Bu büyüklük yük miktarına ve charter süresinin uzunluğuna göre ölçülebilir³⁴⁴. Bu piyasadaki standart miktarlar, navlun veya kira üzerinden %1.25, gemi alım satım piyasasında ise, %1-2 oranındadır. Bu miktarlar işe göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, daha küçük miktartlı alım satımlarda yüzde oranı daha fazla olabilir³⁴⁵.

³⁴¹ BECKER, s. 90.

³⁴² GÖKTÜRK, s. 535.

³⁴³ COLINVAUX, Raoul, Carver's Carriage By Sea, Volume 1, Thirteenth Edition, 1982, s. 419.

³⁴⁴ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 43.

³⁴⁵ JAMIESON, s. 85.

Tellâlik ücreti masrafları da kapsar ve tellâla net kazanç sağlar³⁴⁶. Bazı örnek charter partilerde tellâlik ücretinin navlun yanında, ölü navlun (deadfreight)³⁴⁷ ve sürastarya ücreti (demurrage) üzerinden de hesaplanacağı belirtilmektedir. Örneğin, Gencon 94³⁴⁸, Norgrain 89³⁴⁹ m. 43; Amwelsh 93³⁵⁰, m. 31. Bununla birlikte, ölü navlun ve/veya sürastarya ücreti üzerinden hesaplanacağı yolunda özel bir düzenleme yoksa, tellâlik ücreti sadece navlun miktarı üzerinden hesaplanır.

bb. Ücretin Hak Ediliş Zamanı

TTK m. 106/f.1'e göre: "Muamele yapılırken veya mukavele bir şarta bağlı ise şart tahakkuk edince bordroyu vermiş olan tellâl ücretini istemek hakkını haizdir". Bu maddeye göre, tellâl ücrete, aracılık faaliyetinde bulunduğu sözleşmenin taraflar arasında yapılması ile hak kazanır. TTK m. 106 hükmüne göre, navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâllar da kural olarak aracılık yaptıkları sözleşmenin taraflar arasında yapılması ile ücrete hak kazanırlar.

BK m. 405/f.1'e göre de tellâlin ücrete hak kazanabilmesi için, yaptığı hazırlık veya aracılık faaliyetinin sonunda sözleşmenin yapılmış olması gerekmektedir³⁵¹.

³⁴⁶ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 44.

³⁴⁷ Taşıtanların kararlaştırılan miktarda yükü gemiye teslim etmemeleri halinde taşıyanların navlun kayıpları için istemeye hak kazandıkları bir tazminattır. Ölü navlun hesaplanırken tasarruf edilen masraflar düşülür. (GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 230).

³⁴⁸ BIMCO tarafından genel yükler için düzenlenen yolculuk charter partisi. Gencon 76 formunda ise, ölü navlun ve sürastarya ücretinden bahsedilmemekte, sadece hak kazanılan navlun üzerinden ödeneceği bahsedilmektedir.

³⁴⁹ Association of Ship Brokers and Agents tarafından çıkarılan hububat alanındaki yolculuk charter partisi.

³⁵⁰ Association of Ship Brokers and Agents tarafından çıkarılan kömür alanında yolculuk charter partisi.

³⁵¹ "... Tellâlin ücrete hak kazanması ile ilgili BK.'nın 405. maddesinin birinci fıkrasındaki (akdin icrasına) deyişi (akdin infazına) anlamında değil (akdin yapılmasına) anlamında kullanılmıştır. Aksi halin kabulü aynı maddenin 2. fıkrasının anlamsız hale gelmesini gerektirir. Nitekim yürürlükten kaldırılan Eski Ticaret Kanunu'nun 110 ve yürürlükte bulunan TTK'nun 106. maddelerinde dahi tellâlin ücrete hak kazanmasından bahsedilirken (muamelenin in'ikadı), (muamele yapılırken) ibareleri sevk olunmuştur". HGK, 17.4.1968 tarihli, E. 67/T-235, K. 257 sayılı kararı, RKD, 1968, S.9-10, s. 245.

"... Borçlar Kanunu'nun 405 inci maddesi gereğince dellâlin ücrete istihkak kespilmesi, yaptığı hazırlık ve tavassut ettiği işin neticelenmesine bağlıdır. Dellâlin işine tavassut ettiği şahıs sözleşmeyi yapıp yapmamakta serbesttir. Davalı fiyatı pahalı bularak davacının tavassutunu kabul etmediğini ve başka bir Dellâl vasıtasıyla ile gayrimenkulü daha ucuza satın aldığını ileri sürmüş ve davalının

Tellâl fırsat göstermesi veya aracılığı neticesinde sözleşme yapılıncâ ücrete hak kazanır³⁵².

Sözleşmenin yapılmış olması yanında tellâlin bordro verme mükellefiyetini de yerine getirmiş olması gerekir³⁵³ (TTK m.106). Sözleşme geciktirici bir şarta bağlı olarak yapılmışsa ücret ancak şartın gerçekleşmesi halinde istenebilir (TTK m. 106; BK m. 405/f.2). Sözleşme sonradan ifa edilmese veya feshedilse dahi bu durum tellâlin ücret talep hakkını engellemez³⁵⁴. Örneğin, navlun sözleşmesinde taraflardan biri TTK m. 1083'deki nedenlerle yolculuk başlamadan önce cayma hakkını kullanırsa, tellâl kuralı olarak sözleşmenin yapılması ile ücrete hak kazanacağından yolculuk başlamadan sözleşmeden cayılrsa bile ücrete hak kazanacaktır.

Bununla birlikte sözleşme batıl olursa veya hata, hile, ikrah gibi sebeplerle, geçersiz olursa tellâl artık ücret talep edemez³⁵⁵. Sözleşmenin hukuka aykırı olması, ahlaka aykırı olması veya sözleşmenin yapıldığında konusunun imkansız olması durumunda sözleşme batıl olur (BK m. 19, BK m. 20/f.1).

Tellâlin ücret talep edebilmesi için sözleşmenin yapılması veya geciktirici şartın gerçekleşmesi gerektiği yolundaki kanun hükümlerinin aksinin kararlaştırılması da mümkündür³⁵⁶. Tarafların tellâlin ücretinin ödenme zamanını sözleşmenin yapıldığı

ikame ettiği şahitlerin ihbarlarıyla davacı tarafından yapılan tavassutun akdın icrasına müncer olmadığı ve akdın başka bir dellâlin tavassutu ile vaki olduğu anlaşılmıştır. Bu cihetler göz önünde tutularak davanın reddi gerekli iken ..." 3. HD, 12/6/1958, tarihli, E. 3643, K. 3639 sayılı kararı, AD, S. 11-12, Kasım-Aralık 1961, s. 1166-1167;

" ... hazırlık ve aracılık, sözleşmenin icrası ile sonuçlanırsa tellâl ücrete hak kazanır (BK m. 405/f.1). Olayda, davalı ile üçüncü kişi arasında aracılık yapılan satış sözleşmesi gerçekleşmediğinden davacılar ücret talebinde bulunamazlar. Davalının esas sözleşmeyi yapmaktan vazgeçmiş olması sonuca etkili değildir. Mahkemece, bu yönler gözetilerek dava reddedilecek yerde kabulü ile yazılı biçimde ödeme kararı verilmiş olması yasaya aykırıdır..." 13. HD, 30.10.1989 tarihli, E. 1989/3454, K. 1989/6194 sayılı kararı, YKD, C.XVI, S.9, Eylül 1990, s. 1339-1340.

³⁵² GÖKTÜRK, s. 535-536; BİLGE, s. 318; BECKER, s. 83.

³⁵³ Bununla beraber bordro verme yükümlülüğü olmayan hallerde, sözleşme yapılıncâ ücret talep hakkı doğar.

³⁵⁴ ARSLANLI, s. 215; KARAYALÇIN, s. 507; BİLGE, s. 321; BECKER, s. 85; ARKAN, s. 179.

³⁵⁵ ARSLANLI, s. 215; ARKAN, s. 179.

³⁵⁶ "Tavassut ettiği akdın inikat etmemesi veya talik edildiği şartın tahakkuk etmemesi halinde tellâlin bir ücret talebine hakkı yoktur. Bu kanun hükmüne aykırı mukavele yapılabilir..." TD 10,5,1958 tarihli ,

değil de ifa edildiği zaman olarak kararlaştırmaları da mümkündür³⁵⁷. Bu durumda tellâlin ücrete hak kazanması için sözleşmenin ifası gereklidir. Yine, tellâl, sözleşmenin ifa edilmemesinden dolayı meydana gelecek herhangi bir zararının tazminini de talep edemez. TD'nin 21.5.1973 gün, E. 1973/1448, K. 1973/2305 sayılı kararı uyarınca³⁵⁸: “Üçüncü şahıs lehine akit (BK 111.md.) müstesna, bir sözleşmenin yerine getirilmemesi yalnız taraflar arasında hak ve borç doğurur. Sözleşmenin ifası sonucu bazı yararlar elde edilebilecek üçüncü şahısların ifa etmemeden dolayı bir talep hakları olamaz. Bu itibarla, aracılık ettiği gemi satım sözleşmesinin taraflarına nazaran üçüncü şahıs durumunda bulunan tellâlin, yaptığı ön sözleşmeden haksız olarak dönmüş bulunmasını ileri sürerek satıcıdan alacağı tellâllık ücretinden yoksun kaldığı nedeniyle, alıcıdan tazminat talebine hakkı yoktur. Alıcının ön sözleşmeden doğan borcunun ihlal etmesi bir haksız fiil değil akde aykırı bir davranıştır; dolayısıyla tellâlin sözleşmeye aykırı hareket eden tarafı haksız fiil nedeniyle de dava etme hakkı yoktur”. Tellâlin ücrete hak kazanması navlun sözleşmesinin ifa edilmesi şartına bağlanmışsa tellâl boşaltma limanında yük teslim edildiğinde ücrete hak kazanır.

Taraflar arasında esas sözleşme hiç yapılmasa bile tellâla ücret ödeneceği kararlaştırılabilir. Böyle bir anlaşma varsa, bir tellâl çabaları sonucunda bir navlun sözleşmesi yapılmamış olsa bile, harcadığı emeğin karşılığını alacaktır.

E. 958-514, K. 1287 sayılı karar özeti, Türk İçtihatlar Külliyyatı, C.I-II, 1958, s. 290; Yine, TD. 6.6.1958 tarihli, E. 958-1140., K. 1586. sayılı kararında da: “...Her ne kadar yaptığı hazırlık veya icra eylediği tavassut akde müncer olunca ve akid taliki bir şart ile yapılmış ise şartın tahakkukunda tellâl ücreti müstahak olursa da; bu hüküm amme intizamına dayanmadığından hilafına mukavele yapılması muteberdir...” Türk İçtihatlar Külliyyatı, C.I-II, 1958, s. 292; “... İnceleme konusu olayda, davacının dayandığı ve davacının da imzası bulunan 22.5.1984 günlü satış sözleşmesinin 4. maddesinde –alıcı ve satıcılar H... Ticaret’e hizmet ve komisyon bedelini şu andaki satış anında öderler- hükmü yer almıştır. Sözleşmenin bu hükmü ile taraflar, tellâllık ücretinin, taşınmaz satım sözleşmesinin geçerli şekilde kurulmasını beklemeden ödenmesini kararlaştırmışlardır. Yukarıda da değinildiği üzere, yaptığı hazırlık veya yerine getirdiği aracılık, sözleşmenin kurulmasına müncer olmadan tellâlin ücretini isteyebileceğinin sözleşme ile kabul edilmesinde yasal bir engel yoktur. Sözleşmenin bu hükmü geçerlidir ve davalıyı bağlar...” 13. HD 25/12/1985 tarihli, E. 1985/7498, K. 1985/7876 sayılı kararı, YKD, C. 12, S. 5, Mayıs 1986, s. 706.

³⁵⁷ GÖKTÜRK, s. 537.

³⁵⁸ RKD, 1973, S. 9-11, s. 446.

Bozucu şarta bağlı olarak yapılan sözleşmelerde de tellâl sözleşmenin yapılması halinde ücretini isteyebilir³⁵⁹. Bozucu şartın gerçekleşmesi sonucu sözleşmenin bozulması durumunda tellâllık ücretinin geri istenebilip istenemeyeceği konusu ise tartışmalıdır. Alman Hukuku'nda ve uygulamasında hakim kanaate göre tellâl bozucu şartın gerçekleşmesi durumunda ücretini geri vermek zorunda değildir³⁶⁰. İsviçre'de hakim görüş bu halde ücretin istenebileceği yönündedir³⁶¹. BK m. 152/f.2'de kural olarak bozucu şartın geçmişe etkili olmayacağı düzenlenmiştir. ARKAN'a göre, bozucu şartın gerçekleşmesi kural olarak geçmişe etkili olmayacağından (BK m. 152/ f.2) sözleşmenin yapılması ile ücrete hak kazanan tellâlin ücretini iade etmesi gerekmez³⁶².

İngiliz Hukuku'nda tellâllık ücreti genellikle hak kazanılan navlun üzerinden ödenir³⁶³. Navlun aksine bir anlaşma olmadıkça, eşyaların boşaltma limanında tesliminde ödenir³⁶⁴. Bununla birlikte ücretin tahmin edilen brüt navlun üzerinden, gemi zayi olsa da olmasa da "ship lost or not lost" gibi anlaşmalarla çarter sözleşmesinin imzalanması üzerine ödenebileceği de kararlaştırılabilir³⁶⁵.

Çarter parti örneklerinde tellâllık ücretinin genellikle taşıyanlarca navlunun tahsili veya yükün gemiye yüklenmesi ile ödeneceği belirtilmektedir. Örneğin:

Fertivoy 88³⁶⁶ sözleşmesinin 22. maddesinde, miktarı 33.maddede belirtilen tellâllık ücretinin, navlun ve ölü navlun ve sürastarya ücreti üzerinden (bunlar söz konusu olursa), taşıyanlar tarafından 33. maddede ismi belirtilen tellâllara, yükün yüklemesine bağlı olarak ödeneceği belirtilmiştir. Bu maddeye göre, tellâlin ücrete hak kazanması için, yükün gemiye yüklenmesi yeterlidir.

³⁵⁹ BİLGE, s. 318.

³⁶⁰ ARSLANLI, s. 215.

³⁶¹ BİLGE, s. 318.

³⁶² ARKAN, s. 179.

³⁶³ BOYD/BURROS/FOXTON, s. 53.

³⁶⁴ IVAMY, s. 257.

³⁶⁵ Les Affreteurs Reunis v. Walford (1919) AC. 801 BOYD/ BURROWS/ FOXTON, s. 53.

³⁶⁶ BIMCO tarafından çıkarılan gübre yükleri ile ilgili yolculuk çarter partisi.

Orevoy³⁶⁷ charter partisinin 24.1. maddesinde ise, 32. maddede belirtilen tellâlık ücretinin navlun ve ölü navlun üzerinden taşıyanlar tarafından ödeneceği ve yükün yüklenmesi ile kazanılacağı belirtilmiştir.

Nype (New York Produce Exchange) 93³⁶⁸ sözleşmesinin 43. maddesinde tellâlık ücretinin charter sözleşmesi altında hak kazanılan ve ödenen kira üzerinden ödeneceği belirtilmiştir.

Norgrain 89³⁶⁹ sözleşmesinin 43. maddesinde, tellâlık ücretinin brüt navlun, ölü navlun ve sürastarya üzerinden, navlun ve/veya sürastaryanın tahsili anında -gemi zayi olsa da olmasa da- taşıyanlar tarafından ödeneceği belirtilmiştir.

Amwelsh (Americanized Welsh Coal Charter) 93³⁷⁰ charter partisinin 31. maddesinde tellâlık ücretinin brüt navlun, ölü navlun ve sürastarya ücreti üzerinden taşıyanlarca bu ödemeleri aldıkları anda ödeneceği düzenlenmiştir.

cc. Ücrete Hak Kazanma Şartları

aaa. Hukuken Geçerli Bir Sözleşmenin Yapılmış Olması

Tellâl, taraflardan birinin talep ettiği şartlara uygun diğer tarafı bulduğu ve taraflar arasında anlaşmanın sağlanmasını ifa ettiği zaman görevini tamamlamış ve ücrete hak kazanmış olur. İki tarafın şartlarda anlaşmalarına rağmen, taraf veya tarafların anlaşma hükümlerine uymamaları halinde de tellâl ücret almaya hak kazanır³⁷¹. Ancak, sözleşme batıl ise, hata, hile, ikrah gibi iradeyi sakatlayan nedenler yüzünden taraflardan biri sözleşme ile bağlı olmadığını bildirmişse ve sözleşme feshedilmişse, tellâlin ücret talep hakkı yoktur³⁷². Esas sözleşmenin bağlayıcı olmaması bizzat müvekkilin onaylanmayan bir hareketinden ileri gelmişse, tellâlin

³⁶⁷ BIMCO tarafından yayınlanan cevher yükü ile ilgili yolculuk charter partis.

³⁶⁸ Association of Ship Brokers and Agents tarafından yayınlanan genel zaman charter partis.

³⁶⁹ Association of Ship Brokers and Agents tarafından yayınlanan hububat alanındaki yolculuk charter partis.

³⁷⁰ Association of Ship Brokers and Agents tarafından yayınlanan kömür alanındaki yolculuk charter partis.

³⁷¹ ARSLANLI, s. 215; KARAYALÇIN, s. 507; ARKAN, s. 179.

³⁷² ARSLANLI, s. 215; BECKER, s. 85.

bu durumu esas sözleşmenin kurulması sırasında bilmemesi şartıyla, müvekkil tellâla karşı sözleşmenin bağlayıcı olmadığına dayanamayacaktır³⁷³.

Tellâlin ücrete hak kazanması için aracılık yaptığı sözleşmenin hukuken geçerli olarak kurulmuş olması gerekir³⁷⁴. Öncelikle sözleşmenin yapılmasında gerekli şekil şartına uyulmuş olmalıdır³⁷⁵. Navlun sözleşmelerinin yapılması ise herhangi bir şekil şartına bağlı değildir. Sözlü olarak yapılması hatta yükün yüklenmesi yoluyla zımni olarak da yapılması mümkündür³⁷⁶.

Müvekkil tellâlin aracılık ettiği sözleşmeyi yapmak zorunda değildir³⁷⁷, hatta kendi yararına olsa bile sözleşmeyi yapmaktan vazgeçebilir. Bu durumda ücret istenemeyeceği gibi masraf da talep edilemez³⁷⁸. Bununla birlikte, müvekkil tellâlin aracılığını engellemek amacıyla, onun yaptığı teklifi reddederek sözleşmeyi tellâlin bulunduğu üçüncü kişiyle bizzat yaparsa tellâl ücretini isteyebilir³⁷⁹. Yargıtay'ın da bu konuda kararları vardır³⁸⁰. Müvekkil sözleşmeyi bizzat yapmak için reddetmişse, BK m. 154 gereğince ücret talebinin tabi olduğu şartlar gerçekleşmiş sayılır³⁸¹. Taraflar tellâlin yaptığı hazırlık ve aracılık işine rağmen, tellâli ücretinden mahrum etmek amacıyla, sözleşmeyi bizzat yapmış görünmek ve sanki tellâl hiçbir faaliyette bulunamamış gibi göstermek için sözleşmeyi yapmayı geciktirip, sonradan bizzat yaparlarsa tellâl BK m. 154 gereğince tarafların hüsnüniyet kurallarına aykırı

³⁷³ BECKER, s. 85.

³⁷⁴ ARSLANLI, s. 215; BECKER, s. 85; ARKAN, s. 179.

³⁷⁵ BECKER, s. 85; ARKAN, s. 179.

³⁷⁶ OKAY, s. 40.

³⁷⁷ "Tellâlin ücrete hak kazanması için, aracılık ettiği işin sözleşme ile neticelenmesi lazımdır. Tellâlin işine aracılık ettiği şahıs, sözleşmeyi yapıp yapmamak hususunda tamamen serbesttir. Sözleşme, başka bir tellâlin aracılığı ile daha ucuz bir fiyata yapıldığı takdirde, birinci tellâla ücret vermek gerekmez". TD 22.11.1957 tarihli, E. 768, K. 2518 sayılı karar özeti, Türk İçtihatlar Külliyyatı, C.I-II, 1958, s. 290; Aynı nitelikte 3.HD, 12.6.1958 tarihli, E. 3643, K. 3639, Türk İçtihatlar Külliyyatı, C.I-II, 1958, s. 290.

³⁷⁸ GÖKTÜRK, s. 540; ARSLANLI, s. 214; BİLGE, s. 319; BECKER, s. 84.

³⁷⁹ GÖKTÜRK, s. 539; KARAYALÇIN, s. 509; BİLGE, s. 319.

³⁸⁰ Tellâl dava konusu gayrimenkulün satımı için aracılık ederek tarafları karşılaştırmak suretiyle gayrimenkulün alım satımında hizmet ve yardım etmiş, ancak gayrimenkul sonradan aynı bedel üzerinden aynı şahsa satılmış. Yargıtay burada, tellâllık ücretinin verilmemesi amacı ile tellâlin aracılık ettiği alım satımın yapılmadığını bu nedenle tellâlin yine ücrete hak kazanacağını belirtmiş. TD, 15.4.1952 tarihli, E. 4429, K. 4307 sayılı kararı, (SUNGUR/BORAN, s. 607).

³⁸¹ ARSLANLI, s. 215; YAVUZ, s. 429.

davranarak kendisinin aracılığı sonucunda sözleşmenin yapılmasını kendisini ücretten mahrum etmek için geciktirdiklerini ileri sürerek, taraflardan tellâllık ücretini isteyebilir³⁸². BK m. 154 hükmüne göre, şartın gerçekleşmesine iki taraftan biri dürüstlük kurallarına aykırı olarak engel olursa o şart gerçekleşmiş sayılır.

Çarter sözleşmelerinde tellâllar, sözleşmenin karşı tarafı olacak kişiler ile iletişime geçtiklerinde asla müvekkillerini tanımlayacak bilgiler iletmezler. Bunun nedeni ise açıktır; böyle bir bilginin sağlanması diğer tarafa doğrudan tellâlin müvekkili ile iletişim kurma ve tellâli ilişkinin dışına atma imkanı verir³⁸³.

İngiliz hukukunda, tellâlların sözleşme ifa edilmese de ücrete hak kazanacağı yolunda bir anlaşma yoksa sözleşme iptal edildiğinde tellâlin ücrete hak kazanması ancak sözleşme iptalinin tellâli ücretinden mahrum etmek amacıyla yapılması durumunda mümkün olabilir. Bu durum ise oldukça nadir görülür³⁸⁴.

Bir davada, gemi tellâlları 18 aylık bir çarter sözleşmesi düzenlemişler. Çarter sözleşmesinde tellâlların hak kazanılan ve ödenen kira üzerinden ücret alacağı belirtilmiştir. 4 ay sonra gemi, taşıtanlara satılmış ve çarter sözleşmesi karşılıklı anlaşma ile iptal edilmiş. Olayda gemi sahiplerinin çarteri 18 aylık sürenin bitiminden önce sona erdiremeyeceklerine ilişkin bir kaydın olmadığı ve tellâlların çarter sözleşmesinin bitiminden sonra ücrete hak kazanamayacakları belirtilmiştir³⁸⁵.

Tellâllık sözleşmesinde sözleşmenin yapılmamasına neden olan veya sözleşmeden rücu eden tarafın tellâllık ücretini ödeyeceğinin kararlaştırılması mümkündür³⁸⁶.

³⁸² DOĞANAY, s. 481.

³⁸³ ANDERSON, s. 92.

³⁸⁴ WILLIAMS, Harvey, Chartering Documents, Fourth Edition, London, 1999, s. 51.

³⁸⁵ French v. Leeston Shipping Co., (1922) 1 AC 451. (COLINVAUX, Vol.1, s. 420).

³⁸⁶“Taraflar arasındaki 5.5.1960 tarihli tellâllık sözleşmesinde “akdin icra edilmemesine sebebiyet veren veya akitten rücu eden taraf, komisyon ücretinin tamamını ödemeyi taahhüt ve kabul eder” diye yazılı bulunmaktadır. BK’nın 405. maddesi emredici hüküm olmadığı için aksine sözleşme yapılabilir...” 3. HD 27.10.1961 tarihli E. 7623, K. 6046 sayılı kararı (DALAMANLI, Lütfü /KAZANCI, Faruk/KAZANCI, Muharrem, İlimi ve Kazâi İçtihatlarla Açıklamalı Borçlar Kanunu, C. IV, Kazancı Hukuk yayınları No:71, İstanbul, 1990, s. 174); “Satış vaadi sözleşmesinin, “taraflar iş bu satış vaadinden herhangi bir suretle rücu ederler veya şartlarını yerine getirmezlerse rücu eden taraf diğer tarafa tazminat olarak 5.000 lira ödeyecekleri gibi satış bedeli olan 125.000 lira üzerinden % 4

Bazı çarter parti örneklerinde sözleşmenin ifa edilmemesi durumunda tellâlık ücreti ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Örneğin, Gencon 94 çarter partisinin 15. maddesinde, hak kazanılan, navlun, ölü navlun ve sürastarya ücretinin 24. maddede belirtilen oranının komisyon ücreti olarak burada belirtilen tarafa ödeneceği, sözleşme ifa edilmezse buna sebep olan tarafın tellâla masraf ve emeği karşılığında tahmini navlun miktarına düşen tellâlık ücretinin en az 1/3'ünü ödeyeceği, birden fazla yolculuğun söz konusu olduğu durumlarda tazminatın karşılıklı olarak belirleneceği hükmü yer almaktadır. Bu çarter partide navlunun ödeneceği zaman hususunda taraflara navlunun yükleme limanında veya teslimde ödenmesini seçme hususunda alternatif tanınmıştır (m. 4).

Gencon 76 çarter partisinin 14. maddesine göre: "Hak kazanılan navlunun 20. maddede belirtilen oranı tellâlık ücreti olarak 20. maddede belirtilen tarafa ödenir. Sözleşme ifa edilmezse taşıyan masraf ve emeğini karşılamak üzere tellâla tahmini navlun miktarı ve ölü navlun üzerinden hesaplanan tellâlık ücretinin en az 1/3'ünü öder hükmü yer almaktadır. Gencon 76 çarter partisinin 4. maddesinde ise navlunun yükün boşaltma limanında teslimi ile ödeneceği belirtilmiştir. Çarter sözleşmesi tarafları olan taşıyan ile taşıtan arasında Gencon 76 çarter partisi örnek alınarak bir düzenleme yapılması durumunda 14. maddede belirtilen ifa etmeme kavramı Hukukumuz açısından bir ayrıma tabi tutulmalıdır:

TTK m. 1040 taşıtanın sözleşmeden caymasını düzenlemektedir. Bu maddeye göre, taşıtan ister basit isterse mürekkep olsun yolculuk başlamadan önce sözleşmeden cayarsa kararlaştırılmış olan navlunun yarısını pişmanlık navlunu olarak ödemek zorunda kalır (f.1). TTK m. 1040/f.2'ye göre, taşıtan tarafından yükleme işinin tamamlanmış olduğu açıkça veya zımnen kaptana bildirilmişse (TTK m. 1040/f.2 bent1); yük tamamen veya kısmen teslim edilmiş olup da bekleme süresi dolmuşsa (TTK m. 1040/f.2 bent 2) bile yolculuk başlamış sayılır.

komisyon ücretini de yalnız rücu eden taraf komisyoncuya ödeyecektir" şeklindeki 7. maddesi hükmüne dayanan bir dava olarak tefsir edilebilir. Buna göre de satış vaadi mukavelesinden hangi tarafın dönmüş olduğunun davacı tarafından ispat edilmesi ve yalnız akitten dönmüş olan tarafın tellâlık parası ile mahkum edilmesi gerekecektir." 4. HD, 12.6.1958 tarihli, E. 6247, K. 4110. (DALAMANLI /KAZANCI /KAZANCI, s. 169).

Yolculuk başladıktan sonra ise, taşıtan ancak tam navlunu ve taşıyanın 1069. maddeye göre hak ettiği diğer alacakları ödemek³⁸⁷ ve 1070. maddede yazılı alacakları³⁸⁸ tediye ve temin etmek şartı ile sözleşmeden cayarak yükün gemiden çıkartılmasını isteyebilir (TTK m. 1041/f.1).

Yolculuk başladıktan sonra, taşıtan tarafından sözleşmeden cayılması durumunda (TTK m. 1041), taşıyan tam navluna hak kazanacağı için ve tam navlun pişmanlık navlunu olarak ödeneceğinden tellâl da hak kazanılan söz konusu navlun miktarı üzerinden ücrete hak kazanacaktır³⁸⁹.

Bununla birlikte Gencon 76 charter partisinin yapıldığı durumlarda yolculuk başlamadan önce sözleşmeden cayılması halinde tellâlık ücretinin tahakkuk eden navlun üzerinden hesaplanması gerekir. Aksi takdirde, taşıtanın hareket tarzından dolayı, taşıyan tam navlun tahsil etmişçesine tellâla ücret ödeyecektir ki bu da hakkaniyete aykırı bir durum olacaktır. Alternatif olarak tellâlin ücretinin yarı yarıya ödenmesini öngören TTK m. 108 hükmünün kıyasen uygulanarak ve tahmini tam navlun ile tahakkuk eden navlun arasındaki fark taşıtandan talep edilebilir³⁹⁰. Gencon 94 charter partisinde getirilen düzenleme ile tellâlık ücretinin borçlusu sözleşmenin ifa edilmemesine sebep olan taraf olarak belirtilmiştir. Bu nedenle Gencon 94 kullanıldığı takdirde ücretin tahmini navlun üzerinden hesaplanması mümkündür³⁹¹.

Kısmi charter sözleşmelerinde taşıtanların hepsi fesih hakkını kullanırsa TTK m. 1040-1041 her taşıtana karşı aynen uygulanır (TTK m. 1045/f.2). Taşıtanlardan yalnız biri veya birkaçı sözleşmeden cayarsa bu yolculuk başlamadan önce dahi olsa daima tam navlun ödenir. Ancak bu navlundan taşıyanın teslim edilmeyen yük

³⁸⁷ TTK. m. 1069/ f.1: "Gönderilen; malı teslim almakla navlun ve teferuatından olan bütün masrafları ve sürastarya ücretini, teslim almanın dayandığı mukavele veya konişmento hükümlerine göre ödemeye, kendi hesabına Gümrük Resmi ödenmiş ve başka masraflar yapılmış ise bunları da vermeğe ve kendine düşen diğer bütün borçları ifaya mecbur kalır."

³⁸⁸ TTK m. 1070/f.1: "Taşıyan; müşterek avarya, kurtarma ve yardım masrafları ve deniz ödöncü yüzünden malı takyid eden alacaklarına mukabil bu alacakların tutarı olan parayı yahut o değerde teminatı elde etmedikçe malı teslim mecbur tutulamaz".

³⁸⁹ ÜLGENER, s. 557.

³⁹⁰ ÜLGENER, s. 558.

³⁹¹ ÜLGENER, s. 558 dn. 13.

yerine başka yük yükleyerek kazandığı navlun indirilir (TTK m. 1045/f.1 bent 1). Bu madde gereğince taşıtanın tam navlun ödemesi gereken hallerde de tellâllık ücreti de bu tam navlun üzerinden hesaplanacaktır.

Navlun sözleşmesinin TTK'da düzenlenen belirli durumların gerçekleşmesi durumunda hükümden düşmesi de mümkündür. TTK m. 1082'de yolculuk başlamadan önce, TTK m. 1084, m. 1087'de ise yolculuk başladıktan sonraki hükümden düşme nedenleri gösterilmiştir. TTK m. 1082'ye göre, yolculuk başlamadan önce, umulmayan bir hal yüzünden gemi zayi olur, özellikle batar veya TTK m. 818 gereği mahkumiyet kararı verilir ve tamire değmez halinde gemi geciktirilmeksizin açık arttırma ile satılır veya deniz haydutlarının eline geçerse veya düşman malı olarak yakalanır ve alıkonulup ganimet olmasına karar verirse (TTK m. 1082/f.1 bent 1); navlun sözleşmesinde cins ve nevi ile değil, belirli ve somut olarak gösterilmiş mallar zayi olursa (bent 2); eşya taşıma sözleşmesinde belirli ve somut olarak gösterilmemiş mallar gemiye konulduktan veya gemiye yükletilmek üzere yükleme yerinde kaptan tarafından teslim alındıktan sonra zayi olursa, taraflar birbirlerine tazminat vermekle yükümlü olmaksızın navlun sözleşmesi hükümden düşer.

Çarter sözleşmelerine konan ikame şartı istisnai olarak taşıyana başka bir gemi ile taşıma yükümlülüğü yüklemedikçe bu durumu değiştirmez. Bununla birlikte taşıyanlar düzenli hat seferlerinde konişmentolardaki ikame şartının içeriği veya uluslararası teamül gereği daima başka bir gemi ile taşıma yükümlülüğünde olduklarından ferden belirlenmiş geminin zayi olmasına rağmen navlun sözleşmesi devam eder³⁹².

Gemi yolculuğa başladıktan sonra umulmayan bir hal nedeni ile TTK m. 1082/f.1'de belirtilen surette zayi olursa navlun sözleşmesi hükümden düşer. Ancak, mallar emniyet altına alınmış veya kurtarılmış olduğu oranda taşıtan aşılın mesafenin bütün yolculuğa olan oranına göre mesafe navlunu öder (TTK m. 1084/f.1). TTK m. 1084/f.2'ye göre ise söz konusu mesafe navlunu kurtarılmış olan malın değerini aşamaz.

³⁹² ÇAĞA/KENDER, s. 254.

Yolculuk başladıktan sonra yükün umulmayan bir hal yüzünden zayi olması durumunda navlun sözleşmesi tarafların birbirine tazminat ödeme yükümlülüğü olmaksızın hükümden düşer (TTK m. 1087).

Yukarıda belirtilen durumlarda, navlun sözleşmesi tarafların herhangi bir beyanda bulunmasına gerek olmaksızın kendiliğinden kanunen hükümden düşer. Taraflar birbirlerine tazminat vermekle yükümlü olmazlar ve özellikle navlun kısmen dahi olsa ödenmez ve peşin alınan paralar da geri verilir. Ancak, TTK m. 1084 gereğince kurtarılan yük için mesafe navlunu ödenir³⁹³.

ÜLGENER'e göre, navlun ödenmesinin söz konusu olmaktan çıktığı durumlarda tellâlin ücret hakkı da ortadan kalkmakta, mesafe navlununun doğduğu durumlarda ise ücret sözleşmede (Gencon 76) belirlenen oranın adı geçen navluna uygulanması sonucunda ortaya çıkacak miktar ile sınırlı kalmaktadır³⁹⁴. Kanaatimizce de, navlun sözleşmesinin TTK'da belirtilen şartlar çerçevesinde hükümden düşmesi durumunda taşıyanın navlun almadığı halde tellâllık ücretinden sorumlu tutulması hakkaniyete uygun olmayacaktır.

Umulmayan bir hal yüzünden zayi olmadan, gemi veya yükün taraflara isnadı kabil olmayan bir nedenle zayi olması anlaşılır³⁹⁵. Kanaatimizce, Gencon 94 charter partisinde sözleşmenin ifa edilmemesine neden olan taraf tellâllık ücretinden sorumlu olacağı için navlun sözleşmesinin gemi veya yükün umulmayan bir hal yüzünden zayi olması nedeniyle hükümden düşmesi durumunda tellâl taraflardan bu sözleşmede belirtilen tahmini navlun üzerinden ödenecek ücret için bir talepte bulunamayacaktır.

TTK m. 1083'de bazı hallerde sözleşme taraflarına herhangi bir tazminat ödemeden sözleşmeden cayma hakkı tanınmıştır. Bu haller, yolculuk başlamadan önce gemiye ambargo konması veya devlet veya yabancı devlet hizmeti için el konması, varma yeri ülkesi ile ticaretin yasaklanması, yükleme ve varma limanının abluka altına alınması, navlun sözleşmesi gereğince taşınacak olan malların yükleme limanından ihracının veya varma limanına ithalinin yasaklanması, başka bir

³⁹³ ÇAĞA/KENDER, s. 255-256.

³⁹⁴ ÜLGENER, s. 557.

³⁹⁵ ÇAĞA/KENDER, s. 255.

kamu tasarrufu ile geminin yola çıkmasının veya yolculuğun yapılmasının veya navlun sözleşmesi gereğince teslim edilecek olan malların yollanmasının yasaklanmasıdır. Bu durumlarda kamu tasarrufundan çıkan engel, ancak mevcut ihtimallere göre az zamanda ortadan kalkamayacağı anlaşıldığı takdirde sözleşmeden cayma hakkı verir (TTK m. 1083/bent 1). TTK m. 1083/bent 2'ye göre ise yolculuk başlanmadan önce savaş çıktığı için geminin veya navlun sözleşmesi gereğince gemi ile taşınacak olan malların veya her ikisinin artık serbest sayılmaması ve zapt ve müsadere tehlikesine maruz kalması halinde de cayma hakkı söz konusu olacaktır.

TTK m. 1088/f.1'e göre, yolculuk başladıktan sonra yukarıda belirtilen 1083. maddede yazılı umulmayan hallerden biri çıkarsa taraflardan her biri tazminat vermekle yükümlü olmaksızın sözleşmeden cayabilir. Ancak bu gibi umulmayan hallerden biri çıktığı zaman gemi bir Avrupa limanında bulunuyorsa üç ay, bir Avrupa dışı limanda bulunuyorsa beş ay süre ile engelin ortadan kalkması beklenmelidir (TTK m. 1088/f.2). Bununla birlikte taşıtan yolculuğun aşıl原因 kısmı için mesafe navlunu ödeyecektir (TTK m. 1088/f.5). Kırkambar ve kısmi çarter sözleşmelerinde ise TTK m. 1083 ve m. 1088'deki hallerde taraflardan her biri, engel çıkar çıkmaz ne kadar süreceğine bakmaksızın sözleşmeden cayma hakkını kullanabilir (TTK m 1096/f.1 bent 1).

TTK m. 1083 ve 1088'deki durumlarda sözleşme ileriye dönük olarak feshedilmektedir. Bu nedenle o ana kadar doğmuş bulunan alacaklar saklı kalacaktır³⁹⁶. ÜLGNER'e göre, (Gencon 76 çarter partisi çerçevesinde) sözleşme ileriye dönük olarak feshedileceği için fesih anına kadar tahakkuk etmiş alacaklar (mesela yükleme limanında tahakkuk eden sürastarya ücreti gibi) varlıklarını sürdürecekler ve böyle bir durumda da tellâlin ücret alacağı da, fesihten etkilenmeyen navlun (ve sözleşmede varsa sürastarya ücreti) oranında varlığını sürdürecektir. Bu halde tahmin edilen tam navlun üzerinden tellâllık ücretinin hesaplanması mümkün olmayacaktır³⁹⁷.

Gencon 94 formu açısından ise, TTK m. 1083 ve m. 1088'de belirtilen durumlarda, gecikmenin nedeni bir kamu tasarrufu veya savaş çıkması olduğundan

³⁹⁶ ÇAĞA/KENDER, s. 258.

³⁹⁷ ÜLGNER, s. 557.

ve sözleşme tarafı bu duruma dayanarak kanuni cayma hakkını kullandığından, kanuni cayma hakkını kullanan tarafın Gencon 94'de belirtilen "sözleşmenin ifa edilmemesine neden olan" taraf niteliğine sahip olmadığı kanaatindeyiz. Bu hakkın kullanılması ile sözleşme ileriye dönük olarak feshedilecektir. Bu nedenle tellâl fesih anına kadar ortaya çıkan navlun üzerinden alacağını alacak, sözleşme feshedildiği için fesheden taraftan tahmini navlun üzerinden bir ücret talep edemeyecektir.

Yukarıda belirtilen TTK m. 1082 ve 1083 maddelerde belirtilen durumlar yükün bir kısmı hakkında gerçekleşmiş ise taşıtan, taşıyanın durumunu güçleştirmemek şartı ile kararlaştırılanların yerine başka bir yük yüklemekte veya kararlaştırılmış bulunan navlunun yarısından ibaret pişmanlık navlununu ve taşıyanın caymadan doğan diğer haklarını (TTK m. 1040) ödeyerek sözleşmeden cayabilir (TTK m. 1090/f.1). Taşıtan bu iki haktan hiçbirini kullanmazsa, yükün umulmayan bir hal yüzünden kazaya uğramış kısmı için de tam navlun ödemek zorundadır (TTK m. 1090/f.2). Taşıtan bu maddeye göre pişmanlık navlunu vererek sözleşmeden caydığında tellâla Gencon 76 charter partisine göre ödenecek ücret de bu miktar üzerinden hesaplanacaktır. Bununla birlikte kısmi charter sözleşmeleri açısından taşıtan TTK m. 1090'da belirtilen cayma hakkına sahip değildir (TTK m. 1096/f.1 bent 2). Ancak TTK m. 1045 gereğince pişmanlık navlunu ödeyerek sözleşmeyi feshedebilir (TTK m. 1096/f.2).

İki tarafın anlaşarak sözleşmeyi feshetmeleri durumunda tellâlin ücret alacağı hakkında Baltime 74³⁹⁸ charter partisinde bir düzenleme getirilmiştir. Baltime 74 25. maddede, taşıyanlar komisyonu charter sözleşmesi altında ödenen kira üzerinden öderler, fakat bu miktar hiçbir durumda tellâlların masraflarını içine almak için gerekli olan ve çalışmaları için makul olan miktardan daha az olamaz. Eğer, taraflardan herhangi biri tarafından charterin bozulması nedeniyle tam kira ödenmezse, o taraf tellâlların komisyonlarını kaybetmeleri yüzünden uğradıkları zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Charteri taraflar anlaşarak sona erdirmişlerse, taşıyanlar tellâlin komisyon kaybından doğan zararını tazmin edecektir, fakat böyle bir durumda komisyon bir yıllık kira üzerinden hesaplanacak ücreti geçemeyecektir.

Görüldüğü gibi bu maddede de tellâllık ücretinin ödenen kira üzerinden ödeneceği belirtilmiştir. Sözleşmenin ifa edilmemesi durumunda tellâlin uğrayacağı

³⁹⁸ BIMCO tarafından yayınlanan zaman charter partis.

zararı tazmin etmek için, charter sözleşmesinin bozulmasına taraflardan biri sebebiyet vermişse onun, taraflar anlaşarak sözleşmeye son vermişlerse taşıyanın tellâlin zararını tazmin edeceği, bununla birlikte bu tazminatın bir yıllık kira üzerinden hesaplanacak ücreti geçemeyeceği belirtilmiştir.

Tellâllik sözleşmesi ile tellâlin çalışması belli bir süre ile sınırlanmışsa, kurulacak esas sözleşmenin öngörülen süre içinde yapılması gereklidir. Bununla birlikte böyle bir süre öngörüldüğünde müvekkil dürüstlük kurallarına aykırı olarak, sürenin geçmiş olmasına dayanarak ücret ödemekten kaçınamaz. Yani, müvekkil tellâlin uğraşmalarını kendisine mal etmesine rağmen, onu tellâllik ücretinden mahrum edemez³⁹⁹.

Tellâl görevinden azledilmişse, kural olarak artık ücret isteyemez. Ancak, tellâlin harcadığı çaba sonucunda fakat tellâlin azledilmesinden sonra sözleşme kurulmuşsa, tellâlin gösterdiği çabalar dikkate alınır ve tellâl ücrete hak kazanabilir⁴⁰⁰.

Miktar (COA) sözleşmelerinde tellâl taraflarca, bu sözleşmelerin genelde uzun süreleri kapsaması nedeni ile kendisine bir kere başvurulduktan sonra sözleşmelerin uzatılması gibi hususlara katılmamaktadır. Bu sözleşmelerde taraflar ve tellâl anlaşarak tellâlin ücret hakkını sözleşme süresinin belirli bir kısmıyla sınırlayabilirler, tellâlin uzatılan sözleşmeler üzerinden de veya orjinal sözleşmenin yerine geçen sonraki sözleşme üzerinden de ücrete hak kazanacağını veya tellâlin taraflar arasındaki diğer sözleşmeler üzerinden de ücrete hak kazanacağını kararlaştırabilirler⁴⁰¹. Taraflar arasında bu konularda bir anlaşma yoksa kanaatimizce tellâl sözleşmeye bir kere aracılık ettikten sonra görevi biteceğinden, sözleşmenin uzaması veya taraflar arasında yeni bir sözleşme yapılması durumunda ücrete hak kazanamayacaktır. 11. HD, 13.11.1990 tarihli E. 3591, K. 7240 sayılı kararında ilk sözleşmenin kurulmasından sonra ikinci sözleşmede davacı tellâlin katkısı yoksa, bu ikinci sözleşme için tellâl ücret isteğinde bulunamaz şeklinde bir karar vermiştir⁴⁰².

³⁹⁹ BECKER, s. 84.

⁴⁰⁰ GÖKTÜRK, s. 535.

⁴⁰¹ GORTON/IHRE/SANDEVÄRN, s. 308.

⁴⁰² 11. HD, 13.11.1990 tarihli, E. 3591, K. 7240 sayılı kararı (ERİS, 2. Baskı, s. 520).

bbb.Tellâlin Faaliyetleri İle Yapılan Sözleşme Arasında Nedensellik Bağı Olması

Tellâlin ücrete hak kazanması için, faaliyeti ve gayreti sonucu taraflar arasında bir sözleşme yapılmış olması gerekmektedir. Yani, tellâlin ücrete hak kazanabilmesi için, sözleşmenin yapılması ile tellâlin gösterdiği faaliyet arasında nedensellik bağı olması gerekir⁴⁰³.

Tellâlin vermiş olduğu bilgiler veya yaptığı görüşme ve pazarlıkların normal gidişatına göre, sözleşmenin yapılmasını sağlayacak nitelikte olması durumunda bir nedensellik bağından söz edilir⁴⁰⁴.

⁴⁰³ GÖKTÜRK, s. 536; ARSLANLI, s. 216; BİLGE, s. 318.

⁴⁰⁴ BİLGE, s. 318-319; "... Ancak herhangi bir nedensellik bağı tellâlin ücrete hak kazanması için yeterli değildir. Tellâl isteklinin sözleşmeyi yapma konusundaki iradesinin oluşumunu doğrudan doğruya ya da dolayısıyla bilinçli olarak etkilendirmiş olmalıdır; sözleşmenin kurulması konusunda istek uyandırıcı çalışmasıyla işin sonuçlandırılmasına hizmet etmelidir. Tellâl yalnız bir sonuç için değil, çalışmasının sonucu için ücret almaktadır. Ancak isteklinin sözleşmeyi yapmak konusundaki kararının yalnız ya da başlıca tellâlin çalışmasıyla elde edilmiş olması gerekli değildir; tellâlin tellâllık sözleşmesi çevresindeki çalışmalarının, istekliyi sözleşme yapmaya yöneltten nedenlerden birini yaratmış olması yeterlidir. Sözleşmenin kurulması ile bu çalışma arasında hiç olmazsa ruhsal (=psikolojik) bir bağlantı varsa, işin sonuçlandırılmasının doğrudan doğruya tellâlin çalışmasından ileri gelmesi zorunlu değildir. Bu ilkeler uyarınca, sözleşme tellâlin üzerinde çalıştığı kişiyle değil de, üçüncü bir kişiyle kurulmuşsa, hukuk yönünden değer taşıyan bir nedensellik bağının varlığı kabul edilemez; çünkü, bu durumda, tellâlin sözleşmeyi yapan tarafın irade oluşumunu ve kararını eylemli olarak etkilendirmesi yolundaki zorunlu şart eksiktir. Bunun gibi, üçüncü kişi tellâlin üzerinde çalıştığı istekli tarafından sözleşmeyi yapmaya yöneltilmişse, kural olarak, durum aynıdır. Bununla birlikte benzer durumlarda, özel hal ve şartlar anılan ruhsal bağlantının varlığı sonucuna götürebilir. Tellâlla, bu kez kendisi aracı durumuna giren istekli arasında bir alt vekâlet varsa, elde edilen sonuç dolaylı olarak tellâla bağlanmalı ve ücret ödenmelidir; meğer ki tellâlin alt vekâlet verme yetkisi olmasın; tellâlin alt vekâlet verme yetkisinin bulunmadığı durumlar ise nadirdir. Bir alt vekâlet ilişkisi bulunmasa bile, istisnai olarak tellâl üçüncü kişiyle yapılan sözleşmeden kendisine hak çıkarabilir. Mesela, sözleşme yalnız hukuki biçim olarak üçüncü kişiyle kurulmuş, buna karşılık iktisadi yönden tellâlin üzerinde çalıştığı kişinin hesabına ya da çıkarına yapılmışsa, ücrete hak kazanılacaktır. Bunun gibi, ilk istekliyle üçüncü kişi arasında bir birlik oluşturulmalarına elverişli ölçüde sıkı iktisadi ya da kişisel ve toplumsal bağlılık varsa, aynı sonuca ulaşılabilecektir. Bu son olgu, mesela sözleşme tellâlin üzerinde çalıştığı istekli yerine, onun ortak olduğu bir şirket adına yapılmışsa, ya da istekliyle üçüncü kişi aynı ev birliğinden ya da aileden iseler gerçekleşecektir. Bu tür hal ve şartlar varsa, genel hayat tecrübesine göre, istekliyle sözleşmeyi yapan üçüncü kişi arasındaki iktisadi ya da kişisel bağlılık dolayısıyla, tellâlin çalışmalarının topluluğun diğer üyelerine yansımış olduğu söylenebilir. Nedenselliğin tellâlin üzerinde çalıştığı kişiyle sert biçimde sınırlandırılması hakkaniyete

Nedensellik bağının varlığını ispat tellâla düşer⁴⁰⁵. Fakat tellâl elverişli bir çalışma gösterdikten sonra, müvekkil tellâlı katmaksızın sözleşmeyi kendisi yaparsa, tellâlin faaliyetinin yararlı olduğuna ilişkin fiili bir karine vardır⁴⁰⁶. Tellâl hal ve şartlara göre gereken elverişli çalışmalarda bulunduğunu ispat ettiği takdirde, yapılan sözleşmenin tellâlin çalışması sonucunda kurulduğunun kabulü gerekir. Bu karinenin aksini iddia eden taraf tellâlin faaliyeti ile yapılan sözleşme arasında nedensellik bağı olmadığını ispat etmek zorundadır⁴⁰⁷.

Tellâl, tarafları bir araya getirdikten sonra, sözleşmenin yapılması için çalışsa da, sözleşme müvekkilince tellâlin yardımı olmadan tamamlansa da, ücrete hak kazanır. Bununla birlikte tellâl, tarafları bir araya getirme işini doğrudan yapmalıdır. Herhangi bir kimseye konuyu söylemesi ve o kişinin tarafları bir araya getirmesi tellâlin ücrete hak kazanması için yeterli değildir. Tellâl, gemi sahibini geminin charter sözleşmesine konu olmasını sağlayan tellâl ile tanıştırsa bile yine ücrete hak kazanamaz⁴⁰⁸. Gibson v. Crick davasında, tellâllar arasında bir tellâlin gemi sahibini sadece sonradan o işi gerçekleştiren tellâl ile tanıştırması durumunda bile, ilk tellâlin gemi sahibinden tellâllık ücretine hak kazanacağını belirtildiği adetin makul olmadığı ve kabul edilemeyeceği belirtilmiştir⁴⁰⁹.

ccc.Müvekkilin İradesine Uygun Bir Sözleşme

Tellâlin yapılmasına aracılık ettiği sözleşmenin müvekkilin iradesine uygun olması durumunda tellâl ücrete hak kazanır. Müvekkilin iradesine uygunluk belirlenirken, sözleşmenin şekinden çok, müvekkilce ulaşılmak istenen iktisadi amaca uygun olup olmadığına bakmak gerekir⁴¹⁰.

aykırı düşer ve tellâlin zararına kötüye kullanmalara yol açar." KANETİ, Selim, İsviçre Federal Mahkemesinin Borçlar Hukuku Kararları, Batider, C. VI, S. 2, Aralık- 1971, s. 381.

⁴⁰⁵ BİLGE, s. 319; BECKER, s. 88; DOĞANAY, s. 483.

⁴⁰⁶ BECKER, s. 88.

⁴⁰⁷ DOĞANAY, s. 483.

⁴⁰⁸ COLINVAUX, Vol. 1, s. 596.

⁴⁰⁹ (1863) 1 H.&C. 142. Cf. Allan v. Sundius (1862) 1 H.&C. 123 (COLINVAUX, Raoul, Carver's Carriage By Sea, Volume 2, Thirteenth Edition, 1982, s. 701) .

⁴¹⁰ ARSLANLI, s. 215; BİLGE, s. 318; BECKER, s. 86; ARKAN, s. 179.

Federal Mahkeme bir kararında, şüphe halinde, tellâllık sözleşmesinde belirli bir satış fiyatının gösterilmesinin sadece yol gösterici bir nitelik taşıdığını, tellâllık sözleşmesinde gösterilen satış fiyatının elde edilmesinin ücrete hak kazanmanın şartı niteliğine sahip olması durumunda olsa bile, iktisadi yönden eşit bir sonuca varılmışsa veya vekâlet veren kendi fiili ile düşüklüğü yaratmışsa, tellâlin yine ücrete hak kazanacağını, istenilen sözleşme ile yapılmış sözleşme arasında denklik olup olmadığının, hukuki sonuçtan çok iktisadi sonuç gözetilerek belirleneceğini belirtmiştir⁴¹¹. Tellâllık sözleşmesinde elde edilecek navlun miktarının gösterilmiş olması durumun da tellâlin elde ettiği navlunun iktisadi yönden müvekkilin iradesine uygun olup olmadığına bakılmalıdır.

dd. Ücretin Borçlusu

aaa.Genel Olarak

Navlun sözleşmesinde faaliyet gösteren tellâlin ücretinin borçlusu, TTK m. 108'e belirlenir. TTK m. 108'e göre, tellâllık ücretini hangi tarafın ödeyeceği sözleşme veya kanunla belirtilmemiş ise, mahalli ticari teamül dikkate alınır bu da yoksa taraflar tellâllık ücretini yarı yarıya öderler. Tellâllık ücretinin taraflarca yarı yarıya

⁴¹¹ "1. ... Tellâllık sözleşmesinde bir fiatın gösterilmesi, şüphe halinde, salt yol gösterici ve elde edilmesi öngörülen sonucu çerçeveleyici bir nitelik taşır; sözleşmede gösterilen fiatın, ulaşılması tellâlin ücrete hak kazanmasının şartı olan bir alt sınır meydana getirdiğini ispat yükü vekâlet verene düşer... Sözleşmenin lafzına dayanarak ve diğer hal ve şartları değerlendirerek, önceki mahkeme olayda tellâlin ücrete hak kazanmasının bir sınır fiatın elde edilmesi şartına bağlandığını kabul etmiştir. Ücret vaadine verilen bu anlam Federal Mahkemeyi bağlar; çünkü salt sözleşmenin lafzının ve anlamının genel hayat tecrübesinin ışığında yorumlanmasının sonucu olmayıp, büyük ölçüde delillerin değerlendirilmesi yoluyla ortaya çıkarılan hal ve şartlara dayanmaktadır... Taraflar arasındaki sözleşme bu anlamda kabul edilince, satım alt sınırdan daha aşağı bir fiata yapıldığından, davacının tellâllık ücreti isteminin bağlı olduğu şart gerçekleşmemiş demektir.

2. Davacı tellâli, kurulmuş olan satım sözleşmesinin öngörülmüş olan sözleşmeyle denk ve hatta ona oranla daha elverişli olduğunu ileri sürerek, ücret talep etmektedir. Gerçekten bu tür durumlarda doktrin ve içtihadı göre, tellâl yine ücrete hak kazanır. Kurulan sözleşmeyle amaçlanmış olan sözleşme arasında denklik bulunup bulunmadığı sorununun çözümünde, dürüstlük kurallarına göre, hukuki sonuçtan çok iktisadi sonuç üzerinde durulmalıdır. Özellikle, öngörülmüş olan fiatın elde edilememesi vekâlet verenin fiilinden ileri gelmişse, ücret borcundan sıyrılmak için, öngörülen sözleşmeyle kurulan sözleşme arasındaki fark ileri sürülemez. Aynı temel düşünceden ötürü, kararlaştırılan alt sınıra oranla çok önemsiz bir farkta tellâli ücretten yoksun kılmamalıdır...

ödenmesinin kabulü tellâlin sadece müvekkili için değil, aynı anda sözleşmenin karşı tarafı ile de hukuki ilişkiye girdiği ve ona karşıda bazı yükümlülükleri (örneğin TTK m. 101 gereğince bordro vermek m. 110 gereğince tarafsız davranmak) olması dikkate alınarak kabul edilmiştir.

Ücretin yarı yarıya ödenmesi durumunda bir taraf ücretin tamamını öderse, diğer taraf artık ücret ödemez. Ancak, ödeyen tarafın rücu hakkı saklıdır. Kısmi ödeme de borçtan mahsup edilir⁴¹².

Her bir tarafın ayrı ayrı tellâlların aracılık faaliyetinden yararlanması da mümkündür. Eğer sözleşmenin iki tarafının da ayrı ayrı tellâlları varsa ücret her bir tarafça aracılığından faydalandığı tellâla ödenir. Bir tarafın tellâlinin diğer taraftan ücretinin yarısını talep etme hakkı olmaz⁴¹³.

Tellâllık ücretinin borçlusunu taraflar (esas sözleşmenin tarafları) sözleşme ile de tayin edebilirler. Ancak bu sözleşmenin tellâla karşı da ileri sürülebilmesi için tellâlin bunu onaylaması gerekir⁴¹⁴. Çarter parti örneklerinde, tellâllık ücreti ile ilgili şartlarda, taraflar tellâllık ücretinin borçlusunu aralarında belirlemektedirler. Ancak, taraflar arasındaki bu anlaşmanın tellâla karşı ileri sürülebilmesi için tellâlin bu anlaşmayı kabul etmesi gerekecektir.

Çarter sözleşmelerinde genellikle tellâllık ücretinin taşıyan tarafından ödeneceği belirtilmektedir. Örneğin, Norgrain 89, 43. maddede, Amwelsh 93, 31. maddede, ücretin taşıyan tarafından ödeneceği belirtilmiştir.

Bu doğrultuda taşıtanlar, kendi adlarına başka bir tellâlı görüşmelere katmadıkça tellâllık ücretine doğrudan karışmamaktadırlar⁴¹⁵. Gencon 94 de ve Gencon 76

... Ne var ki, olayda davacı tellâlin, öngörülen işlemle kararlaştırılan işlem arasındaki iktisadi denkliği ya da ücrete hak kazandıracak diğer olguları ispat yolundaki çabası sonuçsuz kalmıştır." KANETİ, s. 382-383.

⁴¹² ERIŞ, 2. Baskı, s 522.

⁴¹³ ARSLANLI, s. 216; ARKAN, s. 181.

⁴¹⁴ ARSLANLI, s. 216.

⁴¹⁵ WILLIAMS, s. 51.

çarter sözleşmelerinde ise, tellâllık ücretinin hangi tarafça ödeneceği belirtilmemiştir. Bu gibi hallerde TTK m. 108 uygulama alanı bulacaktır⁴¹⁶.

Bazı durumlarda, taşıtanlar navlun ödemesini yapmadan önce navlundan tellâllık ücretini düşmektedirler. Panaghia P davasında Panaghia P isimli geminin donatanları ile taşıtanlar arasında zaman çarteri (Nype çarter partisi şeklinde) yapılmış ve çarter partiye eklenen şart ile, taşıtanların tellâllık ücretini kirayı öderken düşebilme hakkı olduğu belirtilmiştir. Mahkeme, böyle bir şartın eksikliğinde bile, taşıtanın kendi tellâllarının ücretini ödemesinin ve kirayı ödemediği önce tellâllık ücretini kiradan düşmesinin genel bir uygulama olduğunu belirtilmiştir. Fakat, davaya konu olayda, çarter parti böyle bir şartı içermektedir. Söz konusu çarter partiye göre, kira taşıtan tarafından ödenmedikçe, tellâlin ücret talebine hakkı yoktur. Ayrıca, sözleşmeye eklenen şart ile taşıtana ödemediği önce kiradan tellâllık ücretini düşerek, kirayı net olarak ödeme hakkı verilmiştir. Bu hak yerine getirildiğinde, açıkça, donatanın tellâllık ücretinden dolayı bir sorumluluğunun söz konusu olmayacağı anlamı çıkarılır. Böyle bir durumda, tellâllara karşı ücret alacaklarından dolayı tek sorumluluk taşıtandadır. Bu plan dahilinde, kiranın brüt olarak ödenmesi durumunda ise tellâllık ücretinden donatan sorumlu olacaktır⁴¹⁷.

bbb.Çarterpartilerde Bulunan Şartların Tellâllık Ücretine Etkileri

Sözleşmeler hükümlerini ancak tarafları arasında meydana getirirler. Kural olarak tellâlin hakları ve dolayısıyla ücret hakkı da tellâl ile müvekkil arasında yapılacak tellâllık sözleşmesi hükümlerine tabi olacaktır. Bununla birlikte çarter sözleşmelerinde tellâlların ücret hakları ile ilgili şartlar yer almaktadır. Tellâllar çarter sözleşmelerinin tarafı değildirler sadece bu sözleşmelerin yapılmasına aracılık etmektedirler. Bu nedenle çarter partilerde tellâllık ücreti ile ilgili şartlar tellâllar hakkında ne derece geçerli olacaktır sorusu ortaya çıkmaktadır.

İngiliz Hukuku'nda çarter partilerde, tellâllık ücreti ile ilgili şartların yer alması, tellâli çarter sözleşmesine taraf yapmaz⁴¹⁸, fakat taşıtanın, tellâlin lehine olarak gemi sahibini tellâla ödenecek ücret konusunda verdiği söze dayanarak dava

⁴¹⁶ ÜLGNER, s. 555.

⁴¹⁷The Howard HoulderPartners Ltd. v. Maritime General Transporters (Panaghia P) LLR, (1983) 2, s. 653.

⁴¹⁸ White v. Turnbull. Martin & Co. (1898) 3 Com. Cas 183. (BOYD/ BURROWS / FOXTON, s. 53).

etmeye hakkı vardır⁴¹⁹. Bundan başka, taşıtan bu şekilde dava açmayı reddederse, tellâl üçüncü kişi olmaya ait hakkını taşıtanı gemi sahibine karşı açtığı davaya ikinci davalı olarak katarak da talep edebilir ve böylece taşıtan tellâla emaneten ücretin kendisine ödenmesi için tellâlin üçüncü kişi olmaya ait hakkını gemi sahibi karşısında takip etmeye zorlanmış olur⁴²⁰.

Türk Hukuku'nda ise, BK m. 111'de, üçüncü kişi yararına sözleşmeler düzenlenmiştir. Üçüncü kişi yararına sözleşme, sözleşme tarafı olmayan bir kişinin yararına bir edim kararlaştırılmasıdır⁴²¹. Üçüncü kişi yararına sözleşmede üç taraflı bir ilişki vardır. Bunlar vaat ettiren (alacaklı), vaat eden (borçlu) ve yararlanandır. Üçüncü kişi yararına sözleşme vaat ettiren ile vaat eden arasında kurulur. Üçüncü kişi sözleşmeden doğan alacak hakkından yararlanmakla beraber sözleşmeye taraf olmamaktadır⁴²². Üçüncü kişi yararına sözleşmede vaat ettiren kendi adına hareket eder, üçüncü kişinin temsilcisi olarak hareket etmez⁴²³. Üçüncü kişi yararına sözleşme, alacaklı ile borçlu arasındaki sözleşmenin (temel işlemin) bir unsuru olabileceği gibi, o sözleşmeden ayrı bir yan sözleşme şeklinde de olabilir. Örneğin, vaat ettirenin bir sözleşmeye üçüncü kişi lehine ödeme kaydı koydurması halinde söz konusu kayıt asıl sözleşmenin içine üçüncü kişi yararına konulan bir tamamlayıcı unsurdur⁴²⁴. Çarter partilerin bir çoğunda "brokerage" başlıklı şart ile tellâllık ücretinin taşıyan tarafından ödeneceği öngörülmektedir. Tellâllar bu çarter partilerin tarafı değildirler. Çarter sözleşmesi tarafları aralarında tellâla bir ücret ödenmesini kararlaştırmaktadırlar. Bu açıdan çarter partilerde "brokerage" başlıklı şartlar esasen üçüncü kişi (tellâl) yararına sözleşmelerdir.

Üçüncü kişi yararına sözleşmeler "eksik üçüncü kişi yararına sözleşme"⁴²⁵ ve "tam üçüncü kişi yararına sözleşme" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

⁴¹⁹Robertson v. Wait (1853) 8 Exch. 299; Les Affreteurs Reunis v. Walford (1919) A.C. 801; Re Western Counties (1922) 10 Ll. L.R. 692; Christie & Vesey v. Helvetia (1960) 1 LLR, 540 (BOYD/ BURROWS/ FOXTON, s. 53).

⁴²⁰ COLINVAUX, Vol.1, s. 596.

⁴²¹ AKYOL, Şener, Tam Üçüncü Şahıs Yararına Sözleşme, İstanbul, 1976, s. 10.

⁴²² EREN, s. 1130.

⁴²³ AKYOL, s. 10; OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ M. Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Üçüncü Bası, İstanbul, 2000, s. 791; EREN, s. 1130.

⁴²⁴ AKYOL, s. 89; EREN, s. 1131-1132.

⁴²⁵ AKYOL, eksik üçüncü şahıs yararına sözleşme tabiri yerine "basit üçüncü şahıs yararına sözleşme" tabirini kullanmanın daha uygun olacağını, üçüncü şahıs yararına sözleşmeyi "eksik" olarak

Eksik üçüncü kişi yararına sözleşme bu sözleşme ile üçüncü kişi yararına doğrudan doğruya bir alacak hakkı (talep hakkı) doğurmayan sözleşmelerdir⁴²⁶. Eksik üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişi sadece vaat eden tarafından teklif edilen ifayı kabul yetkisine sahiptir, vaat edenden borcun yerine getirilmesini talep etmek hakkına sahip değildir⁴²⁷.

Eksik üçüncü kişi yararına sözleşmede borcun üçüncü kişiye ödenmesini talep etme yetkisi vaat ettirene aittir. Bu tür bir sözleşme sadece vaat ettiren lehine bir alacak hakkı doğurur⁴²⁸. BK m. 111/f.1'de bu husus açıkça düzenlenmiştir: "Kendi namına akit yapan bir kimse, üçüncü şahıs lehine bir borç şart etmiş ise, o borcun ifasını talep etmek hakkını haizdir". Vaat ettiren vaat edenden borcun ifasının üçüncü kişiye yapılmasını isteyebilir⁴²⁹.

Tam üçüncü kişi yararına sözleşme ise üçüncü kişiye borçluya karşı ifanın kendisine karşı yapılmasını sağlamak üzere talep hakkı veren sözleşmedir⁴³⁰. Tam üçüncü kişi yararına sözleşmeler borçların ifasının yalnız taraflarca talep edilebileceği kuralının istisnasını teşkil etmektedir⁴³¹. BK m. 111/f.2 ve f.3'de tam üçüncü kişi yararına sözleşmeler düzenlenmiştir: "Üçüncü şahıs veya o borçta üçüncü şahsa halef olanlar dahi, iki tarafın niyetine veya örf ve adete tevafuk ettiği takdirde, borcun ifasını şahsen talep edebilirler (f.2). Bu takdirde üçüncü şahıs veya onu istihlaf edenler bu hakkı kullanmak istediklerini borçluya beyan ettiklerinden itibaren alacaklının borçluyu ibraya hakkı kalmaz (f.2)".

BK m. 111/f.2 hükmüne göre, üçüncü kişi iki tarafın niyetine ve örf ve adete göre uygun olduğu takdirde borcun ifasını vaat edenden şahsen talep edebilecektir. Borcun ifasını şahsen talep edebilmek için iki kriter getirilmiştir. Bunlardan biri tarafların iradeleri diğeri ise örf ve adettir.

nitelemenin "sözleşmenin eksikliği" kavramı ile karışıklığa yol açabileceğini belirtmiştir. (s. 11-12 dn. 38).

⁴²⁶ AKYOL, s. 11; EREN, s. 1133.

⁴²⁷ OĞUZMAN/ÖZ, s. 792; EREN, s. 1133.

⁴²⁸ EREN, s. 1133.

⁴²⁹ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 220; OĞUZMAN/ÖZ, s. 793; EREN, s. 1133.

⁴³⁰ AKYOL, s. 11

⁴³¹ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 220.

Bununla birlikte sözleşmenin amacı ve işin niteliği de ek bir kriter olarak getirilebilir⁴³². Tarafların niyeti açık olarak anlaşılmadığında yorum yoluna başvurulacaktır⁴³³. İkinci kriter olan örf ve adet ise, iş çevresindeki alışkanlıklar kısaca teamüldür⁴³⁴. Buradaki adet iş hayatındaki olağan alışkanlıklar anlamına gelmekte ve Örf ve Adet Hukuku ile ilgisi bulunmamaktadır⁴³⁵.

Tam üçüncü kişi yararına sözleşmelerde, BK m. 111/f.2' de geçen "dahi" kelimesi de göstermektedir ki, alacaklı ile üçüncü kişinin ayrı ayrı talep hakları vardır⁴³⁶. BK m. 111'e göre eksik üçüncü kişi yararına sözleşme kural, tam üçüncü kişi yararına sözleşme ise, istisnadır⁴³⁷.

BK m. 111/f.3'de üçüncü kişinin sözleşme ile kendisine tanınan hakkı kullanmak istediğini borçluya beyan etmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Buna edimin kabulü adı verilmektedir. Üçüncü kişi, yararına yapılan sözleşmenin konusunu (edimini) kabul etmek veya reddetmek konusunda yetkiye sahiptir. Bununla birlikte buradaki edimin kabulü açıklaması, "ifanın kabulü" anlamına gelmemektedir. Edimin kabulü ifanın kabulünden önceki bir aşamadır. Edimi kabul eden üçüncü kişi, ifayı reddedebilir⁴³⁸.

Edimi kabul açıklaması tek taraflı ve varması gerekli bir irade açıklaması yoluyla yapılmalıdır. Edimi kabul açıklaması açık bir irade açıklaması ile veya zımnen yapılabilir. Dava açma, kısmi edimim ifasını kabul etme, dava dışında ifanın kendisine yapılmasını talep etme kabul açıklaması hükmündedir⁴³⁹.

⁴³² EREN, s. 1135.

⁴³³ AKYOL, s. 24.

⁴³⁴ EREN, s. 1137.

⁴³⁵ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 221.

⁴³⁶ AKYOL, s. 109.

⁴³⁷ OĞUZMAN/ÖZ, s. 793; EREN, s. 1134.

⁴³⁸ AKYOL, s. 188.

⁴³⁹ AKYOL, s. 191.

Bununla birlikte edimi kabul açıklaması üçüncü kişiyi bu sözleşmenin tarafı haline getirmez, sadece sözleşmede kararlaştırılan edimden yararlanmak iradesini bildirir, edim üzerindeki hakkını kesinleştirir⁴⁴⁰.

BK'da düzenlenmemekle beraber üçüncü kişiye iradesi dışında bir kazandırma yapılamayacağı kuralının sonucu olarak yararına yapılan sözleşmedeki edimi reddedebilir. Ret açıklaması da tek taraflı, varması gerekli bir irade açıklaması ile kullanılır. Edimi kabul açıklamasının ret hakkına son vereceği gibi, ret açıklaması da kabul hakkını kaldırır⁴⁴¹.

Çarter partilerde tellâllık ücretinin taşıyan tarafından ödeneceğine ilişkin kayda dayanarak sözleşme tarafı olmayan tellâlin taşıyandan bu şarta göre ücret talep edip edemeyeceği de belirlenirken sözleşme taraflarının iradesine ve iş çevresindeki alışkanlıklara bakılmalıdır. Tellâllık ücretinin taşıyan tarafından ödenmesi çok açık bir ticari teamüldür. Bir çok çarter parti örneğinde de tellâllık ücretinin borçlusu taşıyan olarak kararlaştırılmaktadır. Tarafların iradesi ve teamül her bir olayı çevreleyen şartlar dahilinde ele alınarak tellâlin doğrudan bir talep hakkı olup olmadığı belirlenmekle beraber, kanaatimizce tellâlin taşıyana karşı doğrudan bir talep hakkı olduğunun kabul edilmesi teamüle uygun olacaktır.

Tellâl taraflarla arasında ayrıca bir sözleşme olmasa ve çarter partide kendi yararına konulan edimi reddetse dahi TTK m. 107 hükmünce belirlenecek ücret alacağını, TTK m. 108 hükmüne göre belirlenecek borçludan talep edecektir.

ee. Birden Fazla Tellâlin Aracılığı

Bir sözleşmeye aracılık yapmak için birden fazla tellâl müştereken görevlendirilerek birbirlerinden haberli olarak çalışmışlarsa her biri ödenecek ücreti paylaşırlar ve her biri kendi payına düşen miktarını talep edebilir⁴⁴². Bu tellâllar müvekkile karşı da BK m. 395/f.2 gereğince müteselsilen sorumlu olurlar⁴⁴³.

⁴⁴⁰ AKYOL, s. 188.

⁴⁴¹ AKYOL, s. 200.

⁴⁴² ARSLANLI, s. 217; KARAYALÇIN, s. 508; BİLGE, s. 320.

⁴⁴³ BİLGE, s. 320.

Tellâlların aynı işte birbirlerinden habersiz olarak çalışmaları halinde, faaliyetiyle sözleşmenin yapılmasını sağlayan tellâl ücrete hak kazanır⁴⁴⁴. Tellâlların hepsinin faaliyeti sözleşmenin yapılmasına etkili olmuşsa etkilerinin derecesine göre ücret aralarında bölüştürülür⁴⁴⁵. Bununla birlikte her bir tellâlın yaptığı etkinin derecesinin belirlenmesi mümkün değilse, her bir tellâl ayrı olarak ücretin tamamına hak kazanır⁴⁴⁶.

İngiliz Hukuku'nda gemi sahibi tarafından birbirlerinden habersiz aynı karşı tarafla görüşen birden fazla tellâl çalıştırılmışsa, tarafları ilk olarak bir araya getiren tellâl ücrete hak kazanır⁴⁴⁷.

Tellâl kendiliğinden ikinci bir tellâlî yardıma çağırılmışsa ikinci tellâl ücretini müvekkilden değil birinci tellâldan talep etmelidir⁴⁴⁸. Esasen bir tellâl diğeri için alt tellâllık ilişkisinde bulunabilir. Bu durumda alt tellâlın görevi genellikle sadece müvekkile sözleşmenin kurulması için imkan göstermesi veya aracılık etmesi için gerekli dayanağı tellâla temin etmektir. Böyle bir durumda sadece bir yardımcı hizmet söz konusu olur ve burada alt tellâlın görevi müvekkile sözleşme yapma fırsatını göstermek veya sözleşmenin kurulmasına aracılık etmek değildir. Bu halde hakkında tellâllık prensiplerinin uygulandığı kendine özgü bir sözleşme söz konusu olur⁴⁴⁹. Smith v. Boutcher davasında, charter sözleşmesini sağlayan tellâl gemi sahibi tarafından doğrudan görevlendirilmemiş fakat bu tellâl gemi sahibi tarafından gönderilen tellâldan talimat almış. Bununla beraber gemi sahibinden ücret alacağını tahsil edebileceğine karar verilmiştir. Bu konuda Liverpool'da geçerli olan adet kabul edilmiştir.⁴⁵⁰

⁴⁴⁴ TOKSAL, Baki, Bir İşe Müteaddit Tellâlların Tavassutu Halinde Ödenecek Ücret, IBD, Ağustos 1955, Cilt:XXIX, Sayı:8, s. 378; ARSLANLI, s. 217; BİLGE, s. 320.

⁴⁴⁵ ARSLANLI, s. 217; BİLGE, s. 320.

⁴⁴⁶ BİLGE, s. 320.

⁴⁴⁷ LORD TENTERDEN, Charles/ASPINALL, James Perronet/ASPINALL, Butler/MOORE, Hubert Stuart, Treatise Of The Law Relative To Merchant Ships & Seamen, Fourteenth Edition, London, 1901, s. 465.

⁴⁴⁸ GÜNEŞ, Dilek, Ticaret İşleri Tellâlının Ücret Alacağı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1992, s. 91.

⁴⁴⁹ BECKER, s. 83.

⁴⁵⁰ (1844) 1 C&K. 573 (COLINVAUX, Vol.1, s. 421).

ff.Ücret İsteme Hakkının Düşmesi

Tellâlin ücret ve masraf isteme hakkının düşmesi aynı anda birbiri ile tamamlayıcı nitelikte olan BK m. 407 ve TTK m. 110'da düzenlenmiştir. TTK m. 110'a göre: "Tarafsızlığını ihlal edecek derecede akidlerden birini iltizam eden veya hüsnüniyet kaidelerine aykırı mahiyette bunların birinden kendisine menfaat temin eden tellâlin, ücret ve masrafları istemek hakkı kalmaz". TTK m. 407 hükmüne göre ise: "Tellâl, borçlarına muhalefetle diğer tarafın menfaatine hareket eder veya hüsnüniyet kaideleri hilafına diğer akidden ücret vaadi alırsa ücrete ve yaptığı masrafa ait olan haklarını zayi eyler".

Tellâlin ücret isteme hakkının düşeceği durumlardan birincisi, tellâlin sözleşmeye aykırı olarak karşı taraf için faaliyette bulunmasıdır. BK m. 407'deki "tellâl, borçlarına muhalefetle diğer tarafın menfaatine hareket eder" ifadesi bu konuya ilişkin maddenin esas amacını anlatamamaktadır. Burada esasen anlatılmak istenen tellâlin sözleşmeye aykırı olarak karşı taraf için faaliyette bulunmasıdır. Tellâlin karşı taraf için faaliyette bulunmayacağını sözleşmede açıkça taahhüt etmesi veya bu hareketinin sözleşmenin niteliğiyle bağdaşmamasına rağmen tellâlin karşı taraf için de faaliyette bulunması durumunda ücret ve masraf hakkını kaybedeceğidir⁴⁵¹.

İkinci durum ise, tellâlin hüsnüniyet kurallarına aykırı olarak diğer taraf lehine hareket etmesidir. Tellâl sadece bir taraf için hareket edebileceği gibi aynı anda iki taraf içinde aracılık faaliyetinde bulunabilir. Tellâl hüsnüniyet kurallarına aykırı olarak karşı taraftan, her iki taraf için aynı anda hareket ediyorsa, bunların birinden ücret vaadi alır (BK m. 407); veya kendisine bir menfaat sağlarsa (TTK m. 110) veya bir menfaat sağlamadan tarafsızlığını ihlal edecek derecede karşı tarafı veya iki taraf içinde faaliyet gösteriyorsa taraflardan birini iltizam ederse (TTK m. 110) ücret ve masraf isteme hakkını kaybeder⁴⁵². TTK m. 110' da sadece ücret vaadi değil, menfaat temininden bahsedilmiştir. BİLGE'ye göre, BK m. 407'de ücret vaadinden bahsedilmekle beraber, TTK m. 110'daki gibi herhangi bir menfaat şeklinde bir düzenleme daha uygun olacaktır⁴⁵³.

⁴⁵¹ KARAYALÇIN, s. 511; BİLGE, s. 322; YASASEVER, s. 666-667.

⁴⁵² KARAYALÇIN, s. 511.

⁴⁵³ BİLGE, s. 322.

Müvekkil yukarıda belirtilen durumlarda daha fazla zarara uğradığını ispat ederse, bu zararların da tazminini isteyebilir⁴⁵⁴. Yine, tellâlin sözleşmeye aykırı hareket etmesinin ücret hakkını kaybetmesine neden olmadığı hallerde, meydana gelen zararlardan tellâl BK m. 96 vd. maddeleri gereğince sorumlu olacaktır⁴⁵⁵.

b.Masrafları İsteme

Kural olarak tellâl faaliyetleri için masraf isteyemese de, bu masrafların ödenmesi kararlaştırılmışsa, tellâl aracılık ettiği sözleşme yapılmasa bile masrafların tazmini isteyebilir (TTK m. 109).

Tellâl masraflarını ancak sözleşme yaptığı taraftan isteyebilir⁴⁵⁶. Masraflarını isteyen tellâl, bu konudaki anlaşmayı, masraflarının miktarını, bunların işle ilgili olduğunu ve makul olduğunu ispat etmelidir. Masrafların verileceği taahhüdü, ses çıkarmaksızın zımnen de olabilir. Örneğin, masraflar için avans vermek⁴⁵⁷. Tellâlin masrafları isteme hakkı BK m. 126/f.4 gereğince 5 yıllık zamanaşımına tabidir.

V.NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN TELLÂLLARIN HUKUKİ SORUMLULUĞU

Tellâlların aracılığı ile yapılan sözleşmelerden doğan hak ve borçlar taraflara aittir. Bu sözleşmelerden doğabilecek sorumluluklar da sözleşmenin taraflarına aittir⁴⁵⁸. Alman Temyiz Mahkemesi'nin 28 Mayıs 1929 tarihli kararı ile, tellâlin (brokerin) yükleme sırasında mavnaya gelen zararlardan mesul tutulamayacağına hükmedilmiştir⁴⁵⁹.

11. HD, 24.12.1985 tarihli, E. 7188, K. 7280 sayılı kararında navlun sözleşmesinde tellâl durumunda bulunan ve donatanın acentası da olmayan aracının yükün zarara uğraması nedeni ile açılacak davada taraf olarak

⁴⁵⁴ KARAYALÇIN, s. 511.

⁴⁵⁵ BİLGE, s. 323.

⁴⁵⁶ ARSLANLI, s. 217.

⁴⁵⁷ BECKER, s. 89.

⁴⁵⁸ OKAY, s. 22.

⁴⁵⁹ R. Dor. C. 22, s.111 (OKAY, s. 22, dn. 74 naklen).

gösterilemeyeceği belirtilmiştir⁴⁶⁰. Tellâllar navlun sözleşmelerinden dolayı açılan davalarda taraf olamaz ve herhangi bir tazminat vs. ödemekle yükümlü tutulamaz.

Tellâllık sözleşmesinin tarafı olan tellâl, aracılık yaptığı veya yapılmasına imkan hazırladığı sözleşmenin tarafı olamaz ve aracılık yaptığı sözleşmenin taraflar arasında yerine getirilmemesinden sorumlu tutulamaz⁴⁶¹. Bununla birlikte bordroda gösterilmemiş olan tarafın süresi içinde bildirilmemesi veya bildirilip de aleyhine haklı bir itiraz ileri sürülmesi durumunda, bordroyu kabul eden taraf sözleşmenin yerine getirilmesini bizzat tellâldan isteyebilir (TTK m. 103/f.2). Tellâl kural olarak sözleşmeye taraf olmamakla birlikte bu durumda sözleşmeyi bizzat yerine getiren tellâl taraf sayılır ve diğer tarafa karşı sözleşmeden doğan hak ve borçlara sahip olur.

Tellâllar taraflar arasında anlaşmanın mutlak suretle yapılmasını da taahhüt etmezler⁴⁶². Bununla birlikte tellâl aracılık ettiği sözleşmenin yerine getirilmesi hususunda taraflardan birine ayrıca bir garanti vermişse bundan sorumlu olacaktır.

11. HD'nin 29.3.1988 tarihli, E. 256, K. 1826 sayılı kararında: "...Gemi kiralama sözleşmesinde ilk otuz günlük kira parasının davacı-kiralayana peşin ödeneceği ve gemi ziyaa uğrasa dahi kiracıya iade edilmeyeceği öngörülmüştür. Dava dışı kiracı firma gemiyi teslim aldığı anda olsa idi geri alamayacağı bu otuz günlük kira parasının fiilen ödememiş olmasından yararlanarak ödememek hakkına sahip değildir. Kiracının sözleşme hükümlerine sadık kalacağını davacıya karşı yazılı biçimde garanti eden davalının (broker) BK m. 110 anlamında üçüncü kişinin fiilini taahhüt eden kimse sıfatı ile bu otuz günlük kira bedelinin ödenmesinden davacıya karşı sorumlu olduğu" belirtilmiştir⁴⁶³.

BK m. 110/f.1'e göre: "Bir üçüncü kişinin fiilini başkasına taahhüt eden kimse bu üçüncü şahıs tarafından taahhüdün ifa edilmemesi halinde zarar ve ziyan tediyesine mecburdur". Deniz ticaretinde tellâllar özellikle ücretlerini kısa bir sürede elde etmek amacıyla sözleşmenin çabuk bir şekilde imzalanması sağlamak için navlun

⁴⁶⁰ Batider, C.XII, S.1, 1985, s. 182.

⁴⁶¹ AKYAZAN, s. 448.

⁴⁶² EDGÜ, s. 184.

sözleşmesi taraflarından birine karşı sözleşmenin yerine getirilmesi için ayrı bir taahhütte bulunurlarsa bundan sorumlu olacaklardır. TTK'da belirtilen hallerde navlun sözleşmesinin hükümden düşmesi durumunda taraflar birbirlerine tazminat ödemekle yükümlü değildirler ve navlun kısmen olsa bile ödenmez, peşin alınmış olan paralar da geri verilir⁴⁶⁴. Böyle bir durumda tellâl, örneğin sözleşmenin ifa edileceğini taşıyana karşı taahhüt etmişse sözleşmenin ifa edilmemesinden doğan zararları ödemekle yükümlü olacaktır.

Tellâl tarafların bordroya koymuş olduğu imzaların geçerliğinden sorumludur (TTK m. 102/f.2). Tellâl bu imzaların geçerli olduğunu tekeffül etmiş sayılır.

Tellâlin görevi kural olarak aracılıktır, taraflar adına sözleşme yapamaz. Bununla birlikte taşıyan tellâla belli şartlarla sözleşme yapma yetkisi vermişse, onun, kendisine verilen talimatlara uygun hareket etmesi gerekir. Verilen yetki ve talimat dışında yaptığı sözleşmeler, müvekkillerini bunlar kusurlarıyla yanılmalara sebep olmadıkça bağlamaz⁴⁶⁵. Hansa İstinaf Mahkemesi'nin 5 Mayıs 1929 tarihli kararı ile, donatanın, brokere kendi adına akit yapma yetkisini verirken vinççi temin etmeyeceğini bildirmesi halinde, brokerin buna aykırı olarak mukaveleye koyacağı kayıttan dolayı, şahsen yanıltıcı bir harekette bulunmamış olmak şartıyla, mesul tutulmayacağına hükmetmiştir⁴⁶⁶.

Navlun sözleşmesinde aracılık yapan tellâllar tacir sıfatına sahip olmaları durumunda söz konusu aracılık işini yaparken basiretli bir iş adamı gibi davranmakla yükümlüdürler. TTK m. 20/f.2 hükmüne göre, her tacir, ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli bir iş adamı gibi davranmakla yükümlüdür.

Basiretli bir iş adamı gibi hareket etmede ölçü, tacirin kişisel durum ve yeteneğine göre göstereceği özen değil, kendisi ile aynı sınıfa giren, tedbirli, sağduyulu bir tacirin aynı durumda göstereceği özendir⁴⁶⁷. Tacirin yaptığı ticaretin

⁴⁶³ ERİŞ, Gönen, Açıklamalı-İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Deniz Ticareti ve Sigorta, Ankara, 1990, s. 369.

⁴⁶⁴ ÇAĞA/KENDER, s. 256.

⁴⁶⁵ OKAY, s. 22.

⁴⁶⁶ R. Dor. C. 22, s. 70 (OKAY, s. 22, dn.75 naklen).

⁴⁶⁷ İMREGÜN, s. 38; ARKAN, s. 130.

özelliği göz önünde tutularak tedbirli ve ileriye makul ve mutad şekilde gören bir tacirin davranışı ölçü olacaktır⁴⁶⁸.

Navlun sözleşmelerine aracılık yapan tellâlin kendisine tevdi edilen işi yaparken gerekli özen ve itinayı göstererek hareket etmesi gerekir. Tellâlin göstermesi gereken özen belirlenirken normal bir insanın değil, kendisiyle aynı işi yapan tedbirli, sağduyulu, ileriye makul bir oranda gören bir tellâlin göstereceği özen dikkate alınmalıdır. Deniz ticareti alanında tellâllarda olması gereken en önemli özellik çalıştıkları konu üzerindeki bilgileri, bağlantıları, hakimiyetleri ve becerileridir. Tellâlların da hata yapmaları doğal olarak mümkündür. Bununla birlikte gösterecekleri özenin derecesi belirlenirken aynı işle uğraşan tedbirli ve sağduyulu bir tellâlin göstermesi gereken özen dikkate alınmalıdır.

Tellâl navlun bağlantısı yapmadan önce müvekkilinin onayını almak zorundadır. Bu onayı almadan işlemler yaparsa, meydana gelecek zararlardan sorumlu olacaktır⁴⁶⁹. Tellâlin müvekkilinden onay alması özellikle geminin niteliğine uygun olmayan veya tehlikeli nitelikteki eşyaların taşınmasında önem kazanır. Tellâl, geminin niteliğine uygun olmayan ve özellikle tehlikeli yükler sınıfına giren yüklerle ilgili teklifleri değerlendirirken çok dikkatli olmalı ve müvekkilinden bu yüklerle ilgili mutlaka onay almalıdır. Örneğin, Denizde Can ve Mal Koruma Hakkındaki Kanun'un⁴⁷⁰ 12. maddesinin A-F bentlerinde yazılı olan tehlikeli eşyaların (örneğin patlama bakımından tehlikeli olan maddeler, kendi kendine tutuşan maddeler, zehirli maddeler) taşınması için yapılan tekliflerde mutlaka müvekkilinin onayını almalıdır.

Donatan için aracılık yapan tellâl öncelikle bağlantısını yaptığı yükün gemiye uygun olup olmadığına bakacaktır ve yük gemiye uygun olmazsa navlunu çok

⁴⁶⁸ POROY/YASAMAN, s. 123.

⁴⁶⁹ İstanbul 4. Asliye Ticaret Mahkemesi 23.12.1983 tarihli, E. 1982/435, K. 1983/929 sayılı kararında, "... Uluslararası deniz taşımacılığında cari teamül ve uygulamaya göre teleksler ile bağlantı kurulduğunu, taşıma sözleşmelerinin bilahare bağlantılar doğrultusunda imzalandığını, davalı şirketin kiracı namına davacı şirketin acentesi bulunduğu Golden Sun gemisini kiracı adına bağlantı yaptığını, basiretli bir tacir gibi hareket ederek adına hareket ettiği kişinin kesin rıza ve onayını almak zorunda olduğunu, aksi halde sorumluluğu üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir..." (AYBAY, Gündüz, Deniz Ticaret Hukuku İle İlgili –notlandırılmış- Yargıtay Kararları, İstanbul, 2000, s. 483 vd.) Kararda acentadan bahsedilmekle birlikte, belirtilen hususların tellâllar içinde geçerli olacağı kabul edilmelidir.

⁴⁷⁰ RG, 14.6.1946, S. 6333 (Düstur 3. Tertip, C. 27, s. 1258).

yüksek olsa bile yük bağlantısından kaçınmaya çalışacaktır. Eğer yüklerin özelliği gemiye uygunsa, bu kez tellâl en iyi navlunu veren teklifi değerlendirecektir⁴⁷¹.

Önerilerinde hatalı olması, tellâlin gerekli standartların altında olduğu anlamına gelmez⁴⁷². Hangi meslek olursa olsun, Common Law bu mesleği yapanlara kararlarındaki hatadan meydana çıkan zararlardan dolayı; hata aynı meslekten makul, iyi bilgili ve yeterli olmayan bir üyenin yapabildiği bir hata olmadıkça bir sorumluluk yüklemes⁴⁷³.

İngiliz Hukuku'nda, Hizmet ve Eşyaların Tedariki Kanunu "Supply of Goods and Services Act", 1982 m. 13' de, hizmet sağlamak için yapılan bir sözleşmede, hizmet tedarik eden kişinin işin devamı süresince, hizmetini makul bir dikkat ve ustalıkla yerine getireceğine ilişkin zımni bir şartın olduğu belirtilmiştir. Örneğin, tellâl amaca uygun piyasa araştırmasını basit bir biçimde yapmamaktan sorumlu olur. 14. maddede ise, hizmetin makul bir zamanda yapılacağına ilişkin zımni bir şartın olduğu belirtilmiştir⁴⁷⁴.

Tellâl navlun sözleşmelerinde birbirine uygun nitelikte yük ve gemi bulmalıdır. Bu konuda gerekli araştırmaları yapmalıdır, aksi halde yetersiz araştırması nedeniyle verdiği yanlış bilgilerden sorumlu olur. Tellâl bu konuda Klas Kurumlarından (Classification Societies)⁴⁷⁵ bilgi almalıdır. Tellâl taşıtan için hareket ediyorsa, yükün

⁴⁷¹ TAŞ, s. 59.

⁴⁷² JAMIESON, s. 9.

⁴⁷³ Saif Ali v. Sydney Mitchell & Co., (1980) AC 198 at 220 (JAMIESON, s. 9).

⁴⁷⁴ JAMIESON, s. 10.

⁴⁷⁵ Gemiler inşa tarzı, teknik ve ekonomik değerleri açısından sınıflandırmaya tabi tutulmaktadırlar. Geminin sınıfı, gemiye ilişkin işlemlerde ve sigorta işlemlerinde önemli bir role sahiptir. Gemilerin sınıflandırılması özel şirketlerce yapılmaktadır (KENDER/ÇETİNGİL, s. 30). Deniz ticaretinin uluslararası alanda artması ile, taşımacılığın yapıldığı gemilerin yük sahibi, yolcu ve personel ile ilişkilerinin güvenlik açısından durumun denetlemek amacıyla devletler kontrol örgütlerini kurarak denetleme yaparken, gemilerin durumunu denetlemek üzere bazı ülkelerde bağımsız kuruluşlar kurulmuştur İlk olarak 1790 yılında Londra şehrinde birkaç sigortacı tarafından deniz rizikolarının belirlenmesinin sağlanması amacıyla el yazısı bir "denizcilik kaydı" yayınlanmışlardır. Bu bildiriye gemiler hakkında bulunan bilgiler özellikle yük sahipleri ve sigortacılar için çok yararlı olmuştur. Tüccarlar bu bilgilerle mallarının nasıl bir gemiye yükleneceği konusunda ön bilgi elde etme imkanı bulmuşlardır. Daha sonraları "Lloyd's Register of Shipping" olarak anılacak olan bu kurumu daha sonraları "American Bureau of Shipping" gibi klas kurumları takip etmiştir (AKDOĞAN, s. 189). Klas kurumlarından günümüzde en çok tanınmış olanı bir İngiliz şirketi olan Lloyd's Register'dir. Bu

taşınması için bağlanmasına aracılık edeceği geminin özelliklerini bu kurumlar aracılığı ile öğrenebilir.

Tellâlların gerekli derecedeki ustalık ve yeteneğe ulaşmadaki hataları Koruma ve Tazmin Klüpleri (Protection and Indemnity Clubs) tarafından yayınlanan raporlarda da belirtilmektedir. Örneğin, müvekkiline tavsiyede bulunan tellâl yüksek değerli ticari bir yük için donatanın sigorta korumasının olmadığı, önceki bir ilişkisinde gemiyi rotasından saptırdığının ve yükü elden çıkardığının makul bir soruşturma ile ortaya çıkacağı bir gemiyi tavsiye etmiş⁴⁷⁶. Başka bir olayda, charter sözleşmesi boraks taşımak için yapılacak ve taşıtanların boraks taşımaya uygun bir gemiye gereksinimleri var. Tellâllar tarafından üç adet gemi öneriliyor. İki gemi yüke uygun nitelikte tarif ediliyor, üçüncü ve en ucuz olanında ise sessiz kalınıyor. Taşıtan üçüncü gemiyi seçiyor. Gemi yükleme limanına vardığı zaman iki güverteli bir gemi (tweendecker)⁴⁷⁷ olduğu anlaşılıyor ve taşıtan tarafından reddediliyor⁴⁷⁸.

Tellâl ayrıca tellâllık sözleşmesinde normalde kendisinden beklenmeyen özel nitelikleri olduğunu belirtirse, göstermesi gereken özen sahip olduğunu beyan ettiği bu niteliklere göre belirlenecektir.

VI.NAVLUN SÖZLEŞMELERİNDE TELLÂLIN TEMSİLEN SÖZLEŞME YAPMASI

A. GENEL OLARAK

Karşılaşılan bir çok uyuşmazlıkta, navlun sözleşmesini kurmak için gerekli irade açıklamasını yapan kimseler, daha sonra yüke gelen zararlardan dolayı tazminat istekleriyle veya navlun ve sūrastarya gibi taleplerle karşılaştıklarında, sadece

şirket bütün ülkelerin gemilerini sınıflandırmaktadır. Yine Belçika' da kurulup, sonrasında Fransız şirketi haline gelen Bureau Veritas ve Amerika Birleşik Devletleri bayrağını taşıyan bütün gemileri ve bazı yabancı gemileri sınıflayan American Bureau of Shipping bu kurumların en tanınmış olanlarıdır. (KENDER /ÇETİNGİL, s. 30).

⁴⁷⁶ JAMIESON, s. 11

⁴⁷⁷ İki güverteli gemiler şeker, pirinç, çimento ve gübre gibi paketlenmiş eşyaların taşınmasında kullanılmaktadırlar. İki güverteli gemiler ambarların ikinci güvertelerinin istif alanını büyüterek dökme yük tahliyesini zorlaştırdıkları için dökme yükleri taşımak için pek uygun değildir. Bu gemiler genelde parça yük taşımalarında kullanılmaktadırlar.

⁴⁷⁸ (February 1995) Claims Review No.3 (published by ITIC) (JAMIESON, s. 11)

sözleşmenin kurulmasına aracılık ettiklerini, navlun sözleşmesine taraf olmadıklarını ve bu nedenle herhangi bir sorumlulukları olmadığını iddia etmekte; temsil olunarak sorumluluk altına girdiği iddia edilen kişi ise temsilciye herhangi bir yetki vermemiş olduğunu savunarak ileri sürülen iddiayı reddetmektedir⁴⁷⁹. Navlun sözleşmelerine aracılık eden tellâllar da sadece aracılıktan ibaret faaliyetlerinin dışına çıkarak müvekkilleri adına sözleşme kurduklarında bu gibi problemlerle karşılaşmaktadırlar.

BK m. 388/f.2'ye göre vekâlet, vekilin üstlendiği görevin yapılması için gereken işlemleri yapma yetkisini de kapsar. Tellâl BK m. 404 hükmü dairesinde hukuki işlem yapma konusunda bir vekâlete sahip değildir. Doğrudan temsilci olarak atanmak isteniyorsa bu yetkinin kendisine verilmesi gereklidir. BK m. 388/f.2 genel vekâlet kuralı olarak bir yorum kuralıdır ve mutlaka bir doğrudan temsil yetkisine sahip olunduğunu göstermez⁴⁸⁰. Bir tellâlin aracılığın ötesinde bir sözleşmenin kurulması yolunda bir görevinin olup olmadığının araştırılması bir yorum meselesidir ve burada BK m. 18 uygulama alanı bulur⁴⁸¹.

BK m. 18'e göre, tarafların gerçek niyetlerine de bakılmalıdır. Bu açıdan somut olayda sadece aracılıkla ilgili mi yoksa sözleşmenin kurulması için bir görevlendirme mi olduğu konusunda tereddüt olursa, müvekkil bakımından daha az bağlayıcı olan aracılıkla ilgili bir görevlendirme olduğu kabul edilmelidir⁴⁸².

Genel kural, tellâlin sözleşmelere sadece aracılık edebilmesi temsil yetkisinin olmaması ve bu nedenle taraflar adına sözleşme imzalama yetkisine sahip olmamasıdır. Bununla birlikte tellâlların navlun sözleşmelerinde taşıyan veya taşıtandan aldıkları temsil yetkisi ile sözleşmelere imza atmalarına sıkça rastlanmaktadır.

Temsil, bir kimsenin başkası ad ve hesabına sonuçları o şahsın hukuk alanında doğmak üzere işlem yapma yetkisidir⁴⁸³. Tellâlin yaptığı sözleşmenin temsil edilen

⁴⁷⁹ ÜNAN, Samim, Navlun Sözleşmelerinin Akdinde Temsil İle İlgili Bazı Sorunlar, Deniz Hukuku Dergisi, Yıl 2, S. 4, Aralık-1997, s. 73.

⁴⁸⁰ HATEMİ, Hüseyin/SEROZAN, Rona/ARPACI, Abdülkadir, Borçlar Hukuku, Özel Bölüm, İstanbul, 1992, s. 454.

⁴⁸¹ ÜNAN, s. 75.

⁴⁸² ÜNAN, s. 75.

⁴⁸³ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 167; EREN, s. 393.

için bağlayıcı olması için, doğrudan doğruya temsili düzenleyen BK m. 32 vd. ndaki şartların gerçekleşmiş olması gerekir.

İngiliz Hukuku'nda, temsil edilen ile, belirli işleri onun adına ve hesabına yapması için görevlendirdiği temsilci arasındaki ilişki Temsil Hukukunu (agency law) ilgilendirir ve bu ilişki Temsil Hukuku tarafından düzenlenir⁴⁸⁴. Bir temsilcinin yaptığı sözleşme ile temsil edilenin bağlı olması için temsilcinin böyle bir sözleşme yapma konusunda yetkiye (actual authority) sahip olması veya böyle bir yetkiye sahip olduğunun açıklanması ve bu açıklamaya da sözleşme yaparken diğer tarafça güvenilmesi veya temsil edilenin kendisi adına yapıldığı iddia edilen sözleşmeyi sonradan onaylaması gerekir⁴⁸⁵.

B. TEMSİLİN ÇEŞİTLERİ

1. Doğrudan Doğruya Temsil

Temsilcinin yaptığı hukuki işlemin hak ve borçlarının doğrudan, ikinci bir işleme gerek kalmaksızın temsil edilen kişinin hukuk alanında gerçekleşmesine doğrudan doğruya temsil denir⁴⁸⁶. BK m. 32-39 doğrudan doğruya temsili düzenlenmiştir. BK. m. 32/f.1'de yetkili bir temsilci tarafından diğer bir kimse adına yapılan sözleşmenin alacak ve borçlarının o kimseye geçeceği belirtilmiştir. Doğrudan doğruya temsilde temsilci temsil edilenin adına ve hesabına işlem yapar. Esasen kendisine temsil yetkisi verilmiş olan tellâlin yapacağı işlemler de doğrudan doğruya temsil teşkil eder.

2. Dolaylı Temsil

Dolaylı temsilde ise temsilci temsil edilenin hesabına fakat kendi adına hareket eder. Temsilcinin yaptığı işlemin sonuçları ilk önce temsilcinin şahsında doğar sonradan temsilci bu hakları hukuki işlem ile temsil edilene devreder. Nitekim dolaylı

⁴⁸⁴ FRIDMAN, s. 4.

⁴⁸⁵ BOYD/BURROWS/FOXTON, s. 44.

⁴⁸⁶ ESENER, Turhan, Salahiyete Müstenit Temsil, Ankara, 1961, s.12; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU /ALTOP, s. 167; OĞUZMAN/ÖZ, s. 158; EREN, s. 396-397.

temsile değinen BK m. 32/f.3'de, diğer hallerde alacağın temlik veya borcun nakline ilişkin kurallar uyarınca işlem yapılması gerekeceğı belirtilmiştir⁴⁸⁷.

3. Aktif Temsil- Pasif Temsil

Doğrudan doğruya temsilde, temsilci temsil edilen adına irade beyanında bulunma yetkisine sahipse aktif temsil yetkisinden bahsedilir. Buna karşılık temsilcinin sadece temsil edilen adına kendisine yöneltilen beyanları kabul edebilmesi durumunda pasif temsilden bahsedilir. BK m. 32-39'da aktif temsil yetkisinden bahsedilmiştir. Aktif temsil yetkisinin kural olarak pasif temsil yetkisini de içerdığı kabul edilir. Sadece pasif temsil yetkisini içeren bir temsil ilişkisinin olması da mümkündür⁴⁸⁸.

4. İradi Temsil- Kanuni Temsil

BK m. 32-39'da düzenlenen temsil iradi temsildir. Bu tür temsilin temelini temsil edilenin irade beyanı oluşturur⁴⁸⁹. İradi temsilin tersine kanuni temsil ise kanundan doğar. Tellâlların temsil edilen adına sözleşme imzalaması da iradi temsil ilişkisini oluşturur. İradi temsilin iki şartı vardır. Birincisi, temsil yetkisi; ikincisi başkası adına harekettir.

C. İRADİN TEMSİLİN ŞARTLARI

1. Temsil Yetkisi

a. Genel Olarak

İradi temsilcinin temsil edilen adına ve hesabına işlem yapabilmesi ve bu işlemin hak ve borçlarının temsil edilenin şahsında doğabilmesi için temsil yetkisine sahip olması gerekir.

⁴⁸⁷ EREN, s. 399.

⁴⁸⁸ ESENER, s. 77; OĞUZMAN/ÖZ, s. 172; EREN, s. 399-400.

⁴⁸⁹ ESENER, s. 11; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 168; EREN, s. 400.

Temsil yetkisi temsil edilen tarafından tek taraflı bir irade beyanıyla, kabulüne gerek olmaksızın temsilciye verilebilir. Bu irade beyanı, temsilciye ulaşması ile hukuki sonuç doğurur⁴⁹⁰.

b. İç Temsil Yetkisi

Temsil yetkisinin temsil edilen tarafından temsilciye bildirildiği ilişkiye iç temsil ilişkisi denilir⁴⁹¹. İç temsil ilişkisinden doğan yetkiye de iç temsil yetkisi adı verilir⁴⁹². İç temsil ilişkisi temsilci ile temsil edilen arasında bir hukuki ilişki meydana getirir. Tellâlin yapıldığı sözleşme ile temsil edilenin bağlı olabilmesi için kural olarak böyle bir temsil yetkisinin varlığı gereklidir.

İngiliz Hukuku'nda, temsil edilen tarafından temsilciye kendisi adına hareket etmesi için verilen yetkiye gerçekte var olan yetki (actual authority) denmektedir⁴⁹³.

Eğer tellâl gerekli yetkiye sahip değilse müvekkil tellâlin temsili ile bağlı olmayacaktır. Bununla birlikte, müvekkil ile tellâl arasındaki iletişim yazılı kayıtlardan ziyade telefonla kurulduğu için böyle bir yetkinin varlığını ortaya çıkarmak zor olabilir⁴⁹⁴.

Alman Hukuku'na göre temsil yetkisinin verilmesine ilişkin irade beyanı temsilciye veya temsilcinin kendisi ile hukuki işlem yapacağı üçüncü şahsa yapılabilir⁴⁹⁵. Türk-İsviçre Hukuku'nda ise temsil yetkisinin mutlaka temsilciye verilmekle meydana geleceği, temsilciye yetki verilmediği halde üçüncü şahıs veya şahıslara temsil yetkisinin bildirilmiş olmasının iç temsil ilişkisinin oluşması için yeterli olmayacağı belirtilmiştir⁴⁹⁶. Bununla birlikte bazı yazarlar Alman Hukuku'ndaki sisteminin Türk Hukuku için de geçerli olduğunu belirtmişlerdir⁴⁹⁷.

⁴⁹⁰ ESENER, s. 15vd.; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 172; EREN, s. 404.

⁴⁹¹ ESENER, s. 15vd.; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 172; EREN, s. 404.

⁴⁹² EREN, s. 404.

⁴⁹³ ANDERSON, s. 99.

⁴⁹⁴ ANDERSON, s. 97.

⁴⁹⁵ ESENER, s. 41; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 172.

⁴⁹⁶ ESENER, 45.

⁴⁹⁷ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 173.

c. Dış Temsil Yetkisi

Temsil edilence, temsilciye temsil yetkisinin verildiğinin üçüncü kişiye bildirmesine dış temsil yetkisi denir⁴⁹⁸. Bu bildirim temsil edilen tarafından sözlü veya yazılı beyanla yapılabileceği gibi yetkinin bir gazetede ilan edilmesi ile de gerçekleşebilir. Temsil edilen temsilciye bir yetki belgesi vermişse, bu belgenin temsilci tarafından üçüncü kişilere gösterilmesi de bildirim yerine geçer. Yine dış temsil, üçüncü kişilere temsil edilen tarafından fiili davranışlarla da bildirilebilir. Temsil edilen, fiili davranışları ile üçüncü kişilerde temsilciye temsil yetkisi vermiş gibi bir görünüş yaratırsa, bu durumda fiili davranışı ile temsil yetkisi vermiş olur⁴⁹⁹.

Temsilcinin yetkisinin sınırı temsil edilen tarafından üçüncü kişiye bildirilmiş ise temsilcinin yetkisinin belirlenmesinde bu bildirim esas alınacaktır (BK m. 33/f.2). Yine, temsil edilen kimse temsilciye verdiği yetkiyi üçüncü kişilere bildirdiği halde bu yetkiyi tamamen veya kısmen aldığını bildirmezse yetkiyi geri aldığını artık üçüncü kişilere karşı ileri süremez (BK m. 34/f.3). Bu maddeler ile kendisine temsil yetkisi temsil edilen tarafından bildirilen üçüncü kişinin bu bildirime güveni korunmaya çalışılmıştır.

Temsil yetkisinin verildiği kendilerine bildirilen üçüncü kişiler iyi niyetli ise, temsil, temsil edilenle temsilci arasında gerçek bir temsil ilişkisi olmasa bile gerçek bir yetki varmış gibi sonuçlarını doğurur⁵⁰⁰. Bu durumda gerçekte temsil yetkisi olmasa bile temsil edilen artık temsilcinin yaptığı hukuki işlemler ile bağlı olur.

Bu gibi durumlarda üçüncü kişinin temsil yetkisinin gerçekte olmadığını bilmemesi yeterli değildir. Üçüncü kişi MK m. 3/f.2 uyarınca icabı hale göre kendisinden beklenen özeni göstermiş olmalıdır. Aksi takdirde iyi niyet iddiasında bulunamaz⁵⁰¹. Temsil edilenin üçüncü kişiye temsil yetkisini bildirdiği durumda üçüncü şahsa ayrıca bir araştırma ve öğrenme yükümlülüğü getirilmemektedir. Üçüncü kişinin kendisine bildirilen temsil yetkisine güvenebilmesi gerekir. Bununla birlikte, üçüncü

⁴⁹⁸ ESENER, s. 45; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 173; EREN, s. 405.

⁴⁹⁹ ESENER, s. 46-47; EREN, s. 405.

⁵⁰⁰ ESENER, s. 47; EREN, s. 405.

⁵⁰¹ ESENER, s. 47.

kişi mevcut durumu dikkate almalı ve şüpheli bir durum varsa kendisinden beklenen özeni göstermeli ve şüpheli durumu araştırmalıdır⁵⁰².

Tellâlar kural olarak aracılık faaliyetinde bulunmaktadırlar ve temsil yetkisine sahip değildirler. Bu nedenle üçüncü kişi, karşı tarafın tellâlı olarak hareket ettiğini bildiği bir kişinin onun adına sözleşme imzalaması durumunda, özel bir yetkiye sahip olup olmadığını araştırmalıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi dış temsil yetkisi üçüncü kişilerin temsil edilenin tavır ve hareketlerinden onun temsilciye yetki verdiğini düşünmeleri durumunda da ortaya çıkabilir. Ancak bu görünüşün temsil edilenin kendisi tarafından meydana getirilmiş olması gerekir ve tesadüfe bağlı ve fiili bir görünüş değil, hukuki bir görünüşün yaratılmış olması gerekir. Üçüncü kişilerin de iyi niyetli olmaları gerekir. Kendilerinden beklenen dikkat ve özeni göstermeleri durumunda temsil yetkisinin olmadığını bilebilecek üçüncü kişiler hukuki görünüşe dayanamazlar⁵⁰³.

İngiliz Hukuku'nda, temsil edilen, aynı zamanda -çok defa olarak- gerçekte var olan (actual) yetkiye sahip olmayan fakat temsil edilen tarafından yetkiye sahip olduğu dışarıya açıklanan temsilcinin hareketlerinden, görünüşte var olan yetki (apparent veya ostensible authority) doktrini altında sorumlu olabilir. Görünüşte var olan yetki yalnız temsilcinin hareket ve sözleri ile kurulamaz. Temsil edilen, kendi sözleri ve davranışları ile veya yetkili bir temsilcisinin beyan ve davranışları ile temsilcinin kendisi adına sözleşme kurmaya yetkili olduğu inancını doğurmuş olmalıdır⁵⁰⁴. Gerçekte var olan yetkiden farklı olarak görünüşte var olan yetki temsil edilen ile üçüncü kişi arasındaki iletişimden ve açıklamalardan doğar⁵⁰⁵.

The Ocean Frost⁵⁰⁶ davasında Lord Keith görünüşte var olan yetkiyi açıklamıştır: "...Temsil edilen, sözleriyle veya davranışlarıyla temsilciyi gerekli gerçekte var olan yetkiye sahip gibi gösterirse ve temsilci ile temas eden taraf gösterilen bu temsil etmek hakkına güvenerek onunla sözleşme ilişkisine girerse görünüşte var olan

⁵⁰² ESENER, s. 48.

⁵⁰³ ESENER, s. 58.

⁵⁰⁴ WILFORD, Micheal/COGHLIN, Terence/KIMBALL John D., Time Charters, Fourth Edition, 1995, s. 68.

⁵⁰⁵ ANDERSON, s. 103.

⁵⁰⁶ Armagas Ltd. V. Mundogas S.A., LLR (1986) 2, s. 109.

yetki ortaya çıkar ... Yine görünüşte var olan yetki, temsil edilenin, temsilciyi dış dünyanın temsilcinin ticari işlemleri yapmaya yetkili olduğu gözü ile bakacağı bir mevkiye yerleştirmesi durumunda da ortaya çıkar...". "The Suwalki" davasında mahkeme deniz ticaretinde faaliyet gösteren tellâların müvekkillerinden bir yetki almadan onları bağlayıcı işlemler yapma hususunda olağan bir yetkilerinin olamayacağını belirtmiştir. Başka bir deyişle tellâla müvekkilini bağlayıcı işlemler yapma hususunda verilmiş olağan bir yetki yoktur⁵⁰⁷.

Bu yetkide önemli bir husus da, sözleşme ilişkisine girerken sözle veya hareketle açıklanan yetkiye diğer tarafça güvenilmiş olmasının gerekmesidir⁵⁰⁸.

d. Temsil Yetkisinin Bağlı Olduğu Şekil

Temsil yetkisinin verilmesi kural olarak herhangi bir şekle bağlı değildir. Sözlü olarak verilebileceği gibi yazılı olarak da verilebilir. Hatta temsil ile yapılacak işlem özel bir şekle bağlı olsa bile temsil yetkisinin şekle bağlı olarak verilmesi gerekmez⁵⁰⁹.

e. Temsil Yetkisinin Kapsamı

Doğrudan doğruya temsilde temsil yetkisinin kapsamı temsil yetkisini veren temsil edilenin irade beyanı göz önünde tutularak belirlenir (BK m. 33/f.1).

Temsil yetkisinin kapsamını belirlemede temsil yetkisinin dayandığı irade beyanı güven teorisine göre yorumlanır. Temsilci, temsil edileni fiilen doğru olarak anlamışsa temsil yetkisinin kapsamı, fiili meram anlatma teorisine göre tespit edilir⁵¹⁰. Temsil yetkisi, yetki veren belgenin metninden veya veriliş şeklinden anlaşılabilir⁵¹¹. Temsil yetkisinde işlem yapılacak kişi hakkında bir sınırlama getirilmişse tellâın kendisine verilen temsil yetkisindeki kişiyle işlem yapması gereklidir. Söz konusu sınırlamaya aykırı olarak yapılan işlemlerde yetkisiz temsil

⁵⁰⁷ Polish Steamship Co. V. A.J. Williams Fuels (Oversea Sales) Ltd., LLR, (1989)1 LLR, s. 511.

⁵⁰⁸ JAMIESON, s. 30.

⁵⁰⁹ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 173; EREN,s. 406.

⁵¹⁰ EREN, s. 410.

⁵¹¹ ESENER, s. 73.

hükümleri uygulanacaktır⁵¹². Yine, müvekkil tellâla gemi veya yük için belirli bir navlun üzerinden sözleşme yapması hususunu belirterek yetki vermişse tellâl sözleşme yaparken buna uymak durumundadır.

Temsil edilen temsilcinin temsil yetkisini zamanla da sınırlandırabilir. Örneğin, temsil yetkisini sadece belirli bir tarihten itibaren hüküm ve sonuç doğurabilmek veya belirli tarihe kadar geçerli olabilecek şekilde de verebilir⁵¹³.

Temsilcinin her iki tarafı temsilen sözleşme yapabilmesi temsilcinin taraflardan birine diğerinin zararına olarak menfaat sağlaması söz konusu oldukça kabul edilemez⁵¹⁴.

2. Başkası Adına Hareket

a. Tanım ve Unsurları

Doğrudan doğruya temsilin oluşması için ve temsilcinin yaptığı sözleşmeden doğan hakların temsil edilene geçebilmesi için temsilcinin temsil edilen kişi adına hareket etmesi gerekir⁵¹⁵.

Temsilci başkası adına hareket iradesini üçüncü kişiye beyan edebilir. Buna açıklama iradesi denir. Başkası adına hareket iradesi açık olarak bildirilebileceği gibi kapalı (zımni) olarak da bildirilebilir. Temsil yetkisinin açık olarak bildirilmiş olması için, temsil edilen kişinin isminin açık olarak bildirilmesi şart değildir⁵¹⁶. Temsilci temsil edileni sonradan öğrenebilir ve temsil edilenin ismini üçüncü tarafa sonradan bildirebilir⁵¹⁷. Temsilcinin, başkası adına hareket ettiğini üçüncü kişiye bildirmiş olması gerekir⁵¹⁸. Temsilci başkası adına hareket iradesini “başkası adına”, “temsilci sıfatıyla” ve bu iradeyi açıkça anlatmaya yarayan ifadelerle bildirmelidir. Çarter sözleşmelerinde tellâllar taraflardan biri adına sözleşme imzalayacaklarsa

⁵¹² ESENER, s. 73.

⁵¹³ ESENER, s. 76.

⁵¹⁴ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 180.

⁵¹⁵ ESENER, s. 95; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 185; EREN, s. 401.

⁵¹⁶ ESENER, s. 109; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 186; EREN, s. 401.

⁵¹⁷ EREN, s. 401.

⁵¹⁸ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 186.

“sadece taşıyan/taşıtan (isim belirtilerek veya belirtilmeyerek) adına ve hesabına” şeklinde başkası adına hareket iradelerini açıklayabilirler. Burada verilen yetkinin kaynağının ve tarihinin de belirtilmesi yararlı olur, örneğin, tarihli faks metninde verilen yetki ile.

İngiliz Hukuku’nda, gerekli şekilde yetkilendirilmiş temsilci temsil edilen adına sözleşme yaparsa ve bu yolla sadece temsil edilen için hareket ettiğini gösterirse, temsil edilen sözleşmenin tarafı olur. Temsilci sözleşmenin tarafı olmaz. Bu duruma temsilcinin devre dışı kalması (agent drops out) denilmektedir⁵¹⁹. Ancak temsilciler sözleşme ile bağlı olma niyetleri sözleşmeden veya imzalarının şeklinden anlaşıldığı zaman sözleşmeden bizzat sorumlu olabilirler. Temsilci sözleşmeyi uygun bir şekilde nitelendirme olmadan imzalamışsa bu niyet daha iyi görülebilir. Hatta diğer taraf onun temsilci olarak hareket ettiğini bilse bile sorumluluğu olacağı belirtilmiştir. Sözlü sözleşmeler hususunda ise böyle katı bir kural yoktur⁵²⁰. Vlassopoulos v. Ney Shipping davasında⁵²¹, Temyiz Mahkemesi, diğerleri için temsilci olarak hareket ettiği bilinen Baltic Exchange üyesi tellâlların diğer Baltic Exchange üyesi tellâllar ile telefonla yapılan yakıt sağlama sözleşmesinde, sadece aracı olduklarını açıklamamalarına rağmen kişisel sorumluluklarının olmadığını belirtmiştir.

Bir İngiliz temsilci yabancı bir temsil edilen adına sözleşme yaparsa, sözleşmeden kişisel olarak sorumlu olacağı yolunda bir karine vardı. Böyle bir karine günümüzde var olmamaktadır⁵²².

İngiliz Hukuku’nda da, sözleşme, başkası ad ve hesabına yapıldığını gösteren “for and on behalf of”, “on account of” veya “as agents” ifadeleri eklenerek imzalanmışsa, sözleşme metninde açık bir kayıt yoksa imzalayanın o sözleşme ile sorumlu tutulması söz konusu olmaz⁵²³. Universal Steam Navigation v. McKelvie⁵²⁴ davasında, imzadan sonra eklenen , “as agents” kelimesinin charter sözleşmesinde “taşıtan” olarak tanımlanan kişilerin kişisel sorumluluğunu engellediğine karar verilmiştir.

⁵¹⁹ WILFORD/COGHLIN/KIMBALL, s. 61.

⁵²⁰ WILFORD/COGHLIN/KIMBALL, s. 62.

⁵²¹ LLR (1977) 1, s. 478.

⁵²² WILFORD/COGHLIN/KIMBALL, s. 64.

⁵²³ WILFORD/COGHLIN/KIMBALL, s. 62.

⁵²⁴ (1923) A.C. 492 (WILFORD/COGHLIN/KIMBALL, s. 63).

İmzaya eklenen diğer kelimeler temsilciyi sözleşmeye taraf olmaktan veya dava edilebilir olmaktan korumada daha az etkili olabilir, "The Swan" davasında bu açıklanmaktadır. Bu karar mahkemenin tarafların niyetlerini anlamak için sadece kullanılan özel kelimelere değil aynı zamanda olayı çevreleyen şartlara da bakabileceğini göstermektedir. "The Swan" davasında⁵²⁵ Swan isimli geminin sahibi gemiyi kendisinin müdürü olduğu şirkete kiralamıştır. Bu kişi şirket kağıdının üzerine yazdığı ve ismi ile müdür kelimesini yazarak imzaladığı bir tamir emri vermiştir. Tamirciler kendisinin geminin sahibi olduğunu bilmektedirler. Mahkemece, gemi sahibinin sözleşmeyi şirketin temsilcisi olarak yaptığı fakat gemi sahibi olarak tamir masraflarını ödeyeceği konusunda tamircilerin makul tahminlerini bertaraf etmediğinden dolayı sözleşme (kısmen sözlü ve kısmen yazılı olan sözleşme) altında kişisel olarak dava edilebildiğini belirtmiştir.

Tudor Marine v. Tradax Export S.A. (The Virgo) davasında⁵²⁶, sözleşmede ismi belirtilen kişinin sözleşmenin temsil edilen tarafımı yoksa temsilcisi mi olduğu sorunu doğduğu zaman, yazılı sözleşme belgelerinde nerede olurlarsa olsunlar bütün ilgili sözleşmesel hükümlerin göz önünde tutulmasını gerektiği söylenerek sözleşmenin sadece bir bölümüne mesela imza kısmına bakılmayacağı belirtilmiştir.

BK m. 32/f.2 ye göre, üçüncü kişi temsil yetkisinin varlığını hal ve şartlardan anlamaktaysa kapalı bir beyan söz konusudur⁵²⁷. Temsil edilen temsil yetkisini açık olarak bildirmemiş olsa bile üçüncü kişi makul bir muhatap olarak hareket ederek temsil yetkisinin var olduğu kanısına varmışsa başkasına adına hareket gerçekleşir. Hatta, temsilcinin başkası adına hareket iradesi mevcut olmasa bile, dürüstlük kuralı üçüncü kişiyi temsil ilişkisinin varlığını kabul etmekte haklı gösteriyorsa, kapalı temsil oluşur. Yani, temsilci, üçüncü kişilere karşı başkası adına hareket ettiği konusunda bir görünüş meydana getirmişse, bu görünüşe güvenen üçüncü kişiler korunur ve temsilci gerçekte temsil yetkisine sahipse doğrudan doğruya temsil, temsil yetkisine sahip değilse yetkisiz temsil söz konusu olur⁵²⁸.

⁵²⁵ Bridges and Salmon v. Owners of the Swan (1968) 1 LLR, s. 5.

⁵²⁶ LLR (1976) 2, s. 135.

⁵²⁷ ESENER, s. 98; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s.186-187; EREN, s. 401.

⁵²⁸ ESENER, s. 98; EREN, s. 402.

b. İlgili İçin İşlem

BK m. 32/f.2 c.2 ile başkası adına hareket iradesini açıklama prensibine istisna getirilmiştir. Bu maddeye göre, sözleşmeyi yaparken temsilci bu sıfatını bildirmemiş ise kendisi ile sözleşme yapılan üçüncü kişi için temsilci veya temsil edilenle sözleşme yapmak farksız olacaksa sözleşmenin hakları ve borçları temsil edilen kimseye ait olur ve böylece doğrudan doğruya temsil ilişkisi doğar.

Tellâla bir temsil yetkisi verilmişse, fakat tellâl bu yetkisine dayanarak işlem yaptığını bildirmemişse ve duruma göre taşıma işini üstlenmesi için de bir engel yoksa tellâla temsil yetkisi veren kişinin sözleşme tarafı olabilmesi, karşı taraf açısından tellâl veya ona temsil yetkisi veren kişi ile sözleşme ilişkisine girmesi arasında bir fark bulunmaması durumunda, mümkündür⁵²⁹.

Doktrinde BK m. 32/f.2 c. 2 de açıklanan prensibe, temsilcinin başkası için hareket ettiğini bildirmekle beraber, temsil edilenin kimliğini açıklamadığı hallerde “ilgili için açık işlem”, BK m. 32/f.2 c.2’nin kapsamına giren durumlarda ise, “ilgili için örtülü işlem” denileceği belirtilmiştir⁵³⁰. Ancak doğrudan doğruya temsil ilişkisinin var olması için temsilcide başkası adına hareket iradesi olması gerekir. Temsilcide böyle bir irade yoksa, karşı tarafın kiminle sözleşme yaptığı kendisi için önem taşımaya bile doğrudan doğruya temsil ilişkisi doğmaz⁵³¹.

İngiliz Hukuku’nda karşı tarafa kimliği bildirilmemiş bir kimse için yapılan sözleşmeden dolayı en azından temsil edilen kimse olaya müdahale edinceye kadar ya temsil edilenin ya da temsilcinin sözleşmeden dolayı dava açabileceği ve bunlara karşı dava açılabilceği belirtilmiştir⁵³². Teheran-Europe v. Belton (Tractors) davasında⁵³³: “Sözleşme dolayısı ile kimin dava açmaya hak kazanacağı veya kime karşı dava açılabilceği belirlenirken, genel olarak kullanılan yol yazılı sözleşmelerde, sözleşmeye bakmaktır. Bunun yaparken bazı prensiplerin akla getirilmesi gerekir. Bunlardan birincisi, bir kişi sözleşmeye kendisi tarafından verilen

⁵²⁹ ÜNAN, s. 97.

⁵³⁰ AKÜNAL, Teoman, Türk - İsviçre Borçlar Kanununda İlgili İçin İşlem Teorisi, İstanbul, 1975, s. 13-14 .

⁵³¹ AKÜNAL, s. 73vd.; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s.189; EREN, s. 403.

⁵³² WILFORD/COGHLIN/KIMBALL, s. 66.

⁵³³ LLR (1968) 2, s. 37.

gerçekte var olan yetkiye sahip veya böyle yetkisi olduğuna diğer tarafın inanmasına yol açtığı bir temsilci aracılığıyla girebilir. Bir temsilci gerçekten var olan temsil yetkisine dayanarak başka biriyle sözleşme kurduğu zaman, diğer taraf temsilcinin temsil ettiği kişi kim olursa olsun onu sözleşmenin karşı tarafı olarak kabul etmeye razı ise veya temsilcide buna razı olduğu yolunda bir inanç yarattıysa karşı tarafa temsil edilenin kimliğini açıklamamış olması hatta kendisinin sözleşmeyi bir başka kişiyi temsilen yaptığını bildirmemesi önemli değildir. Olağan ticari sözleşmelerde, diğer taraf böyle bir niyeti olmadığını açıkça ortaya koymadıkça veya diğer şartlardan temsilcinin karşı tarafın böyle bir niyeti olmadığını anlaması gereken durumlar olmadıkça, temsilci tarafından böyle bir niyetin olduğu var sayılabilir” denilmiştir.

D. YETKİSİZ TEMSİL

BK m. 38/c.1 de, bir kimse yetkisi olmadığı halde diğer bir kişi adına bir sözleşme yaptığı takdirde bu kişi sözleşmeye onay vermedikçe alacaklı veya borçlu olmaz denilerek, bir kimsenin yetkisiz olarak diğer bir kimse adına hukuki işlem yapması durumunda yaptığı hukuki işlemin temsil edilen kişinin hukuk alanında doğmayacağı belirtilmiştir.

Kendisine hiçbir yetki verilmeyen kişinin temsilci sıfatı ile başkası adına sözleşme yapması durumunda veya temsil yetkisine sahip olmasına rağmen bunun sınırlarını aşması ve daha önceden temsil yetkisi verilmiş ama sonradan geri alınmış veya sona ermiş olmasına rağmen temsilcinin halen bu sıfatla üçüncü bir kişiyle sözleşme yapması durumunda yetkisiz temsilden bahsedilir⁵³⁴. Bu durumlarda yetkisiz temsilcinin yaptığı sözleşme temsil edileni bağlamaz ve ona bir sorumluluk da yüklemes.

Yetkisiz temsil çeşitli şekillerde meydana gelebilir. Baştan beri kendisine hiçbir temsil yetkisi verilmediği halde temsilci temsil edilen adına hukuki işlem yapmış olabilir. Ya da verilen bir yetki olmasına rağmen bu yetkinin sınırlarını aşmış olabilir⁵³⁵. Örneğin, taşıtan temsil yetkisi verdiği tellâla belirlediği navlun miktarından daha fazla miktarla charter sözleşmesi yapamayacağını bildirmesine rağmen, tellâlin

⁵³⁴ TEKINAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP; s. 199; OĞUZMAN/ÖZ, s. 181.

⁵³⁵ TEKINAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s.199; EREN, s. 421.

verilen yetkiyi aşarak belirlenen navlun miktarından daha fazla bir miktarı içeren bir navlun sözleşmesi yapması.

Yine, temsil ilişkisi sona ermişse bundan sonra temsilcinin yapacağı işlemler, temsil edileni bağlamaz, yetkisiz temsil olur. Ancak, BK m. 37'de, temsilcinin yetkisinin sona erdiğini bilmemesi durumunda, temsil edilen veya halefleri temsilci halen bu yetkiye sahipmiş gibi, yaptığı işlemler ile bağlı olurlar. BK m. 37/f.2'de belirtildiği üzere, üçüncü kişi temsil yetkisinin bittiğini biliyorsa temsil edilen temsilcinin yaptığı işlemle bağlı olmaz.

BK m. 34/f.3'de, temsil edilenin temsilciye verdiği yetkiyi daha önce üçüncü kişilere bildirmiş olduğu durumlarda, bu yetkiyi kısmen veya tamamen geri alması halinde, bu durumu üçüncü kişilere bildirmemişse, temsilcinin yaptığı işlemlerle bağlı olacağı belirtilmiştir. Bu madde hükmü, temsilin ancak temsil yetkisinin temsil edilen tarafından geri alınması hallerinde uygulanır. Yine, temsil yetkisinin verildiği daha önce üçüncü kişilere bildirilmemişse bu madde uygulanamayacaktır.

Üçüncü kişi, temsil edilenden bu konuda bir bildirim almamasına rağmen, yetkinin sona erdiğini başka bir şekilde öğrenmişse artık 34/f.3 uygulanamaz⁵³⁶.

Üçüncü kişiler hukuki işlemin yapıldığı anda iyi niyetli olmalıdır. İyi niyet karine olarak var sayılır. Aksini ispat, bunu iddia edene düşer (MK. m. 3, 6)⁵³⁷. Temsil yetkisinin geri alındığının yetkinin bildirildiği şekilde bildirilmesi gerekir⁵³⁸.

Temsilci, temsil yetkisi sona erdiğinde, kendisine yetki belgesi verilmişse, bunu temsil edilene veya mahkemeye vermelidir. Temsilci, belgeyi geri vermezse, temsil edilen bu belgenin geri verilmesi için dava açabilir. Elinden yetki belgesi alınmayan temsilcinin yaptığı işlem temsil edileni bağlamaz. Ancak, temsil edilen veya halefleri bu belgeyi almakta ihmal gösterirlerse, bu ihmallerinden dolayı üçüncü kişilerin

⁵³⁶ ESENER, s. 201; TEKINAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 197.

⁵³⁷ ESENER, s. 201; EREN, s. 420.

⁵³⁸ ESENER, s. 203.

uğrayacakları zararları tazmin etmek zorundadırlar⁵³⁹. Burada sorumluluk sözleşme görüşmelerinden doğan (culpa in contrahendo) sorumluluğudur⁵⁴⁰.

Yetkisiz temsilin gerçekleşmesi için, yetkisiz temsilci ile üçüncü kişi arasında bir sözleşme yapılması, yetkisiz temsilcinin bu sözleşmeyi başka bir kişi ve özellikle temsil edilen adına yapması ki temsilci sözleşmeyi başkası adına yapmamışsa temsilden ve yetkisiz temsilden söz etmek mümkün olmayacaktır ve temsilcinin temsil yetkisine sahip olmaması gerekir⁵⁴¹. Yetkisi olmadan başkası adına hareket eden yetkisiz temsilci sözleşmeyi kendi adına yapmış sayılması mümkün olmayacağından yetkisiz temsilci de sözleşmede taraf olamaz⁵⁴².

Yetkisiz temsil durumunda temsil edilen yapılan hukuki işleme onay vermedikçe, bu hukuki işlem temsil edileni bağlamayacaktır (BK m. 38).

Temsil edilen verdiği onay ile yetkisiz temsilci tarafından yapılan sözleşmenin yapıldığı andan itibaren hak ve borçlarına sahip olur yani doğrudan doğruya temsilin sonuçları onay ile sözleşme yapıldığı andan itibaren doğar⁵⁴³.

Onay, temsilciye veya üçüncü kişiye yöneltilebilir ve açık veya kapalı olması mümkündür⁵⁴⁴. Onayın bir şekle bağlı olarak verilmesi gerekmez. Ancak, kayıtsız ve şartsız olarak verilmelidir⁵⁴⁵. Yine onay sözleşmenin tamamına verilmelidir. Kısmen verilen onay, onay değil, belki yeni bir sözleşme teklifi olarak değerlendirilir. Bununla beraber şartları varsa BK m. 20/f.2 hükmünün uygulanması mümkündür⁵⁴⁶.

İngiliz Hukuku'nda, bir kişi sözleşmeyi temsilci olarak yaptığında ve böylece sözleşmeden dolayı kişisel sorumluluğu olmadığını beyan ettiğinde, gerçekte iddia ettiği yetkiye sahip olmaması ve bundan dolayı temsil edilen olduğunu iddia ettiği

⁵³⁹ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 198; EREN, s. 420-421.

⁵⁴⁰ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 198 dn. 48; EREN, s. 420-421.

⁵⁴¹ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 199; EREN, s. 422.

⁵⁴² TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 201; EREN, s. 426.

⁵⁴³ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 201; EREN, s. 422-423.

⁵⁴⁴ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 202; EREN, s. 424.

⁵⁴⁵ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 202-203; EREN, s. 424.

⁵⁴⁶ EREN, s. 425.

kişinin sözleşmeyi reddetmesi durumunda temsilci, sahip olduğunu zımni olarak garanti ettiği yetkinin olmamasından dolayı sorumludur⁵⁴⁷.

BK m. 38 c. 2 de, üçüncü kişinin, temsil edilenin uygun bir süre içinde yetkisiz temsilci tarafından yapılmış sözleşmeye onay verip vermeyeceğini beyan etmesini talep edebileceği belirtilmiştir. Bu süre içinde temsil edilence onay verilmezse sözleşme tarafları bağlamaz.

Buradaki süre onay verip vermeyeceği hususundaki teklifin temsil edilene ulaşması, temsil edilenin bu konudaki düşünme süresi ve cevabın gelme süresi göz önüne alınarak hesaplanacak uygun bir süredir⁵⁴⁸. Yetkisiz temsilci onay verilmemesinden dolayı üçüncü kişinin uğradığı zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Açılacak tazminat davası ile menfi zarar talep edilebilir. Menfi zarara ilişkin davanın açılabilmesi için yetkisiz temsilcinin kusurlu olması gerekli değildir⁵⁴⁹.

Bununla beraber yetkisiz temsilci kusurlu ise (sözleşmeyi yaptığı sırada yetkisizliğini biliyor veya bilmesi gerekiyorsa) hakkaniyetin gerekli kıldığı durumlarda hakim yetkisiz temsilciyi daha fazla tazminata mahkum edebilir (BK m. 39/f.2). Bu tazminatın üst sınırını üçüncü kişinin müsbet zararı oluşturur⁵⁵⁰.

Üçüncü kişi, temsilcinin temsil yetkisi olmadığını biliyor veya bilmesi gerekiyorsa, temsilciye karşı menfi ve müsbet zararın tazmini davası açamaz (BK m. 39/f.1). Bununla birlikte, tellâlar kural olarak temsil yetkisine sahip olmadıklarından tellâl temsilen yaptığını bildirdiği bir navlun sözleşmesinde, karşı taraf tellâlin bu sözleşmeyi yapmasını sağlayacak özel bir temsil yetkisinin varlığını araştırmalıdır. Karşı taraf bu yetkinin gerçekliğini araştırmamış ve sonrasında tellâlin yetkisiz olduğu anlaşılmışsa, sözleşmenin geçerli bir şekilde kurulmamış olmasından dolayı kaynaklanan sonuçlara katlanmak zorunda kalır⁵⁵¹.

⁵⁴⁷ BOYD/BURROWS/FOXTON, s. 49.

⁵⁴⁸ EREN, s. 425.

⁵⁴⁹ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s.203; EREN, s. 426

⁵⁵⁰ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 205; EREN, s. 427.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ ve TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNDEN DOĞAN DAVALARDA ZAMANAŞIMI

I. TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ

A.GENEL OLARAK

Tellâllik sözleşmesinin sona ermesi ile ilgili olarak, TTK'nın ticaret işleri tellâllığını düzenleyen hükümlerinde ve BK'nın adi işler tellâllığına ilişkin hükümlerinde bir düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle, vekâletin bir türü olan tellâllik sözleşmesinin sona ermesi bakımından BK'nın vekâlete ilişkin düzenlemeleri uygulanır. Bununla birlikte, tellâlin aracılık yaptığı sözleşmenin taraflar arasında kurulması, tellâllik sözleşmesinin konusunun imkansız hale gelmesi ve müvekkilin tellâli aracılık faaliyetinde bulunması için belirli bir süre ile görevlendirdiği durumlarda sürenin bitmesi de tellâllik sözleşmesini sona erdiren nedenlerdendir.

B.TELLÂLLIK SÖZLEŞMESİNİ SONA ERDİREN NEDENLER

1. Sözleşmenin Kurulması İle Sona Erme

Tellâllik sözleşmesi, tellâlin aracılık ettiği sözleşmenin taraflar arasında geçerli olarak yapılması ile sona erer⁵⁵¹. Tellâlin faaliyeti, sözleşmenin kurulması için taraflar arasında aracılık etmek olduğundan dolayı, taraflar arasında esas sözleşmenin kurulması ile tellâllik sözleşmesi de sona erecektir. Navlun sözleşmelerinde de taşıyan ile taşıtan arasında, sözleşmenin kurulması ile tellâllik sözleşmesi sona erecektir.

2. Sözleşme Konusunun İmkansız Hale Gelmesi İle Sona Erme

Tellâlin yapacağı aracılık ile kurulacak sözleşmenin konusu imkansız hale gelirse tellâllik sözleşmesi de kendiliğinden sona erer. Örneğin, gemi sahibi bir charter sözleşmesi yapmak amacıyla yük bulması içi tellâlla anlaşmış, fakat tellâlin aracılığı

⁵⁵¹ ÜNAN, s. 98.

⁵⁵² GÖKTÜRK, s. 535; BİLGE, s. 323; DOMANIÇ (Şerh), s. 297.

ile bir sözleşme kurulmadan önce gemi yanmışsa veya batmışsa tellâlık sözleşmesi de sona erer.

3. Sürenin Sona Ermesi İle Sona Erme

Tellâlık sözleşmesinin belirli bir süre ile sınırlandığı durumlarda, belirlenen süre içinde esas sözleşmenin yapılmış olup olmamasına bakılmaksızın, tellâla verilen sürenin sonunda tellâlık sözleşmesi de sona erer⁵⁵³. Ancak, tellâlin gösterdiği faaliyet sonucunda sözleşme daha sonra yapılırsa, tellâl ücretini talep edebilir⁵⁵⁴.

4. Azil ve İstifa İle Sona Erme

Tellâlık sözleşmesi her zaman azil veya istifa ile sona erebilir (BK m. 396/f.1). Müvekkil tellâli her zaman azledebilir.

BK m. 396/f.2'ye göre, uygun olmayan bir zamanda vekâletten azledilen veya istifa eden kimse, karşı tarafın zararını tazmin etmekle yükümlüdür.

Müvekkilin tellâli uygun olmayan bir zamanda azletmesi yüzünden, tellâl BK m. 396/f.2 hükmü uyarınca masraflarının ve zararlarının tazminini müvekkilinden isteyebilir⁵⁵⁵. Hatta, hile halinde müvekkilden haksız fiil tazminatı da isteyebilir⁵⁵⁶.

Bununla birlikte tellâlin, BK m. 396/f.2 gereğince uygun olmayan zamanda azledildiğini ileri sürerek tazminat isteyemeyeceği görüşü de vardır. Bu görüşe göre, tellâlin ücrete hak kazanması, müvekkilin tellâlin bulunduğu karşı taraf ile sözleşme yapması durumunda mevcut olur. Müvekkil ise, tellâlin bulunduğu karşı taraf ile sözleşme yapmak zorunda değildir, bu konuda serbesttir. Bu nedenle, tellâlin müvekkil tarafından azledilmemiş olsaydı, mutlaka ücrete hak kazanacağını söylemesi mümkün değildir⁵⁵⁷. ARKAN'a göre, tellâlin uygun olmayan bir zamanda istifa etmesi halinde de, tellâl, müvekkiline karşı sözleşmenin kurulmasını sağlamak

⁵⁵³ BİLGE, s. 323.

⁵⁵⁴ POROY/YASAMAN, s. 223.

⁵⁵⁵ GÖKTÜRK, s. 535; BİLGE, s. 324.

⁵⁵⁶ GÖKTÜRK, s. 535.

⁵⁵⁷ (Gautschi: Berner Kommentar, Das Obligationenrecht, 2. Abteilung, 5. Teilband, Bern 1964, Art. 412, Nr. 12 c) ARKAN, s. 183, dn. 3.

için aktif olarak faaliyet gösterme yükümlülüğü olmadığı için, müvekkilin tellâlden tazminat talep etme hakkı yoktur⁵⁵⁸.

İstifa eden veya müvekkili tarafından azledilen tellâl kural olarak ücret isteme hakkını kaybedecektir. Ancak, tellâlin azledilmesi durumunda, müvekkil sonradan tellâlin bulduğu kişi ile sözleşme yapmışsa, tellâl yine ücretini isteyebilecektir⁵⁵⁹. Esas sözleşmenin kendi faaliyetleri sonucunda yapıldığını ispatlamak tellâlin yükümlülüğüdür⁵⁶⁰.

Tellâllık sözleşmesinde müvekkilin, önceden tellâli azletme hakkından feragat etmesi taraflar arasındaki ilişkinin güvene dayanması nedeniyle kabul edilemez⁵⁶¹.

Tellâl müvekkil tarafından azledilmesi durumunda masraflarını ancak, sözleşmede işlem tamamlanmasa bile masrafların ödeneceği yolunda kayıt konulmuşsa talep edebilir⁵⁶².

5.Ölüm İle Sona Erme

BK m. 397/f.1 hükmüne göre, aksi sözleşmeden veya işin niteliğinden anlaşılmadıkça vekâlet gerek müvekkilin gerekse vekilin ölümü ile sona erer.

Vekilin ölümü ile vekâlet sona erer. Bunun aksinin kararlaştırılmış olması dahi sonucu değiştirmez. Vekâlet şahsi güven ve yeteneğe dayandığından böyle bir kayıt vekilin mirasçıları vekâleti yapabilecek yeteneğe sahip olsalar bile onları bağlamaz⁵⁶³. Tellâllık sözleşmesi de tellâlin ölümü ile sona erer. Tellâllık sözleşmesinde de tellâlin yeteneği ve tellâla duyulan güven önemli olduğundan bunun da aksinin kararlaştırılması mümkün değildir.

⁵⁵⁸ ARKAN, s. 184, dn. 2.

⁵⁵⁹ GÖKTÜRK, s. 535; BİLGE, s. 323.

⁵⁶⁰ BİLGE, s. 323.

⁵⁶¹ BİLGE, s. 324; YAVUZ, s. 431.

⁵⁶² ARKAN, s. 183.

⁵⁶³ BERKİ, s. 168.

Müvekkilin ölümü de kural olarak tellâllık sözleşmesinin sona ermesine yol açar. Ancak bunun sözleşme ile aksi kararlaştırılabilir ve mirasçılar tellâllık sözleşmesini devam ettirebilirler.

BK m. 397/f.2'ye göre, vekâletin sona ermesi müvekkilin menfaatlerini tehlikeye koyuyorsa, müvekkil veya mirasçısı veya mümessili bizzat işlerini görebilecek hale gelinceye kadar vekil veya mirasçısı veya mümessili vekâleti ifaya devam ile mükelleftirler. Müvekkilin ölümü durumunda tellâllık sözleşmesinin sona ermesi mirasçıların menfaatlerini ihlal edecekse, tellâl faaliyetini devam ettirecektir.

6.Ehliyetsizlik İle Sona Erme

Gerek tellâlin gerekse müvekkilinin ehliyetini kaybetmesi ile tellâllık sözleşmesi sona erer (BK m. 397/f.1). Tellâlin tam ehliyetsiz hale gelmesi durumunda aracılık faaliyetini devam ettirmesi söz konusu olamaz. Sözleşme ile bunun aksi de kararlaştırılmaz.

Vekil sınırlı ehliyetsiz hale gelirse sınırlı ehliyetsizler başkası adına ve hesabına hukuki işlem yapabileceğinden sınırlı ehliyetsizlik vekâlet sözleşmesini sona erdirmez⁵⁶⁴. Tellâllık sözleşmesi de tellâlin sınırlı ehliyetsiz durumuna düşmesi ile sona ermemekle birlikte müvekkil tellâla olan güvenini kaybedeceğinden onu büyük olasılıkla azledecektir⁵⁶⁵.

Müvekkilin tam ehliyetsizliği durumunda da tellâllık sözleşmesi sona erer. Bununla birlikte sözleşmede aksi bir düzenleme varsa veya işin niteliğinden çıkarılıyorsa tellâllık sözleşmesi sona ermeyip iş sahibinin ehliyetsizliğine rağmen devam eder.

Müvekkilin ehliyetsizliği nedeniyle sözleşmenin sona ermesi müvekkilin menfaatlerini tehlikeye sokuyorsa tellâl faaliyetini sürdürmelidir (BK m. 397/f.2).

⁵⁶⁴ TANDOĞAN, s. 668.

⁵⁶⁵ TAŞDELEN, s. 116.

7.İflas İle Sona Erme

BK m. 397/f.1 gereğince aksi sözleşmeden veya işin gereğinden anlaşılmadıkça taraflardan birinin iflası halinde tellâllik sözleşmesi sona erer.

Tellâlin iflası durumunda tellâllik sözleşmesi sona erer. Müvekkilin iflası da tellâllik sözleşmesi için bir sona erme nedenidir. İflas eden müvekkilin malları iflas masasına gireceğinden, tellâllik sözleşmesinin devamının sözleşme ile kararlaştırılması veya işin niteliğinden çıkarılması mümkün olmayacaktır. Çünkü tellâllik faaliyeti iflas eden müvekkilin mallarını etkileyecektir⁵⁶⁶.

II. TELLÂLLİK SÖZLEŞMESİNDEN DOĞAN DAVALARDA ZAMANAŞIMI

BK m. 126/4 uyarınca ticaret işleri tellâllığından doğan ücret davaları hariç olmak üzere tellâllik sözleşmesinden doğan bütün davalar 5 yılda zamanaşımına uğrar. TTK m. 106/f.2 gereğince ticaret işleri tellâlinin ücret alacağı 1 yıllık sürede zamanaşımına uğrar. Navlun sözleşmeleri alanında faaliyet göstermeyi meslek edinen tellâlların ücret talep etme hakkı sözleşmenin yapıldığı günden itibaren bir yıl geçince zamanaşımına uğrar. Bir yıllık zamanaşımı süresi aracılık yapılan sözleşmenin yapılmasından itibaren işlemeye başlar⁵⁶⁷. 1 yıllık süre hak düşürücü süre değil, zamanaşımı süresidir⁵⁶⁸. Zamanaşımı süresi olmasından dolayı bu sürenin geçtiğinin taraflarca ileri sürülmesi gerekir. Hakim bu sürenin geçtiğini kendiliğinden nazara alamaz. Sözleşmenin geciktirici şarta bağlanması durumunda, zamanaşımı şartın gerçekleşmesi tarihinden itibaren başlamalıdır, çünkü TTK m. 106 hükmüne göre tellâlin ücret talep etme hakkı, şartın gerçekleşmesi ile muaccel olur⁵⁶⁹. Ancak, borç bir senede bağlanmış veya bir hüküm ile sabit olmuşsa on senelik süre esas alınır (BK m. 135)⁵⁷⁰.

⁵⁶⁶ TAŞDELEN, s. 117.

⁵⁶⁷ KARAYALÇIN, s. 512.

⁵⁶⁸ "... 3- TTK'nun 106/2 nci maddesindeki süre hak düşürücü süre olmayıp zamanaşımı süresidir".
11.HD. 12.3.1985 gün, E.85, K.1332 sayılı kararı, (BAŞBUĞOĞLU, s. 196).

⁵⁶⁹ ARKAN, s. 182.

⁵⁷⁰ KARAYALÇIN, s. 512; EREM, s. 255; MİMAROĞLU, s. 508.

Tellâllık ticaret işleri tellâllığı niteliğinde değilse, tellâllık ücretinin talep edilmesi hakkı BK m. 126/f.4'de belirtilen beş yıllık sürede zamanaşımına uğrar⁵⁷¹. Yine tellâllık sözleşmesinden doğan bütün davalar BK m. 126/f.4 hükmü gereği beş yılda zamanaşımına uğrar. BK m. 128/f.1'e göre zamanaşımı süresi alacağın muaccel olduğu tarihten itibaren başlar. Alacağın muaccel olması bir ihbar yapılmasına bağlı ise zamanaşımı bu haberin verilebileceği günden itibaren başlar. Bu zamanaşımı süresi değiştirilemez (BK m. 127). Bu zamanaşımı süresine dayanmaktan önceden feragat edilemez (BK m. 139/f.1).

⁵⁷¹ "TTK'nın 100'üncü maddesinin 3 üncü fıkrasına göre ticari bir aracılık işini arızı olarak yapan kimseler hakkında BK'nın 404 ilâ 409 uncu maddelerinin tatbik olunacağı hükme bağlanmış olup, ticari tellâllık ücreti TTK'nın 106 ncı maddesi uyarınca bir yıllık zamanaşımına tabi ise de, bunun dışında kalan yani bir başka deyişle ticari tellâllık ücreti hariç tellâllık akdinden doğan bütün davalar BK'nın 126 ncı maddesinin 4. fıkrasına göre beş yılda zamanaşımına uğrar...." 11 HD 1.4.1986 tarihli, E.986/950, K. 986/1815 sayılı kararı (BAŞBUĞOĞLU, s. 201).

SONUÇ

Tellâl, sözleşme taraflarını bir araya getirerek aralarında sözleşme yapılmasına aracılık eden kişidir. Tellâl, ticari işlere ilişkin sözleşmelere aracılık etmeyi meslek edinebileceği gibi, tesadüfi olarak da taraflar arasında sözleşme yapılmasına aracılık edebilir. Tellâlin aracılık faaliyetini meslek edinmesi, tabi olduğu hükümler bakımından farklılık yaratır.

Tellâllık, Ortaçağda ulaşım ve haberleşme imkanlarının gelişmemiş olması nedeniyle önemli bir yere sahipti. Tellâllar o zamanlar resmi sığata sahipti. Günümüzde ise haberleşme ve ulaşım imkanlarının oldukça gelişmiş olmasına rağmen, ticari işlerdeki ileri düzeydeki iş bölümü, zaman yetersizliğı gibi nedenlerle tellâllık eski önemini halen korumaktadır. Ülkemizde tellâllık ile ilgili en eski düzenleme borsa tellâllarını düzenleyen 1302 tarihli Umumi Borsalar Nizamnamesi'dir. Tellâllık 655 Sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu ile resmi ve özel tellâllık şeklinde ikiye ayrılmış olmakla birlikte sonrasında bu düzenleme kaldırılmıştır.

Tellâllık komisyonculuktan, komisyoncunun sözleşmeyi kendi adına ve müvekkili hesabına yapması yönünden ayrılır. Tellâl sözleşmelere sadece aracılık yapar. Taraflar arasındaki ilişkide kullanılan terimler hukuki ilişkinin tellâllık veya komisyonculuk olarak nitelendirilmesini etkilemez. Acentalıktan ise, acentalığın sürekli bir ilişki olması yönünden ayrılır. Tellâl sözleşme taraflarına sürekli olarak bağılı değildir. Acentalıkta ise taraflar arasında sürekli bir ilişki vardır. Acentalar, müvekkilleri adına sözleşme de yapabilirler. Ancak, sözleşme yapabilmeleri için TTK m. 121'e göre, bu konuda müvekkillerinden özel ve yazılı bir izin almaları ve kendilerine sözleşme yapma yetkisi veren belgeleri tescil ve ilan ettirmeleri gerekir.

Navlun sözleşmeleri alanında faaliyet gösteren tellâllar navlun sözleşmelerinin yapılmasını sağlamak için sözleşme taraflarını bir araya getirerek aracılık yapmaktadırlar. Navlun sözleşmesi taşıyanın taşıtana navlun karşılığında deniz yolu ile eşya taşımayı taahhüt ettiğı bir sözleşmedir. Deniz yolu ile eşya taşıma çarter sözleşmeleri ile olabileceğı gibi kırkambar sözleşmelerinin de konusunu teşkil edebilir. Yine günümüzün artan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla miktar

sözleşmeleri (COA -Contract of Affreightment–Volume Contract / Quantity Contract) şeklinde bir sözleşme türü de ortaya çıkarılmıştır.

Navlun sözleşmelerine aracılık eden tellâlar için uygulamada tellâların İngilizce karşılığı olan “broker” sıkça kullanılmaktadır. Bu tellâlar navlun sözleşmelerinin kurulmasına aracılık ederler. Özellikle çarter sözleşmeleri çoğu zaman bu alanda faaliyette bulunan tellâlar aracılığı ile kurulur. Navlun sözleşmeleri alanında genelde her bir sözleşme tarafının kendi tellâlı bulunmaktadır. İngiltere’de gemi tellâlı (shipbroker) ifadesi çarter sözleşmelerine veya gemi alım satımlarına aracılık eden kişileri belirtmek yanında, gemi acentalarını (ship’s agents), yükleme tellâlarını (loading brokers) da kapsamaktadır. Bu faaliyetler sözleşmelere aracılığın dışında başka faaliyetlerin de yapılmasını kapsamaktadır. Türk Hukuku’nda ise, tellâların faaliyeti, sözleşmelerin yapılmasına aracılık etmektir.

Teknik ilerlemeler, uluslararası ticaretin gelişmesi buna bağlı olarak ticaret yapılan ülke mevzuatlarının bilinmesinin gerekmesi, oldukça büyüyen navlun piyasalarından devamlı olarak haberdar olunmasının gerekliliği, özellikle önemli sanayi ve gıda maddelerinin hızlı bir şekilde nakledilebilmesi, zaman yetersizliği ve aşırı derecedeki iş bölümü nedeniyle, navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâlar günümüzde büyük bir öneme sahiptir. Bu alanda faaliyet gösteren tellâlar gemi arayan yük sahipleri ile yük arayan gemi sahiplerini sağlıklı bir şekilde bir araya getirmeye çalışırlar. Tellâlar gemi ile yükü buluştururken yükün en ekonomik ve en güvenli şekilde taşınmasını sağlamaya çalışırlar.

Navlun sözleşmelerinin bir çeşidi olan çarter sözleşmeleri çoğu kez tellâların aracılığı ile yapılmaktadır. Kırkambar sözleşmelerinde ise genellikle acentalar faaliyet göstermektedirler. Çarter sözleşmelerinde tellâların en önemli görevi sözleşmenin kurulmasına aracılık etmektir. Tellâların aracılık dışında sözleşmeyi taraflar adına yapma yetkisi yoktur. Bununla birlikte uygulamada tellâların genellikle aldıkları yetki ile sözleşmeyi müvekkillerinin ad ve hesabına yaptıkları görülmektedir. Kırkambar sözleşmelerinde ise genelde acentalar faaliyet göstermekle birlikte tellâların da faaliyetine rastlanır. Bu sözleşmelerde tellâlar sefer programlarını taşıtanların öğrenmesi için ilan ederler veya taşıtanlara dağıtırlar. İngiltere’de düzenli seferlerde yükleme tellâlarının (loading brokers) faaliyet gösterdiği görülmektedir. Yükleme tellâları gemiye yük bulmak ve sefer

tarihlerini ilan etmek gibi işlerin dışında, istif işlerini idare etmek, navlun tahsil etmek gibi faaliyetlerde de bulunmaktadır. Yükleme tellâllarının konişmento üzerinde ve dolayısıyla eşyalar üzerinde ücretleri için hapis hakları bulunmaktadır. Alacaklı, borçluya ait olup onun rızası ile zilyedi bulunduğu taşınırı veya kıymetli evrakı, borcun muaccel olması ve niteliği itibarı ile bu eşyanın alacak ile bağlantısı bulunması halinde, borç ödeninceye kadar hapsedebilir (MK m. 950/f.1). Zilyetlik ve alacak ticari ilişkiden doğmuşsa, tacirler arasında bu bağlantı varsayılır (MK m. 950/f.2). Genel olarak hapis hakkının kullanılabilmesi için muaccel bir alacak olmalı, alacaklı borçlunun rızası ile onun bir taşınırına veya kıymetli evrakına zilyet olmalı ve niteliği gereği alacak ile eşya arasında tabi bir bağlantı olmalıdır. Navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâllar kural olarak hapis hakkına sahip olmakla birlikte, sadece sözleşmelerin kurulmasına aracılık ettikleri ve yük üzerinde zilyetlikleri bulunmadığı için fiili olarak bu haktan yoksun olacaktırlar.

Navlun sözleşmelerinde tellâllık ilişkisinin kurulabilmesi için tellâl ile karşı taraf arasında bir tellâllık sözleşmesi kurulmalıdır. Bu sözleşme herhangi bir şekil şartına bağlı değildir. Tellâllık sözleşmesinin bir tarafı tellâl iken diğer tarafı taşıyan, taşıtan veya her ikisi de olabilir. Tellâllık sözleşmelerini tarafların temsilcileri de yapabilir. Donatanın kanuni temsilcisi olan kaptan gemi bağlama limanı dışında iken tellâllık sözleşmesi yapabilir. Gemi bağlama limanı içinde iken ise böyle bir yetkisi yoktur.

Navlun sözleşmelerine aracılık etmeyi meslek edinen tellâllar TTK'nın ticaret işleri tellâllığına ilişkin hükümlerine tabidirler. Buradaki hükümlerin yetersizliği halinde BK'da düzenlenen adi işler tellâllığına ilişkin hükümler de bu tellâllar hakkında uygulanabilir (TTK m. 1). BK m. 404/f.2 gereğince adi işler tellâllığına ilişkin hükümlerin yetersizliği halinde de BK'nın vekâlete ilişkin hükümleri de uygulanabilecektir. Tellâlin işletmesi ticari işletme niteliğine sahip olacak boyutlara ulaşmışsa, tellâl tacir sıfatına sahip olacak ve tacir olmanın haklarına sahip olacak, yükümlülükleri ile de bağlı olacaktır.

Navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâllar tarafsız hareket etmekle yükümlüdür (TTK m. 110). Yine tellâl müvekkili ile ilişkisinde dürüst hareket etmeli ve müvekkilinin menfaatlerini gözetmelidir. Tellâl müvekkili ile arasındaki ilişkide vekâlette olduğu gibi, müvekkilinin menfaatini korumalıdır. Bununla birlikte tellâl tarafları bir araya getirirken aynı zamanda tarafsız da davranmalıdır. BK m. 390/f.2

gereğince, vekil, müvekkile karşı vekâleti iyi bir şekilde yerine getirmekle yükümlüdür. Tellâl aracılık yaparken iyi niyet kurallarına uygun olarak, basiret ve sadakatle davranmalı, müvekkiline ait iş sırlarını saklamalıdır (BK m. 404/f.2, ve 390/f.2). Tellâl, müvekkilinin menfaatlerini gözetmek zorundadır. Örneğin, karşı tarafın ödeme gücünün bulunmaması veya yetersiz ödeme gücüne sahip olması gibi, istenilen amacın gerçekleşmesine engel olabilecek bütün hususları müvekkile bildirmesi gerekmektedir. Navlun sözleşmelerinde aracılık yapan tellâllar da sözleşmelerin kurulması için müvekkillerince önemli olan hususları araştırmalıdır. Örneğin, taşıtanın veya taşıyanın mali durumu, itibarı, piyasadaki durumu gibi. Tellâlin diğer tarafın dürüstlüğü veya ödeme gücü hakkında şüpheler varsa veya iş ciddi bir şekilde kurulmamışsa yük ve gemi tekliflerini müvekkiline iletmemesi gerekir.

Navlun sözleşmeleri alanında faaliyet gösteren tellâlların, taraflardan her birine işlem yapıldıktan sonra bordro verme zorunlulukları bulunmaktadır. Sözleşmede taraflarca bu yükümlülüğün vazgeçilmesi veya malın türü dolayısıyla mahalli teamül gereğince tellâlin bordro vermek yükümlülüğü söz konusu olmayabilir (TTK m. 101). Bordro verilmesi tellâlin ücrete hak kazanması için gereklidir (TTK m. 106/f.1). Tellâl kendi aracılığı ile yapılan işlemleri bir yevmiye defterine günü gününe yazmak zorundadır (TTK m. 111/f.1).

TTK m. 105'e göre, tellâl bedeli tahsil etmeye ve sözleşmede gösterilen diğer şeyleri teslim almağa yetkili değildir. Bedel tahsili veya sözleşmede gösterilen diğer şeyleri teslim alabilmesi için tellâla özel bir yetki verilmesi gerekir. Tellâl esasen aracı olduğundan tarafları temsil yetkisi de yoktur, tarafları ancak kendisine özel bir yetki verilirse temsil edebilir. Navlun sözleşmelerinde tellâl kural olarak navlun tahsil edemez. Ancak kendisine taşıyan tarafından özel bir yetki verilmesi durumunda navlun tahsil edebilir.

Navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâllar yaptıkları aracılık faaliyeti karşılığında ücret isteme hakkına sahiptirler. Navlun sözleşmelerinin kurulması alanında faaliyet gösteren tellâlların alacağı ücret miktarı TTK m. 107'ye göre belirlenir. Tellâllık ücretinin miktarını taraflar aralarında sözleşme ile kararlaştırabilirler. Eğer bu konuda bir sözleşme yoksa, tellâllık ücreti bir tarife varsa ona göre, böyle bir tarifenin de bulunmaması durumunda mahalli ticari

teamüle göre belirlenir. Ödenecek ücretin belirtilen şekillerde belirlenememesi durumunda, ücret hakimce belirlenir. Uygulamada birçok charter parti örneğinde tellâllık ücreti ile ilgili bir madde (Brokerage-Commission) yer almaktadır. Bu sözleşmelerde, tellâllık ücreti ile ilgili madde yer almakta fakat yüzdenin belirlenmesi charter sözleşmesi taraflarına bırakılmaktadır.

TTK m. 106/f.1'e göre: "Muamele yapılıncaya veya mukavele bir şarta bağlı ise şart tahakkuk edince bordroyu vermiş olan tellâl ücretini istemek hakkını haizdir". Bu maddeye göre, tellâl ücrete, aracılık faaliyetinde bulunduğu sözleşmenin taraflar arasında yapılması ile hak kazanır. TTK m. 106 hükmüne göre, navlun sözleşmelerinde faaliyet gösteren tellâllar da kural olarak aracılık yaptıkları sözleşmenin taraflar arasında yapılması ile ücrete hak kazanırlar.

BK m. 405/f.1'e göre de tellâlın ücrete hak kazanabilmesi için, yaptığı hazırlık veya aracılık faaliyetinin sonunda sözleşmenin yapılmış olması gerekmektedir. Tellâlın ücret talep edebilmesi için sözleşmenin yapılması veya geciktirici şartın gerçekleşmesi gerektiği yolundaki kanun hükümlerinin aksinin kararlaştırılması da mümkündür. Tarafların tellâlın ücretinin ödeme zamanını sözleşmenin yapıldığı değil de ifa edildiği zaman olarak kararlaştırmaları mümkündür. Taraflar arasında esas sözleşme hiç yapılmassa bile tellâla ücret ödeneceği de kararlaştırılabilir. Böyle bir anlaşma varsa, bir tellâl çabaları sonucunda bir navlun sözleşmesi yapılmamış olsa bile, harcadığı emeğin karşılığını alacaktır. Charter parti örneklerinde tellâllık ücretine genellikle yükün gemiye yüklenmesi veya navlunun taşıyan tarafından tahsili ile hak kazanılacağı belirtilmektedir.

Tellâlın ücrete hak kazanması için hukuken geçerli bir sözleşme yapılmış olması, tellâlın faaliyeti ile sözleşmenin yapılması arasında bir nedensellik bağının bulunması ve müvekkilin iradesine uygun bir sözleşme yapılmış olması gerekmektedir.

TTK m. 108'e göre, tellâllık ücretini hangi tarafın ödeyeceği sözleşme veya kanunla belirtilmemiş ise, mahalli ticari teamül dikkate alınır bu da yoksa taraflar tellâllık ücretini yarı yarıya öderler. Charter partilerde tellâllık ücretinin genellikle taşıyan tarafından ödeneceği belirtilmektedir.

Kural olarak tellâlin hakları ve dolayısıyla ücret hakkı da tellâl ile müvekkil arasında yapılacak tellâllık sözleşmesi hükümlerine tabi olacaktır. Bununla birlikte çarter partilerde tellâlların ücret hakları ile ilgili şartlar yer almaktadır. Tellâllar çarter sözleşmelerinin yapılmasına aracılık etmekte fakat sözleşmenin tarafı olmamaktadırlar. Bu nedenle, çarter partilerde tellâllık ücreti ile ilgili şartlar tellâllar hakkında ne derece geçerli olacaktır sorusu ortaya çıkmaktadır. İngiliz Hukuku'nda da tellâlların çarter sözleşmelerine taraf olmamalarından dolayı çarter partilerdeki ücret şartlarına dayanarak doğrudan dava açamayacakları, onların lehine taşıtanların böyle bir dava açma hakkı olduğu belirtilmiştir. BK m. 111'de, üçüncü kişi yararına sözleşmeler düzenlenmiştir. Üçüncü kişi yararına sözleşme, sözleşme tarafı olmayan bir kişinin yararına bir edim kararlaştırılmasıdır. Üçüncü kişi yararına sözleşmeler "eksik üçüncü kişi yararına sözleşme ve "tam üçüncü kişi yararına sözleşme" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eksik üçüncü kişi yararına sözleşme bu sözleşme ile üçüncü kişi yararına doğrudan doğruya bir alacak hakkı (talep hakkı) doğurmayan sözleşmelerdir. Tam üçüncü kişi yararına sözleşme ise üçüncü kişiye borçluya karşı ifanın kendisine karşı yapılmasını sağlamak üzere talep hakkı veren sözleşmedir. BK m. 111/f.2 hükmüne göre, üçüncü kişi iki tarafın niyetine ve örf ve adete göre uygun olduğu takdirde borcun ifasını vaat edenden şahsen talep edebilecektir. Borcun ifasını şahsen talep edebilmek için iki kriter getirilmiştir. Bunlardan biri tarafların iradeleri diğeri ise örf ve adettir. İkinci kriter olan örf ve adet, iş çevresindeki alışkanlıklar kısaca teamüldür. Çarter partilerde bulunan tellâllık ücretinin taşıyan tarafından ödeneceğine ilişkin kayda dayanarak sözleşme tarafı olmayan tellâlin taşıyandan bu şarta göre ücret talep edip edemeyeceği de belirlenirken sözleşme taraflarının iradesine ve iş çevresindeki alışkanlıklara bakılmalıdır. Tellâllık ücretinin taşıyan tarafından ödenmesi çok açık bir ticari teamüldür. Bir çok çarter parti örneğinde de tellâllık ücretinin borçlusu olarak taşıyan kararlaştırılmaktadır. Kanaatimizce, her olayda ayrı olarak tarafların iradesi ve teamül olayı çevreleyen şartlar dahilinde ele alınarak tellâlin doğrudan bir talep hakkı olup olmadığı belirlenmekle beraber, tellâlin taşıyana karşı doğrudan bir talep hakkı olduğunun kabul edilmesi teamüle uygun olacaktır.

Kural olarak tellâl faaliyetleri için masraf isteyemese de, bu masrafların ödenmesi kararlaştırılmışsa, aracılık ettiği sözleşme yapılmasa bile masraflarının tazminini isteyebilir (TTK m. 109).

Tellâlların aracılığı ile yapılan sözleşmelerden doğan hak ve borçlar taraflara aittir. Bu sözleşmelerden doğabilecek sorumluluklar da sözleşmenin taraflarına aittir. Tellâllar navlun sözleşmelerinden dolayı açılan davalarda taraf olamaz ve herhangi bir tazminat vs. ödemekle yükümlü tutulamazlar. Bununla birlikte tellâl aracılık ettiği sözleşmenin yerine getirilmesi hususunu taraflardan birine ayrıca taahhüt etmişse bundan sorumlu olacaktır. TTK m. 103/f.2 hükmüne göre, bordroda gösterilmemiş olan tarafın süresi içinde bildirilmemesi veya bildirilip de aleyhine haklı bir itiraz ileri sürülmesi durumunda, bordroyu kabul eden taraf sözleşmenin yerine getirilmesini bizzat tellâldan isteyebilir. Tellâl kural olarak sözleşmeye taraf olmamakla birlikte bu durumda sözleşmeyi bizzat yerine getiren tellâl taraf sayılır ve diğer tarafa karşı sözleşmeden doğan hak ve borçlara sahip olur. Tellâl tarafların bordroya koymuş olduğu imzaların geçerliğinden de sorumludur (TTK m. 102/f.2). Tellâl bu imzaların geçerli olduğunu tekeffül etmiş sayılır.

Tellâlların faaliyeti kural olarak aracılıkla sınırlı bulunmakla birlikte uygulamada çarter sözleşmelerinin çoğu kez aldıkları yetkiye dayanarak tellâllar tarafından yapıldığına rastlanmaktadır. Tellâlların müvekkilleri için sözleşme yapması ve yaptıkları bu sözleşmeden doğan hak ve borçların müvekkillerine ait olması için doğrudan doğruya temsili düzenleyen BK m. 32 vd.ndaki şartların gerçekleşmiş olması gerekir.

Navlun sözleşmeleri alanında faaliyet göstermeyi meslek edinen tellâlların ücret talep etme hakkı sözleşmenin yapıldığı günden itibaren bir yıl geçince zamanaşımına uğrar (TTK m. 106/f.2). Tellâllık sözleşmesinden doğan diğer bütün davalar ise BK m. 126/f.4 hükmü gereği beş yılda zamanaşımına uğrar.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN, Refik, Deniz Ticareti, İstanbul, 1988

AKEV, Sahir Talât, Evlenme Tellâllığı, Adalet Dergisi, Yıl 54, S. 3-4, Mart-Nisan 1963

AKINCI, Sami, Deniz Hukuku, Navlun Mukaveleleri, İstanbul, 1968

AKTEN, Necmettin/ALBAYRAK, Mehmet Ali, Deniz Taşımacılığı Klavuzu, İstanbul, 1988

AKÜNAL, Teoman, Türk-İsviçre Borçlar Kanununda İlgili İçin İşlem Teorisi, İstanbul, 1975

AKYAZAN, Sıtkı, Tellâllık, Batider, C. VI, S. 3, Haziran-1972

AKYOL, Şener, Tam Üçüncü Şahıs Yararına Sözleşme, İstanbul, 1976

ANDERSON III, H. Edwin, Shipbrokers' Authority and Ability to Bind Principals: At the Juncture of Chartering and Agency, Journal of Maritime Law and Commerce, Volume 31, Number 1, January, 2000

ARKAN, Sabih, Ticari İşletme Hukuku, Gözden Geçirilmiş Altıncı Baskı, Ankara, 2001

ARSLANLI, Halil, Kara Ticaret Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler, Üçüncü Bası, İstanbul, 1960

AYBAY, Atilla/AYBAY, Aydın/AYBAY, Gündüz/AYBAY, Rona, Denizciler, İşletmeciler ve Yöneticiler İçin Deniz Hukuku, İstanbul, 1998

AYBAY, Gündüz, Deniz Ticaret Hukuku İle İlgili –notlandırılmış- Yargıtay Kararları, İstanbul, 2000

BAŞBUĞOĞLU, Tarık, Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu, Açıklamalar-İçtihatlar, Ticari İşletme-Ticaret Şirketleri-Kıymetli Evrak Hukuku, 1. Cilt, Ankara, 1988

BAŞTUĞ, İrfan/ERDEM, Ercüment, Ticari İşletme Hukuku Dersleri, Ders Notları, Ankara, 1993

BECKER, H., Çeviren: Suat Dura, Tellâlik Sözleşmesi, Yargıtay Dergisi, C. 9, S. 1-2, Ocak- Nisan 1983

BERKİ, Şakir, Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, Ankara, 1973

BİLGE, Necip, Borçlar Hukuku, Özel Borç Münasebetleri, Ankara, 1971

BİLGİŞİN, Şevket Memedali, Ticaret Hukuku Prensipleri, 1. Cilt, Üçüncü Bası, İstanbul, 1950

BOYD, Stewart C./ BURROWS, Andrew S./ FOXTON, David, Scrutton on Charterparties and Bills of Lading, Twentieth Edition, London, 1996

BRODIE, Peter, Commercial Shipping Handbook, London, 1999

COLINVAUX, Raoul, Carver's Carriage By Sea, Volume 1, Thirteenth Edition, 1982

COLINVAUX, Raoul, Carver's Carriage By Sea, Volume 2, Thirteenth Edition, 1982,

ÇAĞA/KENDER, Deniz Ticareti Hukuku II, Navlun Sözleşmesi, 6. Baskı, İstanbul, 2001

DALAMANLI/Lütfü/KAZANCI, Faruk/KAZANCI, Muharrem, İlmî ve Kazâî İçtihatlarla Açıklamalı Borçlar Kanunu, C. IV, Kazancı Hukuk Yayınları No: 71, İstanbul, 1990

DENİZ, İnci, Konteyner Taşımacılığı ve Hukukî Sorunları, İstanbul, 1982

Deniz Ticaret Odası, II. Ulusal Denizcilik Kongresi, Gemi Brokerlik Sektör Raporu, İstanbul, Ekim 1990

DOĞANAY, İsmail, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Birinci Cilt, Tümden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Üçüncü Baskı, Ankara, 1990

DOMANIÇ, Hayri, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, Genişletilmiş 4. Bası, İstanbul, 1988

DOMANIÇ, Hayri, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.1, İstanbul, 1988 (Anılış DOMANIÇ, Şerh)

EDGÜ, Ekrem, Ticaret Hukuku I, Umumi Hükümler, Ankara, 1964

EREM, Turgut S., Ticaret Hukuku Prensipleri, C. 1, Ticari İşletme, Onuncu Baskı, İstanbul, 1983

EREN, Fikret, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Tıpkı 7. Bası, İstanbul, Ekim-2001

ERİŞ, Gönen, Açıklamalı İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler, Ankara, 1987

ERİŞ, Gönen, Açıklamalı-İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Deniz Ticareti ve Sigorta, Ankara, 1990

ERİŞ, Gönen, Açıklamalı – Son İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Birinci Cilt, Ticari İşletme ve Ticari Şirketler, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul, 1992 (Anılış ERİŞ, 2. Baskı)

ESENER, Turhan, Salahiyete Müstenit Temsil, Ankara, 1961

FARTHING, Bruce/BROWNRIGG, Mark, Farthing On International Shipping, Third Edition, London, 1997

FRIDMAN GHL, The Agency Law, Seventh Edition, London, 1996

GORTON, Lars/IHRE, Rolf/SANDEVÄRN, Arne, Shipbroking and Chartering Practice, Fifth Edition, London, 1999

GÖĞER, Erdoğan, Deniz Hukukundaki Eşya Taşıma (Navlun) Mukavelelerinden Doğan Kanunlar İhtilafı, Ankara, 1965

GÖKNİL, Mazhar Nedim, Deniz İşleri Acentelerinin Garp ve Türk Hukuklarındaki Durumları Konusunda Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, S. 3-4, 1951

GÖKTÜRK, Hüseyin Avni, Borçlar Hukuku, İkinci Kısım, Akdin Muhtelif Nevileri, Ankara, 1951

GÜNEŞ, Dilek, Ticaret İşleri Tellâlinin Ücret Alacağı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1992

HATEMİ, Hüseyin /SEROZAN, Rona /ARPACI, Abdülkadir, Borçlar Hukuku, Özel Bölüm, İstanbul, 1992

ILGIN, Sezer, Deniz Ticaretinde Chartering ve Hukuku, Denizcilik Yüksek Okulu ve Eğt.Mrk. K.'lığı Öğretim Başkanlığı Yayınları:24, İstanbul, 1988

IVAMY, ER Hardy, Payne & Ivamy's Carriage of Goods By Sea, Thirteenth Edition, London and Edinburg, 1989

İMREGÜN, Oğuz, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, (Genel Hükümler-Ortaklıklar-Kıymetli Evrak) Onikinci Baskı, İstanbul, 2001

İZVEREN, Adil, Deniz Ticaret Hukuku, Ankara, 1966

İZVEREN, Adil/FRANKO, Nisim/ÇALIK, Ahmet, Deniz Ticaret Hukuku, Ankara, 1994

JAMIESON, Andrew, Shipbrokers And The Law, London, 1997

KALPSÜZ, Turgut, Sigorta Prodükörlerinin Hukuki Durumu, Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Semineri, Ankara, 1968

KANETİ, Selim, İsviçre Federal Mahkemesinin Borçlar Hukuku Kararları, Batider, C. VI, S. 2, Aralık- 1971

KARAYALÇIN, Yaşar, Ticaret Hukuku I, Giriş-Ticari İşletme, Üçüncü Baskı, Ankara, 1968

KENDER, Reyegân/ÇETİNGİL, Ergon, Deniz Ticareti Hukuku, Temel Bilgiler, Genişletilmiş 6. Baskı, İstanbul, 1998

KENDER, Reyegân, Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku 1, Gözden Geçirilmiş 7. Bası, İstanbul, 2001

KINACIOĞLU, Naci, Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara, 1963

KUBİLAY, Huriye, Uygulamalı Özel Sigorta Hukuku, İzmir, 1999

LORD TENTERDEN, Charles/ ASPINALL, James Perronet/ ASPINALL, Butler/MOORE, Hubert Stuart, Treatise Of The Law Relative To Merchant Ships & Seamen, Fourteenth Edition, London, 1901

MİMAROĞLU, Sait Kemal, Ticaret Hukuku, Birinci Cilt, İşletme Hukuku, Genişletilmiş Üçüncü Baskı, Ankara, 1978

OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ, M. Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Üçüncü Bası, İstanbul, 2000

OKAY, M. Sami, Deniz Ticareti Hukuku II, Navlun Mukaveleleri-Denizde Yolcu Taşıma ve Deniz Ödücü Mukaveleleri, Gözden Geçirilmiş İlaveli İkinci Bası, İstanbul, 1971

OKUTAN, Gül, Acenta, 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayın no: 714, İstanbul, 1997

OLGAÇ, Senai, Kazai ve İlmî İçtihatlarla Borçlar Kanunu Şerhi, Akdin Muhtelif Nevileri, Ankara, 1976

ÖÇAL, Akar, İsviçre Federal Mahkemesi Kararları, Batider, C. XII, S. 4, Aralık- 1984

ÖZDEMİR, Necdet/KINACIOĞLU, Naci, Türk Ticaret Hukuku, Başlangıç Hükümleri, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara, 1984

POROY, Reha/YASAMAN, Hamdi, Ticari İşletme Hukuku, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 9. Bası, İstanbul, 2001

SAKA, Zafer, Ticaret Hukuku, İstanbul, 1998

SİDAL, Hakkı Uğur, Türk Deniz Ticaret Sektöründe Taşıma İşletmelerinin Yeri ve Bu Tür İşletmelerin Modern Denizcilik İşletmeleri İle Karşılaştırmalı Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1988

SUNGUR, H. Halis/BORAN, M. Kamil, Türk Ticaret Kanunu Şerhi ve Tatbikatı ve İlgili Mevzuat I, Ticari İşletme, İstanbul, 1957

TANDOĞAN, Halûk, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, C.II, Tümü Yeniden İşlenmiş ve Genişletilmiş Üçüncü Bası, Ankara, 1987

TAŞ, Ayşe, Gemi Acente ve Brokerlik İşletmeciliği Türkiye Uygulamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1994

TAŞDELEN, Nihat, Ticari İşler Tellallığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993

TEKİL, Fahiman, Deniz Hukuku, 6. Bası, İstanbul, 2001

TEKİNALP, Gülören, Acenta Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı, İstanbul, 1972

TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, Tekinay Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Yeniden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Yedinci Baskı, İstanbul, 1993

TOKSAL, Baki, Bir İşe Müteaddit Tellâlların Tavassutu Halinde Ödenecek Ücret, İBD, Ağustos 1955, Cilt:XXIX, S.8

ÜLGENER, Mehmet Fehmi, COA Tipi Navlun Mukaveleleri (Volume contract/quantity contract, İBD, C. 64, S. 7-8-9, 1990 (Anılış ÜLGENER, COA)

ÜLGENER, M. Fehmi, Çarter Sözleşmeleri 1, Genel Hükümler, Sefer Çarteri Sözleşmesi, İstanbul, 2000

ÜNAN, Samim, Navlun Sözleşmelerinin Akdinde Temsil İle İlgili Bazı Sorunlar, Deniz Hukuku Dergisi, Yıl 2, S. 4, Aralık-1997

WILFORD, Micheal/COGHLIN, Terence/KIMBALL, John D., Time Charters, Fourth Edition, 1995

WILLIAMS, Harvey, Chartering Documents, Fourth Edition, London, 1999

YASASEVER, Sevinç, Borçlar Hukukunda Tellâllık Akdi, ABD,C. 23, S. 4, 1966

YAVUZ, Cevdet, Borçlar Hukuku Dersleri, Özel Hükümler, 1. Bası, İstanbul, 2000

ZEVKLİLER, Aydın, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, Genişletilmiş 7. Baskı, Ankara, 2002